

PRUTUL

REVISTĂ DE CULTURĂ

Anul X, Nr. 1 (48) – Februarie 2011

Editura Iași

SPONSORI:

Ing. Ioan CIUPILAN, primarul municipiului Huși
Prof. Gheorghe GHERGHE

ISSN 1582 – 618X

COLECTIVUL REDACȚIONAL:

Redactor șef: Costin CLIT

Redactor șef adjunct: Gheorghe GHERGHE

Tehnoredactor: Constantin VASILICĂ

E-mail: costinclit@yahoo.com

CUPRINS

Științele antichității, azi: dificultăți într-o vreme a schimbărilor – <i>prof. univ.dr. Nelu Zugravu</i>	5
Răspândirea tumulilor în depresiunea Hușilor – <i>Vicu Merlan</i>	9
Sectorul „Porțile de Fier și Cataracte” – <i>Valentin Mureș</i>	19
Fălciul – o controversă etimologică – <i>prof.univ.dr. Mircea Ciubotaru</i>	25
Mânăstirea Mira de lângă Focșani, ctitorie a Cantemireștilor și metoh al Mânăstirii Vatoped de la Muntele Athos – <i>Florin Marinescu</i>	37
Câteva date despre schitul de la Pojoreni – <i>Costin Clit</i>	45
Minoritățile naționale din România 1945-1965 – <i>prof.dr. Cătălin Turliuc</i>	51
Gheorghe Ghibănescu în documente de arhivă – <i>Silviu Văcaru</i>	59
Un document al satului Ghermănești din comuna Banca – <i>Gheorghe Gherghe, Roxana Pricope</i>	79
Un document al Bisericii Stoșiștești din 1896 – <i>Gheorghe Gherghe, Marinel Baran</i>	81
Inventarul Bisericii Stoșiștești din 7 februarie 1911 – <i>Gheorghe Gherghe, Sidonia-Elena Diaconu</i>	83
Marin Dobrin Diaconu și ai lui – <i>Gheorghe Gherghe, Sidonia-Elena Diaconu</i>	85
Costache Olăreanu și psihopedagogia lecturii – <i>prof. dr. Theodor Codreanu</i>	89
Vasile Coban – În memoriam – <i>prof. Vasile Calestru</i>	93
Logofătul Drăghici Bogza – <i>preot Vasile C. Ursăcescu</i>	99
A.C.S. ”Realitatea” Huși – scurt istoric – <i>prof. Wylly Hanga</i>	111

ȘTIINȚELE ANTICHITĂȚII, AZI: DIFICULTĂȚI ÎNTR-O VREME A SCHIMBĂRILOR

Prof. univ. dr. **Nelu ZUGRAVU**
Centrul de Studii Clasice și Creștine
Facultatea de Istorie
Universitatea „Al. I. Cuza” Iași

În ciuda contribuției reale aduse la înțelegerea transformărilor petrecute în epoca contemporană, în ciuda faptului că Antichitatea greacă și romană oferă încă sugestii salvatoare problemelor de astăzi, în ciuda recunoașterii clasicismului antic ca fundament al culturii moderne, ca „gramatică a civilizației noastre” (L. T. Pearcy) – cu alte cuvinte, în ciuda importanței sociale și culturale a științelor Antichității, acestea se găsesc în *dificultate*; nu e vorba de aspectul științific (publicații, instituții, organisme și reuniuni științifice ș.a., al căror număr crește aproape exponențial de la an la an și dintr-un loc în altul), ci de cel educativ, financiar și social: scăderea dramatică a numărului de studenți, fonduri reduse, declin al calității actului didactic, eliminarea din unele *curricula* universitare și din învățământul secundar a unor discipline, în special limbile clasice, nerecunoașterea unor specializări din câmpul clasicismului, reticență în privința utilității acestor discipline ș.a. Semnalele de alarmă sunt numeroase și vin din variate direcții, cel mai recent fiind apelul de la Neuchâtel din 1 ianuarie 2010 al Biroului Federației Internaționale al Asociațiilor de Studii Clasice redactat în urma celui de-al XIII-lea Congres internațional de la Berlin.

Numeroși exegeți s-au străduit să identifice și să explice *cauzele specifice ale decadenței studiilor clasice*, dincolo de criza generală a învățământului umanist preuniversitar și universitar, dincolo de tendința tot mai evidentă de „licealizzazione» dell’Universita”, cum scria Giovanni Pugliese Carratelli, în particular. Iată câteva dintre ele:

1) unii învățați consideră că epoca pe care o trăim marchează o „ruptură totală și irecuperabilă cu trecutul clasic”. Subminarea paradigmei reprezentate de Antichitatea clasică începută prin operele lui Marx, Nietzsche și Freud, temperată lamentabil de reacția „noului umanism” („al treilea umanism”) inițiat de Werner Jaeger în anii '30, a fost accelerată de emergența și afirmarea unor concepții noi, specifice societății postindustriale și postmoderne. Astfel, democratizarea educației la toate nivelele, cu accent pronunțat pe populismul antielitist și antiintelectual și pe cultura de masă, revoluționarea valorilor care stăteau la baza ideii de comunitate, familie și responsabilitate personală, democrația înțeleasă – spre deosebire de Antichitate – ca libertate, mecanism electoral și diversitate, orientarea atenției către probleme precum feminismul, sexualitatea, rasismul, integrismul și fundamentalismul religios, exotismul artistic ș.a., ateismul, relativismul și desacralizarea, creșterea interesului pentru fenomene și practici spirituale similare celor din romanele ecranizate *The Lord of the Rings* și *Harry Potter* (magia, vrăjitoria, mitologiile nordice, celtismul, satanismul, societățile inițiatice), abandonarea latinei ca limbă liturgică în Biserica catolică după Conciliul Vatican II ș.a. – toate au dus la

disoluția modelului cultural și politic antic și la „decesul educației clasice” (V. Davis Hanson, J. Heath).

2) strâns legate de aspectul tocmai discutat sunt presiunile exercitate astăzi asupra educației de „consumism”, „materialismul cras” și utilitarism. Cum arăta foarte recent Stéphane Toussaint într-o carte cu un titlu semnificativ – *Humanismes Antihumanismes* –, una dintre Moire-le care ghidează destinul omului contemporan este „rentabilitatea” – „dernier antihumanisme en date a menacer le savoir dans ses humanités”; în plan paideutic, consecința e dintre cele mai grave, ajungându-se la ceea ce el numește „la «marchandisation» de l’éducation humaine”. În multe sisteme de învățământ, *studia humanitatis* au fost atrofiate, urmărindu-se doar formarea de talente tehnico-practice; astfel, conceptul clasic de educație umanistă s-a transformat într-un simplu fetiș verbal. În context, factori de decizie, dar și o parte a publicului larg consideră că, astăzi, pentru a fi „educat” este suficientă parcurgerea disciplinelor formatoare de competențe practice, cele privind Antichitatea nefiind necesare, studiul lor nereprezentând „una garanția di serietà e di solidità”; în cel mai bun caz, sunt considerate un *malum necessarium*. Prin urmare, nefiind profitabile și nerecunoscându-li-se locul în cultura practică, au fost eliminate din politicile educaționale, dispărând din diferite segmente ale traseului educativ al tinerilor și riscând astfel să devină – latina și greaca, mai ales – simple curiozități epistemice, similare limbilor akkadiană și sumeriană, interesând doar un grup restrâns de pasionați. O asemenea percepție asupra rosturilor formative ale disciplinelor Antichității nu poate avea ca finalitate decât un nivel intelectual lamentabil. Să ne mirăm, așadar, că programul elaborat în noiembrie 2004 de către Comisia Europeană intitulat AENEAS are un scop *total opus* celui care, prin Vergiliu, l-a făcut celebru pe vestitul prinț troian? Programul în cauză nu urmărește întemeierea unui nou cămin pe pământul european de către emigranții din lumea a treia, ci readmisia lor în țările de origine.

3) tarele vieții și cercetării universitare și academice. La întrebarea „Who Killed Homer?” („Cine l-a ucis pe Homer?”), adică cine se mai face responsabil de „moartea educației clasice”, doi cercetători americani, Victor Davis Hanson și John Heath, răspund: „Us” („noi”), adică chiar universitarii; „inamicul suntem noi”, scria, la rândul lui, Bruce S. Thornton. Care sunt cusururile noastre? Iată-le:

a) hiperspecializarea studiilor de istorie antică. Științele Antichității abundă de istorici anticari, cum îi numea Nietzsche, descendenți ai lui Wilamowitz, adică mari specialiști, erudiți stăpâniți de patima acribiei și a minuțiozității – filologi, arheologi, numismați, epigrafiști, patrologi ș.a.; unde sunt însă marii istorici? „Istoria antică – scria Aldo Schiavone în lucrarea *La storia spezzata: Roma antica e Occidente moderno*] – a devenit tot mai mult o disciplină pentru specialiști”; acceptând că fenomenul este „ireversibil și inevitabil”, invita, cu nostalgie, să luăm, totuși, ca modele pe Gibbon, Mommsen, Rostovtzeff, Burckhardt, Fustel de Coulanges, Moses Finley, Syme, Dumézil, Mazarino. „Ce aroganță!”, exclama – iritat și neîndreptățit – un recenzent (Ph. Vasunia).

b) carierismul, preocuparea pentru urcarea rapidă a treptelor universitare, prestigiul câștigat prin formularea și promovarea unor concepte, metodologii și teorii-zise originale, menite, chipurile, să demistifice Antichitatea greacă și romană

și să aprofundeze studiul limbilor clasice – în realitate, niște excentricități, jocuri intelectuale, precum diferitele teorii ale literaturii, studiile feministe, psihanalitice, naratologice, deconstructiviste, structuraliste, comparațiile de necomparat ș.a. Vehiculate în conferințe cu public restrâns, în cărți de necitit și în studii aride, ele nu fac decât să transforme pe clasicștii înșiși în „trădători” ai propriei cauze, să încifreze și mai mult mesajul operelor Antichității oripilând pe tinerii studioși și îndepărtând publicul larg și, în ultimă instanță, să violeze însăși identitatea noastră culturală;

c) compromiterea unei părți a intelectualității de formație clasicistă prin concesiile exagerate făcute ideologului și politicului în demersul educativ și investigativ, în special feminismului, sexismului, naționalismului, ideii de autoritate și putere legitimate de trecut, rasismului, antisemitismului. De exemplu, o lucrare precum cea lui Martin Bernal, *Black Athena: Afroasiatic Roots of Classical Civilization* (I, 1987; II, 1991; III, 2006), care susținea că Grecia și populațiile indo-europene au fost dominate cultural de egipteni – negri, din punct de vedere rasial – și că Egiptul a fost singura sursă a civilizației occidentale a fost calificată drept „erezii” și manifestare a unei „conspirații diavolești” îndreptate împotriva mării moșteniri a Greciei antice, atrăgând, totodată, atenția asupra responsabilității cercetătorilor în manipularea trecutului după paradigme ideologice și sociologice contemporane.

BIBLIOGRAFIE:

- J. Berlinerblau, *Heresy in the University: The 'Black Athena' Controversy and the responsibilities of American Intellectuals*, New Brunswick, 1999
- M. Eliav-Feldon, B. Isaac, J. Ziegler (eds.), *The Origins of Racism in the West*, Cambridge-New York, 2009
- N. de Hann, M. Eickhoff, M. Schwegman (eds.), *Archeology and National Identity in Italy and Europe 1800-1950*, Turnhout, 2008
- V. Davis Hanson, J. Heath, B. S. Thornton, *Bonfire of the Humanities: Rescuing Classics in an Improverished Age*, Wilmington, DE, 2001
- P. Jones, *Vote for Caesar: How the Ancient Greeks and Romans Solved the Problems of Today*, London, 2008
- M. Lamont, *How Professors Think: Inside the Curious World of Academic Judgement*, Cambridge, Mass., 2009
- J.-F. Mattéi, *Barbaria interioară. Eseu despre imundul modern*, traducere din limba franceză de V. Bumbaș-Vorobiov, Pitești, 2005
- L. T. Percy, *The Grammar of Our Civility: Classical Education in America*, Waco, TX, 2005
- A. Schiavone, *The End of the Past: Ancient Rome and the Modern West*, translated by M. J. Schneider, Cambridge, MA, 2000
- S. Toussaint, *Humanismes Antihumanismes: De Ficin a Heidegger*, I, *Humanismes et Rentabilité*, Paris, 2008

Imagine preluată din P.P. Harnagea, *Cartea de onoare închinată Hușului*

RĂSPÂNDIREA TUMULILOR ÎN DEPRESIUNEA HUȘILOR

Vicu MERLAN

Valea Prutului, prin poziția sa geografică, a favorizat de a lungul timpului un comerț intens între populațiile nordice și cele sudice, fapt care a făcut din Depresiunea Hușilor un important punct de tranzit al acestui traseu comercial. De aceea, de o parte și de alta a acestei văi largi, începând cu terasele inferioare, se găsesc din loc în loc, numeroși tumuli din diferite epoci istorice, care sunt răspândiți până pe culmea Dobrina – Lohan, la 20 km spre vest.

Pe întreaga suprafață a Depresiunii Hușilor au fost inventariate 37 de movile, din care peste jumătate sunt afectate de lucrările agricole, existând astfel riscul ca, an de an, acestea să dispară prin aplatizare.

Punctând pe hartă movilele inventariate am constatat existența unui complex tumular de-a lungul aliniamentului cuprins între curba de nivel de 100 m și cea de 200 m, unde sunt întâlnite, pe un ax NV-SE, 18 movile. Movila care se află la cea mai mare altitudine din Depresiunea Hușilor este cea din Dealul Dobrina (circa 300 m), iar pentru cea mai mică altitudine, de 58 m, este Movila Răbâiei de lângă podul de la vama Albița din apropierea râului Prut.

Vom descrie în continuare movile cartate, dându-le toponimul, locația și dimensiunile pe care le au astăzi, precum și distanța față de anumite reperi ale comunităților umane din jur.

1. Budu - Cantemir – „Movila Budu”. La circa 1,5 km SV de sat se găsește o movilă tumulară în punctul cel mai înalt din zonă (Cercetare: Vicu Merlan, 2006).

2. Gura Văii – „Movila Pandelea”. Pe dealul din partea de V a satului, la circa 1,5 km (h = 5 m, Ø = 30 m). Movila este vizibilă de la peste 10 km. (Cercetare: Vicu Merlan, 2006).

3. Chersăcosul – nordul satului. La circa 1 km N de sat, pe terasele mijlocii ale Prutului se găsește o movilă în curs de aplatizare (cultivată cu rapiță în martie 2007). Are următoarele dimensiuni: h = 1,5 m, Ø = 20 m și face parte din cel de al doilea aliniament de pe terasele inferioare împreună cu cele din împrejurul Complexului „Podul de Flori” din Râșești. (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 2006).

4. Chersăcosul – Deasupra satului. În partea de V, la circa 400 m de Școală (h = 8 m, Ø = 25 m). A fost săpată pe direcția NE-SV (probabil jefuită în vechime) pe o lățime de 1,5 - 2 m, iar în zona centrală pe o lățime de 3 m. (Cercetare: Vicu Merlan, 2007).

5. Stăniilești – „Movila lui Cantemir”. În centrul satului, pe terasa înaltă a Prutului, se găsește o movilă înălțată după evenimentele de la 1711 în cinstea Luptei de la Stăniilești dintre armata ruso-moldovenească și turci în vremea lui Dimitrie Cantemir. Movila are h = 2, 5 m, O = 15 m. În centru a fost ridicată o troiță din lemn iar la bază, îngropată în pământ, se găsește o piatră funerară cu scriere în chirilică.

6. Valea Grecului. La circa 700 m NV de sat, în punctul „Dealul Stânci”, lângă necropola din Epoca Bronzului se mai vede o movilă aplatizată, cu

următoarele caracteristici: $h = 1$ m, $\emptyset = 18$ m. Movila este traversată în partea de V de drumul de pe creasta dealului. (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 2007).

7. Valea Grecului. În partea de N-NE a satului, la circa 1 km se află o altă movilă aplatizată de lucrările agricole ($h = 2,5$ m, $\emptyset = 18$ m). (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 2007).

8. Valea Grecului. La 1,5 km N de sat și circa 500 m de movila de la punctul 2 se găsește o altă movilă, de dimensiuni mai mici, distrusă în mare parte de lucrările agricole ($h = 1$ m, $\emptyset = 13$ m). (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 2007).

9. Valea Grecului. Pe același aliniament, la circa 3 km N de sat, în apropiere de Movila lui Andrei este un tumul aplatizat, cu $h = 1,5$ m și $\emptyset = 20$ m. (Cercetare: Vicu Merlan, 2000-2007).

10. Pogănești. La circa 1 km NV de sat, pe terasele superioare ale Prutului se găsește un complex tumular alcătuit din 6 movile (doar 2 sunt vizibile de la mare distanță). (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 2007).

11. Pogănești. a) Movila din partea de S este puternic aplatizată în urma lucrărilor agricole ($h = 0,5$ m, $\emptyset = 8$ m). (Cercetare: Vicu Merlan, 2006).

12. Pogănești. b) La 100 m N de prima este o movilă înierbată ($h = 7$ m și $\emptyset = 35$ m), fiind distrusă la bază pe circa 3-4 m de lucrările agricole. Movila a fost excavată (săpată) din vechime, pe direcția N-NE. (Cercetare: Vicu Merlan, 2006).

13. Pogănești. c) La circa 50 m N de movila înierbată se găsește movila nr. 3, cu următoarele dimensiuni: $h = 1$ m, $\emptyset = 20$ m. Este ușor aplatizată și în primăvara anului 2007 era însămânțată cu grâu. Dacă nu va fi protejată în următorii 2-3 ani va dispărea definitiv distrusă de plugurile tractoarelor (Cercetare: Vicu Merlan, 2006).

14. Pogănești. d) Movila nr. 4 ($h = 5$ m, $\emptyset = 30$ m) este în curs de aplatizare pe ea fiind cultivată rapiță (martie 2007). Deja prin lucrările agricole în partea superioară a fost scos la suprafață un schelet de copil (probabil mormânt secundar în mantaua movilei, cel principal fiind la baza acesteia). (Cercetare: Vicu Merlan, 2006).

15-16. Pogănești. e) La 100 m N de movila nr. 4 sunt dispuse movila nr. 5 și movila nr. 6 care au fost distruse de lucrările agricole, ajungându-se de la înălțimea inițială de 5 - 6 m la 0,30 - 0,50 m astăzi.

17-18. Pogănești. Pe același aliniament se află la circa 1,5 km S Movila Pescarului I ($h = 6$ m, $\emptyset = 25$ m), iar la N Movila Chersăcosul ($h = 8$ m, $\emptyset = 25$ m). (Cercetare: Vicu Merlan, 2006).

19. Pogănești. „Movila Pescarului II”

În cele două etape de cercetare arheologică s-au descoperit 14 morminte deranjate, în mai multe nivele arheologice. În cadrul celei de a doua campanie s-au găsit 2 crani de la scheletele răvășite de origine sarmatică. De exemplu, mormântul nr. 2 (M2) descoperit la 1,10 m adâncime, avea un schelet de 1,80 m lungime, orientat pe direcția nord-sud, având în inventar o cană cu toartă, de formă bitronconică, lucrată dintr-o pastă de culoare cenușie. Printre falange s-a găsit un pumnal din fier, puternic oxidat, iar la nivelul umărului și al tibiei s-au găsit mărgelile de sticlă de culoare verzuie.

Până în prezent, la Pogănești s-au descoperit patru morminte sarmatice, două

din ele aveau în inventar pumnale (ROTARU, CHIRIAC, ONEL, VARVARA, PLUGARU, 2006, p. 1-2).

De adăugat că în urma cercetărilor noastre de teren am descoperit, la 150 m sud de punctul săpat, în profilul stratigrafic al terasei Prutului, încă 3 morminte, fără a efectua însă săpături asupra acestora. După materialul ceramic descoperit acestea corespund civilizației dacilor liberi din secolele II-IV (Sântana de Mureș).

20-21. Râșești. La circa 2 km S de satul Râșești și la 300 m S de fostul restaurant „Podul de Flori”, pe partea dreaptă a șoselei (dinspre Râșești) se află un aliniament de două movile (la circa 200 m V de șosea) în curs de distrugere (aplatizare) datorită lucrărilor agricole. Movila dinspre N are $h = 1$ m și $O = 15$ m, iar cealaltă are $h = 0,70$ m și $O = 10$ m. An de an cele două devin tot mai mici datorită arăturilor adânci și în curând vor dispărea ca situri arheologice. (Cercetare: Vicu Merlan, 1995-1998).

22. Râșești. La circa 700 m N de fostul Agromec și 400 m SE de „Podul de Flori”, pe partea dreaptă a pârâului Șopârleni (Lilivia) se găsește o movilă tumul ușor aplatizată ($h = 1,5$ m, $O = 15$ m). (Cercetare: Vicu Merlan, 2007).

23. Râșești. Movila lui Andrei ($h = 6$ m, $\emptyset = 35$ m), se află amplasată pe terasele superioare ale Prutului, la peste 100m altitudine și la 1,3 km vest față de movila Răbâiei. A fost jefuita din vechime printr-o săpătură în partea central-vestică. Movila este vizibila de la peste 15 km.

24. Râșești. Movila lui Scripcă ($h = 3$ m, $\emptyset = 15$ m), se află pe același aliniament altitudinal cu Movila lui Andrei, pe terasa superioară a Prutului. Este vizibilă din toate părțile Depresiunii Hușilor, fiind pe același aliniament altitudinal cu movila lui Andrei și movila lui Soare.

25-26. Ghermănești. Movila lui Soare ($h = 6$ m, $O = 34$ m) este înconjurată de un complex tumular alcătuit din încă 2 movile. Cea aflată la 100 m N este într-un proces de aplatizare pronunțat (distrugere prin lucrări agricole, fiind chiar cultivată cu grâu). În partea centrală am găsit resturi de la un schelet uman și fragmente ceramice tracice. Cealaltă movilă, aflată la 50 m S ($h = 0,50$ m, $\emptyset = 10$ m) este puternic aplatizată și în curs de dispariție (Cercetare: Vicu Merlan, Petrică Merlan, 2007).

27 - 28. Huși - Recea. Pe interfluviul dintre pârâul Huși și Valea lui Ivan (la Ferma lui Râpanu), la circa 3 km SE de Huși, se găsesc două movile aplatizate. Movila nr. 1 este aplatizată până la 0,70 m și are un diametru de 20 m. Movila nr. 2 are o înălțime de circa 4 m și un diametru de circa 25 m. (Cercetare: Vicu Merlan, 2007).

29. Huși – Dobrina. a) La 50 m N de Schitul din Dobrina, la peste 200 m altitudine, în apropierea șoseaua E581, se află un tumul cu următoarele caracteristici: $h = 3$ m, $O = 15$ m. Este înierbat cu vegetație perenă. Pe latura nord-estică este parțial afectat de lucrările gospodărești ale unor familii care locuiesc la 10 m de movilă.

30. Huși – Dobrina. b) La 10 m S de aceasta se găsește o altă movilă, de dimensiuni reduse ($h = 0,70$ m, $\emptyset = 8$ m) care a fost afectată în partea de SE de lucrările de terasare ale căii ferate din apropiere. (Cercetare: Vicu Merlan, 2005-2007).

31-32. Huși – Episcopie. În partea de N a Episcopiei, în viile acesteia, au fost consemnate încă din cele mai vechi timpuri 2 movile. Cu timpul, prin lucrări agricole ele au fost distruse prin aplatizare. (Cercetare: Vicu Merlan, 2006).

33. Mihail Kogălniceanu. La 2 km N-NE de sat se află un tumul numit „Movila lui Sălăvăstru”. (Informații: I. Bauman, 1978, apud COMAN 1980, 53).

34-35. Mihail Kogălniceanu. În partea de V-SV a satului, pe lângă drumul de pe creasta cuestei Râpi-Pâhnești se găsesc 2 movile în curs de aplatizare, într-o stare avansată de degradare datorită lucrărilor agricole. Movila dinspre S are $h = 1$ m, $\emptyset = 20$ m, iar cealaltă $h = 0,7$ m și $O = 14$ m. Ambele sunt supuse circuitului agricol, fiind cultivate cu grâu (martie 2007). În partea central-nordică a movilei din N s-au găsit resturile unui schelet uman (femur, dinți, antebraț etc) și câteva fragmente ceramice nedatabile. (Descoperire și cercetare: Vicu Merlan, 2006-2007).

36. Movila Răbâiei face parte din seria de turnului întâlniți de a lungul Prutului, atât pe terasele inferioare ale acestuia cât și pe cele superioare (cotele maxime), din dreapta sau stânga râului. Geografic este amplasată pe prima terasă a Prutului (din dreapta cursului), la nord de localitatea Râșești. Se învecinează la nord cu satul Albița, respectiv Vama Albița, la vest cu șoseaua Iași-Huși și la est cu râul Prut. Este amplasată la o altitudine de cea 12-15 m, față de albia majoră a Prutului. Între movilă și abruptul care desparte albia majoră de prima terasă este o distanță de cea 15 m.

Ca sistem tumular, movila Răbâiei este unică în România și printre puținele în Europa de o grandoare de acest tip, relevând probabil, mărimea gradului celui înhumat.

Masa argiloasă a movilei este constituită predominant din loess nisipos cu prundiș, material care a fost adus de la baza acesteia (din abruptul primei terase) care conține un fundament identic cu cel al compoziției movilei. În masa movilei s-au descoperit materiale arheologice din Paleoliticul superior (așchii, lame, nuclee din silex, oase etc.), iar în la circa 40-50 cm adâncime în partea superioară se păstrează un strat de cenușă de 10-15 cm grosime în amestec cu fragmente ceramice antice.

Istoricul cercetării

Primele însemnări sigure despre movila sunt cele medievale ale unor călători străini, veniți cu diferite ocazii pe aceste teritorii. Dimitrie Cantemir amintește în „Descriptio Moldaviae”, că aici ar fi mormântul unei regine a sciților pe care o chema Răbâia. Primele săpături sunt făcute de un amator, colonelul Mihai C. Cerchez, pe moșia căruia se găsea movila.

Acesta a efectuat un sondaj de proporții, ajungând chiar să realizeze un tunel pentru a putea pătrunde până în mijlocul movilei, unde se credea că există tezaurul reginei. Negăsind nimic interesant, decât niște „resturi de oale”, acesta a renunțat a mai săpa, fiind condiționat și de circumstanțele politico-militare ale vremii (începutul Războiului din 1877-1878).

Astăzi în partea estică a movilei se mai păstrează încă „tăietura” sondajului efectuat.

În anul 1975 cercetătorii Institutului de Arheologie „A. D. Xenopol” din Iași, conduși de Dan Gh. Teodor, au efectuat un sondaj în afara valului de apărare,

ocazie cu care s-au depistat, la baza acestuia, dispuse în șir, pietre paralelipipedice situate la o distanță de 2,5 m una de alta.

Cercetătorii au înaintat ideea că movila s-ar putea să fi avut un rol de monument funerar specific acele vremuri.

Descriere și comparație

Complexul arheologic de la Albița este compus din valul de apărare, fosa sau șanțul adiacent și movila propriu-zisă.

Circumferința valului (exterior) are peste 500 m, iar în înălțime se mai păstrează doar 18 m. În partea estică este excavat. Această tăietură poartă amprenta sondajului efectuat de colonelul M. C. Cerchez.

Fosa întrece nivelul de la baza valului (în exterior) fiind mai ridicată decât acesta, ridicare datorată acumulării de materiale aluviale cărate de apele ploilor de pe versanții movilei și a valului de apărare, precum și de resturile celor care au locuit-o parțial, în perioada medievală (cazarma militară, poștalion etc.).

Movila întrece în înălțime valul, fiind vizibilă din afara acestuia. Movila și valul de apărare au fost ridicate în același timp, acest fapt fiind dovedit de compoziția argiloasă a celor două elemente ale complexului arheologic.

La partea superioară a movilei se găsește un strat de cenușă și resturi de fragmente ceramice la o adâncime de 40-50 cm, ce are o grosime de circa 10-15 cm. Foarte probabil acest nivel să fost constituit din resturilor rugurilor funerare arse pe movilă prin riturile repetate ale civilizațiilor din vechime, prin faptul că stratul de cernoziom deșus peste cel de cenușă este foarte gros.

Complexul arheologic de la Albița ar fi putut avea mai multe roluri în antichitate: rol de monument funerar, de apărare (valul avea rol defensiv în cazul unor invazii) dar și foarte probabil rol de semnalizare a unei trecători-vad peste Prut, pentru negustorii antici. Ca dimensiune este unică în România.

Pe terasa superioară a Prutului, paralel cu movila Răbâiei, se găsesc: movila lui Andrei, iar în aval pe același aliniament altitudinal, sunt dispuse în șir mai multe movile de dimensiunii mai mici.

Prin analogie, datorită unei întâmplări, movila din stația de autobuz de la Chersăcosu, ar putea completa unele date cronologice lacunare referitoare la vechimea acestor tumuli-movile.

Pornind de la aceste date deducem că movila Răbâiei ar putea fi ridicată mai timpuriu decât movila de la Chersăcosu. Ne bazăm pe descoperirea unei pietre-menhir deasupra mormântului de copil, care ar fi fost refolosită acum 5000 de ani, piatra-menhir având analogii izbitoare cu cele descoperite în jurul movilei Răbâia.

La 200 m sud de movilă se găsesc urme ale unor așezări din epoca pietrei, a bronzului și perioada geto-dacică. În masa movilei nu s-au găsit fragmente ceramice din așezările sus menționate ci doar piese paleolitice, dovadă că movila era anterioară locuirilor din jurul ei, dar ulterioară Paleoliticului superior (poate chiar din eneolitic). Elementele de baza care o compun (movila, valul, lespezile de tip menhir), pot constitui repere cronologice în depistarea funcționalității acesteia: complex megalitic solar, calendar solar, monument funerar etc.

Însă faptul că movila nu „conține“ în masa sa fragmente de ceramică ulterioare civilizației epocii bronzului reprezintă încă un argument în favoarea ideii

noastre privind o vechime mult mai mare a acesteia. Nu departe de movila Răbâia se găsește satul Șopârleni, numit în vechime Troinești, denumire dată de la valul de pământ („troian“) care brăzda șesul Prutului dinspre Răbâia până la capătul satului (PARTENE 2002, 91).

Un astfel de troian existând și la Moșna, județul Iași, nu departe de Răbâia, unde, la fel ca și aici, sunt atestați, în jurul movilei, menhiri străvechi de mii de ani. Până nu sunt efectuate săpături sistematice la movila Răbâiei nu se va ști cu exactitate dacă este tracică sau pretracică, ea rămânând o enigmă a preistorie noastre pe care arheologii o vor descifra în viitor.

37. Chersăcosul. Stația de Autobuz. Pe partea dreaptă a drumului Iași-Albița-Huși (DN 28) venind dinspre Albița, în dreptul stației de autobuz din apropierea satului Chersăcosul (comuna Stănilești, jud. Vaslui) se află resturile unui tumul distrus în proporție de 80 %. Movila făcea parte dintr-un aliniament tumular întins pe direcția NV-SE, amplasat pe culmea Dealului Galben, în zona satelor Chersăcosul și Pogănești, aliniament care continuă spre N și NV, pe terasa superioară a Prutului.

În anii '60, cu ocazia lucrărilor de amenajare a șoselei Iași-Huși, partea centrală și sud-estică a tumulului din dreptul stației de autobuz Chersăcosul a fost complet înlăturată, restul movilei rămânând expusă factorilor de eroziune. Primele urme ale prezenței unor complexe funerare în partea nedistrusă a tumulului au apărut în 1993, pentru ca, în 1994, un sondaj de salvare efectuat aici să ducă la descoperirea unui mormânt de înhumație (M1), păstrat parțial, înzestrat cu inventar ceramic datat din epoca fierului. Sondajul a fost efectuat de Vicu Merlan.

Materialul osteologic a fost recuperat și predat pentru analiză Alexandrei Comșa de la Institutul Român de Tracologie, București. În august același an, partea de tumul rămasă a fost supusă unei noi intervenții distructive, prin excavare, ocazie cu care, întâmplător, a fost găsit și mormântul cu lespede de piatră (notat M2). Înainte de a doua decapare, tumulul se mai păstra pe o lungime de 21,5 m și lățime de 8 m (măsurată NE-SV), având înălțimea de 3,5 m de la nivelul lutului galben. Mantaua era alcătuită din sol cernoziomic de culoare neagră.

Mormântul M2 a apărut la 3,30 m NV de centrul presupus al movilei și la 0,80 m SV de M1, la adâncimea de 3 m de la suprafața movilei. Fundul gropii mormântului era ușor adâncit în lutul viu. Camera funerară avea formă dreptunghiulară cu colțurile rotunjite (dimensiuni reconstituite: 1,10 x 0,65 m) și spre fund se îngusta ușor (dimensiuni reconstituite: 1 x 0,55 m). Adâncimea gropii era de - 0,60 m.

Deasupra camerei funerare, pe axul lung al gropii, a fost așezată o lespede masivă de calcar cu urme vizibile de prelucrare, distrusă parțial de excavator în timpul celei de a doua decapări din vara lui 1994. Partea din lespede care lipsește - cea aflată deasupra jumătății inferioare a scheletului - nu a mai putut fi recuperată. (MERLAN, BURTĂNESCU, COMȘA ALEXANDRA 1999, p. 209 - 214).

Lespedea, care a avut inițial probabil o formă dreptunghiulară, are suprafețele atent prelucrate, iar colțurile părții superioare minuțios rotunjite. Dimensiunile piesei păstrate: lungime 0,48-0,84 m; lățime 0,86 m; grosime 0,16-0,20 m.

Pe fundul camerei funerare se afla un schelet de copil (3-4 ani), în poziție

chircită pe spate, capul cu privirea în sus, brațele pe lângă corp, picioarele, inițial cu genunchii în sus, căzute spre dreapta. Capul era orientat pe direcția vest, nord-vest. Oasele scheletului erau friabile. Nu s-au semnalat urme de așternut și nici ocră sub formă bulgări. Pe oasele craniului s-au observat totuși urme de culoare roșie. Cu excepția unui os provenind probabil de la un cubitus de pasăre, mormântul nu a avut inventar.

În mantaua tumulului, în apropierea lui M 2, dar la 0,50 m deasupra lui, s-au aflat resturile unei vetre (sau rug), destul de bine păstrate, care în profil au apărut sub forma unor lentile constituite din cenușă, pământ ars și cărbuni, având o grosime de 0,20 m. Nu se exclude ca acest complex să fi avut legătură cu M 2.

Data fiind starea actuală a movilei, o reconstituire a modului de ridicare a ei nu mai este posibilă. Pentru M 2 ni se pare totuși mai verosimilă atribuirea sa categoriei mormintelor tumulare secundare (pentru care nu s-a construit o manta proprie). Nici alte variante nu sunt excluse, având în vedere că nivelul de săpare al gropii pare a fi fost nivelul vechi de călcare, în ceea ce privește raportul cronologic dintre M 1 și M 2, o serie de indicii (adâncimile de descoperire a mormintelor, eventual, relația lor stratigrafică) pledează pentru o vechime mai mare a primului mormânt.

Prin elementele de rit și ritual, precum și prin modul de construire și acoperire a camerei funerare, M 1 se atribuie fie celui mai timpuriu orizont Jamnaja din partea de vest a arealului ei de răspândire, fie perioadei sale clasice din aceeași zonă. Dacă apariția unui mormânt Jamnaja la vest de Prut nu este o surpriză, în schimb, prezența aici a unei înmormântări atribuită acestor comunități, la acoperirea, căreia s-a utilizat piatra sub forma unei lespezi prelucrate reprezintă o noutate. (MERLAN, BURTĂNESCU, COMȘA ALEXANDRA 1999, p. 209-214).

Menhirul de la Chersăcosul – analogii europene. Pentru desemnarea pieselor de tipul celei de la Chersăcosul se utilizează denumiri diferite. Într-o recentă sinteză asupra artei comunităților timpurii de agricultori și păstori din nord-vestul Mării Negre, în categoria sculpturilor din piatră au fost incluse lespezile prelucrate de forme geometrice (tip căruia i-ar aparține în această clasificare și piesa noastră): stelele, sculpturile antropo și zoomorfe, reliefurile. E. V. Jarovoj, ca și alți cercetători, preferă însă pentru categoria de descoperiri din care face parte și lespezea de la Chersăcosul termenul de „stele antropomorfe primitive (JAROVOJ 1989, 53-54).

Deși din lespezea de la Chersăcosul lipsește o bună parte (foarte probabil cea inferioară), tipologic ea nu poate aparține, conform clasificării lui E. Ju. Novickij, decât tipului I (lespezi de formă dreptunghiulară), fiind de atribuit uneia din grupele IA sau IB. În categoria celor mai timpurii sculpturi din piatră, de sorginte eneolitică, usatoviană sau Jamnaja, au fost incluse, alături de altele, și grupele IA - IB, iar în urma analizei complexelor Jamnaja în care apar, s-a afirmat că mormintele principale cu lespezi de tip IB sunt de atribuit „primei grupe de înmormântări Jamnaja din nord-vestul Mării Negre“ (NOVICJ 1990, 8, 20-21).

În nord-vestul Mării Negre (provenind cu deosebire din stepa Bugeacului și din regiunea Nistrului Inferior) se cunosc azi mai mult de 120 de sculpturi din piatră, din care peste 80 descoperite în complexe Jamnaja.

Din Dobrogea cunoaștem o descoperire, „statuia-menhir“ de la Hamangia iar din nord-estul Bulgariei, circa 10 stele antropomorfe. Cu excepția exemplarelor de la Ezerovo și a celor din Transilvania, toate celelalte stele din România și Bulgaria au fost descoperite în mantalele tumulilor, însă, deocamdată, numai piesa de la Chersăcosul a fost găsită nemijlocit într-un context funerar clar, ea servind drept acoperiș unui mormânt Jamnaja. Descoperirile recente (Grigoriopol, Olănești) par a confirma ipoteza mai veche a lui D. Ja. Telegin și Al. Häusler, după care cele mai vechi sculpturi antropomorfe s-au putut afla în sanctuare eneolitice amplasate în apropierea sau în vârful tumulilor timpurii (JAROVOJ 1989).

Deci originea ante - Jamnaja a stelelor din piatră nu mai poate fi pusă la îndoială. Prezența lor în mormintele Jamnaja (îndeosebi a celor timpurii) a fost explicată prin folosirea secundară a stelelor în calitate de material de construcție pentru acoperirea gropilor funerare, după distrugerea vechilor sanctuare. Există argumente care pledează și în favoarea unui oarecare interes cultic manifestat de triburile din această zonă față de acest gen de reprezentări în piatră, de exemplu apariția acoperișurilor din lespezi de aspect antropomorf. Acestea reflectă, așa cum s-a arătat, „un scop clar în legătură cu ritualul funerar“.

Revenind la lespede-stelă de la Chersăcosul, din cele discutate mai sus, reiese limpede că importanța ei rezidă nu numai în faptul că este prima descoperire de acest tip din Moldova, dar, spre deosebire de toate sculpturile din piatră descoperite până acum la vest de Bugeac, ea este prima găsită într-un context arheologic clar. În fine, dacă încadrarea tipologică propusă pentru această piesă este corectă, atunci ea aparține celor mai timpurii grupe de sculpturi din piatră identificate pentru nord-vestul Mării Negre, ceea ce înseamnă că este mai veche decât celelalte stele descoperite în România și Bulgaria (MERLAN, BURTĂNESCU, COMȘA ALEXANDRA 1999, p. 209-214).

Alte șase pietre-menhir au fost descoperite la Bazga – Răducăneni, cinci în apropierea siturilor arheologice aparținând paleoliticului superior (Bazga, „Dealul Gorgului“) și una în situl eneolitic Bazga – Cetățuie, în Ș7/ m8/2007, de formă hexagonală, folosită de comunitățile cucuteniene în cadrul unor ceremonii religioase solare (MERLAN, SALOMEIA 2008, p. 231, MERLAN 2008, p. 16 – 17).

Date antropologice referitoare la scheletul din mormântul jamnaja.

Scheletul a fost prelevat pentru studiu într-o stare excesiv de fragmentară. Aspectul său general era gracil. Din craniu existau fragmente mici, de până la 3 cm lungime, provenind din regiunea frontală, temporală, parietală, occipitală, toate fără suturi.

Masivul facial era reprezentat doar de molarul stâng. Dinții recuperați erau următorii: 2 molari I inferiori definitivi, în stadiu de mugure, 2 incisivi centrali superiori definitivi, aflați în același stadiu ca și precedenții, 2 canini superiori de lapte cu apexul deschis, 2 molari I de lapte superiori, parțial spărți.

Din oasele lungi s-au păstrat porțiuni diafizare provenind din humerus, cubitus, radius, femur.

Unul din metatarsienele I era întreg, având urme ale cartilajelor de creștere. S-au găsit, de asemenea, resturi de corpuri vertebrale și coaste.

Prezența parțială a danturii a permis stabilirea cu mai multă precizie a vârstei individului. După aspectul oaselor, s-a putut constata chiar de la începutul analizei că ele au aparținut unui infans I. Diferitele stadii în care se aflau dinții definitivii, pe baza schemei lui Ubelaker, au dus la concluzia că vârsta scheletului era de 3-4 ani. Nu au existat suficiente elemente pentru determinarea sexului.

Un aspect interesant referitor la ritualul funerar practicat este prezența ocului care acoperea calota craniană. Nu s-a observat prezența lui pe molar sau pe celelalte oase ale scheletului.

Împreună cu oasele copilului decedat, s-a găsit un element de paleofaună, respectiv un fragment dintr-un os din aripă de pasăre, provenind probabil de la un cubitus. (MERLAN, BURTĂNESCU, COMȘA ALEXANDRA 1999, p. 213).

Prin studiul în teren și efectuarea unor sondaje de salvare, am constatat că Depresiunea Hușilor reprezintă un areal cu o densitate mare de comunități preistorice și medievale, un spațiu în care s-au desfășurat numeroase evenimente politice și militare, din paleolitic până astăzi. De asemenea se remarcă o bogată activitate spirituală, dedusă din existența celor aproape 40 de movile-tumuli, de prezența unui complex funerar-solar la Râșești-Albița, de amplasarea unor menhiri cu forme geometrice complexe în anumite puncte geografice importante.

Prin descoperirea mormântului de la Chersăcosul – Stația de Autobuz, am surprins și un rit ancestral de înmormântare legat de cultul Mamei Geia, prin poziția de fetus în care fuseseră așezat defunctul, rit întâlnit și în necropolele din epoca bronzului din apropiere, de la Valea Grecului – La Stâncă și Râșești – La Pichetul militar.

Așadar, complexul tumular de pe partea dreaptă a sectorului mijlociu al Prutului, din Depresiunea Hușilor, prin densitatea și complexitatea ritualurilor efectuate, surprinde aspecte definitorii privind religia îndepărtată a comunităților ce au locuit cândva aceste locuri.

BIBLIOGRAFIE:

Bauman Ionel, *Unele probleme privind movila Răbâia*, în *Acta Moldaviae Meridionalis*, I, 1979, 51-56.

Coman Ghenuță, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, 1980.

Jarovoj E. V., *Drevnejsie monumental'nye izobrazenija Dnestrovsko-Prutskogo mezdurec'ja*, Kisinev, 1989, p. 53-54.

Novickij E. Ju. *Monumental'naja skulptura drevncejsich zamledel'cev I skotovodov Severo-Zapadnogo Pricernomor'ja*, Odessa, 1990, p. 8, 20-21.

Merlan Vicu, Burtănescu Florentin, Comșa Alexandra, *Un mormânt lamnaia cu lespede de piatră la Chersăcosul (comuna Stăniilești, județul Vaslui)*, în *Arheologia Moldovei*, XXV, 1999, 209-214.

Partene C., *Istoria târgului Drânceni și a comunei*, Bârlad, 2002.

Rotaru Marin, Chiriac Laurențiu, Onel Cristi, Varvara Florin, Plugaru Ștefan – *Punctul arheologic „Movila Pescarului II” din satul Pogănești, comuna Stăniilești, județul Vaslui*, în *Elanul*, nr. 56, 2006, p. 1-2.

Merlan Vicu, *Menhirii preistorici de la Bazga*, în *Contribuții monografice asupra Văii Bohotinului și Văii Moșnei*, Editura Lumen, Iași, 2006, p. 63.

Merlan Vicu, Salomeia Paul, Bazga - *Cetățuie, comuna Răducăneni, județul Iași*, în *Cronica Săpăturilor Arheologice din România*, 2008, 231.

Vicu Merlan, *Menhirii preistorici din zona Hușilor*, în revista *Lohanul*, nr. 2, februarie 2008, p. 16–17.

Vicu Merlan, *Tumulii (mobile funerare)*, în *Contribuții monografice asupra Depresiunii Hușilor*, Editura Lumen, Iași, 2008, p. 110-115.

Insula Simian

Ruinele Podului lui Traian

SECTORUL „PORȚILE DE FIER ȘI CATARACTE”

Valentin MUREȘ

Argument pentru studierea sectorului „Porțile de Fier și Cataracte”

Motto:

“Valea Dunării este, pe rând, o poveste geologică, o poveste a vieții, o poveste a istoriei din regiunea transfrontalieră a Europei.”

Abordând, în acest articol o zonă aflată destul de puțin în atenția cercetării istorice, considerăm că prin aportul adus vom permite, măcar parțial, o mai bună înțelegere a problemei. Spunem problemă deoarece Sectorul denumit impropriu Porțile de Fier constituie prin obstacolele naturale o adevărată barieră pe Dunăre, în calea traficului fluvial. Și dacă mai adăugăm problema obstacolelor politice vom remarca complexitatea acestei chestiuni ce va reține atenția, nu de puține ori atât statelor riverane fluviului cât și marilor puteri europene. Constatăm, că nu a existat anterior o preocupare specială concretizată într-o carte propriu-zisă despre acest sector care să se refere exclusiv la problematica generată de acesta. Apar doar mențiuni în unele lucrări sau chiar capitole în altele dedicate diverselor aspecte legate de zonă sau a unor momente ce impun în atenția Europei și această regiune. Am încercat să prezentăm o imagine cât mai completă a sectorului cu problemele complexe ce s-au răsfrânt implicit și asupra navigației pe Dunăre. Navigația aici va fi însă treptat stimulată prin lucrări de ameliorare a circulației în sector, lucrări efectuate de diverse administrații ce s-au perindat pe acolo. Menționăm, mai sus, lipsa unei lucrări dedicate exclusiv sectorului. Totuși, importanța acestuia pentru navigația și comerțul european impun zona în atenția unor cercetători. Pe lângă acestea, zona prezintă avantaje și pentru circuitul turistic datorită frumuseții peisajului sălbatic. Intuind frumoasele beneficii aduse de zonă prin vizitarea ei, după 1918 se trece la redactarea de ghiduri turistice ce descriu în amănunțime regiunea cu importantele ei resurse. Astfel de ghiduri sunt redactate în 1923 de Gheron Netta și 1925 de Daniil Laitin, iar ulterior Ion Albuțu în 1982 cu lucrarea „Zona turistică a Porților de Fier”, revigora interesul pentru vizitarea regiunii.

În strânsă legătură cu aspectul turistic se află latura istorică. Un turist ce ar parcurge zona ar rămâne frapat pe lângă frumusețea peisajului și de numărul mare de vestigii istorice ce reaminteau de un trecut furtunos legat de luptele pentru controlul regiunii. Referitor la istoricul Sectorului Porțile de Fier și Cataracte au fost redactate valoroase articole publicate de Theodor N. Trîpcea în revistele „Studii de Istorie a Banatului”, „Studii”, „Studii și Articole de Istorie”, articole ce relevă importanța acestuia de-a lungul istoriei, începând din epoca romană și mergând până în secolul al XIX-lea, pentru diversele stăpâniri ce s-au succedat aici. De un mare ajutor au fost articolele Mariei Holban și Pavel Binder ce surprind relațiile româno-maghiare în secolele XIII-XV tocmai în Zona Porților de Fier, zonă de

contact a celor două state și ca urmare intens disputată. În ultima perioadă, aspectele mai sus menționate au făcut obiectul lucrării lui Constantin Juan Petroi „Orșova-străbună vatră bănățeană” sau a diverselor articole publicate în revista „Drobeta” aparținând Muzeului Regional Porțile de Fier.

Am studiat, în principal, de aspectul economic și comercial al sectorului care se află în strânsă interdependență cu aspectul stăpânirii politice aici. Trebuie subliniat încă de la început preocuparea constantă a diverselor stăpâniri de a ameliora navigația în sector prin efectuarea a diverse lucrări, ca punct cheie al stimulării navigației și comerțului pe cea mai importantă arteră fluvială a Europei. Aceste preocupări fac obiectul cercetării și aplicării parțiale a unor proiecte începând cu romanii și terminând cu administrația româno-iugoslavă în regiune.

Aspectele economice ale traficului în sector fac obiectul unor articole și capitole ce tratează problema Dunării. Amintim pertinentele analize și observații formulate de economiști de marcă precum Vintilă Brătianu în articolul „Un pericol național. Studiu asupra taxelor de la Porțile de Fier”, București, 1899, articol ce trăgea un semnal de alarmă asupra pericolului generat de politica discriminatorie a taxelor ungurești în sector, taxe ce favorizau unele state în detrimentul altora aducând o gravă atingere principiului libertății de navigație și egalității de tratament între pavilioane, statuat de dreptul internațional fluvial. Alte analize economice sunt întocmite de Dimitrie Sturdza și Nicolae Dașcovici, ultimul în cadrul unei abordări globale a problemelor navigației în sector. Sunt de menționat, pentru problema navigației în zonă și lucrările lui Grigore Antipa „Chestiunea Dunării” și „Dunărea-problemele ei științifice, economice, politice” ca și abordările problemei dunărene din opera lui E.P. Botez (Jean Bart). Analize temeinice ale problemei traficului în sector face și Constantin I. Băicoianu în lucrarea domniei sale „Dunărea-privire istorică, economică și politică”. Nu în ultimul rând, la analiza problemelor economice generate de navigația în zonă, care reprezintă partea importantă a lucrării am folosit documentele administrațiilor trecute aflate azi în păstrare la Direcția Județeană Arhivele Naționale-Mehedinți și anume: Fondul Administrației Porțile de Fier și Cataracte, Fondul Căpităniei Portului Orșova, Fondul Serviciul Hidraulic Orșova, Fondul Vama Orșova, precum și Colecția Documente Fotografice, Colecția Planuri și Hărți, Colecția Manuscrise. În legătură cu problemele juridice generate de controlul în zonă avem lucrarea lui Paul Gogeanu „Dunărea în relațiile internaționale”, precum și lucrarea lui Iulian Cîrțînă și Ilie Seftiuc „Dunărea în istoria poporului român”. Iar pentru a întregi imaginea se cere o abordare și a problemelor legate de dreptul fluvial internațional și implicațiile lui asupra regiunii. Este ceea ce încearcă Edwin Glaser în „Revista Română de Studii Internaționale” cu articolul „Considerații de drept internațional cu privire la Comisiile Internaționale Fluviale”, precum și lucrarea aceluiași autor, de această dată în colaborare cu Lucian Bădulescu și Gheorghe Canja „Contribuții la studiul istoriei regimurilor internaționale ale Dunării”. Nu în ultimul rând aș aminti lucrarea întocmită de Academia R.S.R. în colaborare cu Grupul de Cercetări Complexe „Porțile de Fier” și anume „Atlasul Complex Porțile de Fier” care oferă o analiză multiplă a zonei (geologică, geografică, hidrologică, de floră și faună, climatologică, arheologică, istorică, antropologică, lingvistică, economică).

Piciorul Podului lui Traian

Sarmisegetuza

Tabula Traiana

Aspecte privind Sectorul „Porțile de Fier și Cataracte” din Epoca Romană

Sectorul Porțile de Fier și Cataracte intră de timpuriu în atenția marilor puteri. Încă din antichitate, grecii și romanii au în atenție fluviul, pe care primii îl numeau Istru, iar ceilalți Danubius și ale cărui izvoare sunt descoperite la începutul secolului I d.Hr., în vremea împăratului Tiberius. Dacă grecii foloseau mai mult pentru comerț cursul inferior al Dunării, romanii, care cuceresc treptat și sistematic Peninsula Balcanică, vor utiliza fluviul pe toată întinderea lui. În zonă se puteau afla și acele „cetăți din munți” amintite de istoricul roman Florus în care se aflau dacii regelui Cotiso. Aceștia atacau garnizoanele romane profitând de înghețarea fluviului iarna (un punct rapid de trecere era la Stenca Liubcova). În același timp, supravegheau avansarea armatelor romane și lucrările executate de aceasta la sud de Dunăre. Instalați temeinic în zonă, romanii vor trece din secolul I d.Hr. la construirea de drumuri și castre aici. Amintim remarcabilul drum de pe malul sudic al Dunării ce venea prin Sirmium – Signidunum – Semendria – Viminacium - Gura Râului Poreci – Bononia - Ratiaria. Drumul începe să fie construit la ordinul împăratului Tiberius în 33-34 d.Hr. și era necesar transportului de arme, muniții, provizii și oameni de-a lungul fluviului, slujind în același timp ca bază pentru armatele romane ce vor opera în Dacia. Lucrarea a fost executată de soldați aparținând Legiunii III Scytica și V Macedonica și a presupus eforturi umane și materiale incredibile, ținând cont de tehnica mai puțin avansată a acelor vremuri. Drumul este săpat în stâncă și lătit cu un sistem de pod din lemn (se fac găuri în rocă și sunt introduși stâlpi orizontali) totul fiind acoperit cu scânduri. Există porțiuni dificile unde lucrările avansează greu (stâncile de la Cozla și Izlaz sau Sectorul Cazanelor), de aceea finalizarea va întârzia. Inscripțiile epigrafice ce-l glorificau pe împăratul Tiberius (una păstrată la Gospodin Vir, cealaltă pierdută la Lepenska Stena) nu aminteau nimic în acest sens. Lucrările continuă și în timpul lui Claudius (o inscripție amintea conducerea acestora în perioada 41-44 d. Hr. de către Martius Macer) și apoi sub Vespasian și Domițian. Abia spre finele secolului drumul va fi terminat la indicațiile ferme ale împăratului Traian. Acțiunea va fi consemnată de un amplu document epigrafic intitulat Tabula Traiana și redactat în anul 100 d.Hr. Textul se prezintă astfel „Imp(erator) Caesar divi Nervae f(ilius) Nerva Traianus Aug(ustus) Germ(anicus) pontif(ex) maximus trib(unicia) pot(estate) IIII pater patriae co(n) s(ul) III montibus excisi(s) anco[ni] bus sublatis via[m] f[ecit]”. Conform uzanțelor epocii se prezintă titlurile și funcțiile împăratului, apoi remarcăm în ultima parte natura lucrării „spărgând munții am durat drum de-a lungul fluviului”. Drumul mergea paralel cu fluviul îndeplinind mai multe funcții: a) militar-strategice, facilitând legăturile și concentrările de trupe între Moesia Superioară și Panonnia, pentru trecerea unităților romane la nord de fluviu în timpul primului război daco-roman (101-102), b) economico-comerciale, ușurând navigația în zonă a navelor prin tragerea la edec a acestora în Cataracte când se mergea în amonte. În același timp se asigura o mai bună securitate a frontierei romane, prin construirea de noi castre în zonă. Secole mai târziu, în 1834, inginerul Paul Vasarhelyi încerca o reconstrucție a drumului fără succes însă.

Construirea sistemului hidroenergetic de la Porțile de Fier I va duce la acoperirea lui de ape, iar Tabula va fi reamplasată cu cca. 40 m mai sus.

O altă dovadă certă a interesului roman pentru utilizarea fluviului, îl reprezintă construcția unui canal la Porțile de Fier cu o lungime de 3,2 Km, paralel cu malul drept al fluviului între localitățile Sip și Karatas din Serbia. Canalul, avea ca menire ameliorarea navigației prin evitarea pragurilor care în sezonul apelor mici făceau imposibilă circulația prin sector. Lucrările au fost executate la ordinul împăratului Traian de soldați ai Legiunilor IV Flavia și VII Claudia ce staționau în zonă și au demarat la sfârșitul secolului I d.Hr. Construcția întâmpină dificultăți și datorită curentului apei ce este puternic în sector. Canalul era ușor arcuit ocolind zona stâncilor, iar ingeniozitatea constructorilor este relevată de prezența unui braț al acestuia, având rolul deversării surplusului de apă la debite mari. În aceeași timp este ridicat și un castru în zonă pentru apărarea acestuia. Lucrările au fost finalizate în anul 101 d.Hr. fiind însoțite (ca și în cazul drumului roman de la Cazane) de un text epigrafic care marca momentul. El se prezenta astfel „Imp(erator) Caesar divi Nervae f(ilius) Nerva Traianus Aug(ustus) Germ(anicus) pontif(ex) max(imus) trib(unicia) pot(estate) V p(ater) p(atriciae) co(n) s(ul) IIII ob periculum cataractarum derivato flumine tutam Danuvii navigationem fecit.”. Din nou se prezintă titlurile și funcțiile, urmând ca în ultima parte să deslușim natura lucrării „de pericolul Cataractelor a deviat fluviul, făcând întregul Danubiu navigabil”. Interesant rămâne faptul că această inscripție a fost descoperită întâmplător, cu ocazia săpăturilor arheologice din zona Karatas (Serbia) în 1969. Canalul stabilea o mai bună legătură între vasele care navigau din Panonia spre Moesia Superior și invers. El îmbunătățea simțitor condițiile de navigație pe fluviu fiind utilizat multă vreme. Abia la sfârșitul secolului XIX, când ungurii efectuau lucrări de amenajare a zonei se va construi un canal la Sip, pe locul celui roman, dar păstrând câteva inovații de atunci(există un studiu al locului întocmit de Franz Kanitz în epocă). De altfel și aceste lucrări se află astăzi sub ape ca urmare a construirii hidrocentralei Porțile de Fier I. Azi, se observă aici numai urmele drumului de halaj ce servea pentru trasul vaselor la edec. În paralel cu canalul, romanii ca buni constructori, vor amenaja și un drum, numit al lui Traian ce lega Zona Porților de Fier cu șoseaua lui Tiberius de la Cazane. Drumul, ale cărui urme se văd și azi pe malul drept al apei era săpat în stâncă și construit prin grele sacrificii raportat la mijloacele tehnice ale timpului.

Un alt obiectiv al zonei îl reprezenta podul de la castrul Drobeta construit în perioada 103-105 d.Hr. de arhitectul Appolodor din Damasc la ordinul lui Traian, având un dublu scop: a) militar-strategic pentru a ușura trecerea fluviului de către armata romană care urma să desăvârșească cucerirea Daciei, b) economic, asigurând o mai bună legătură a Moesiei Superioare cu provincia nou creată, de la nordul Dunării.

Tricule

Sarmisegetuza

FĂLCIUL – O CONTROVERSĂ ETIMOLOGICĂ

Prof. univ. dr. Mircea CIUBOTARU

Etimologia acestui oiconim, avansată încă de Dimitrie Cantemir și revizuită de câteva ori în secolul trecut (G. Weigand, A. Philippide, E. Lozovan și alții), ne-a apărut ca fiind de dificultate majoră și insuficient argumentată, astfel încât am propus o explicație proprie¹, care însă nu l-a convins pe Dragoș Moldovanu². Acesta avansează o altă soluție, care nu rezolvă impedimentul principal, de natură fonetică, evidențiind de fapt tocmai obscuritatea procesului denominativ. Dacă respingerea de către noi a etimologiilor anterioare, de altfel relativ facilă, este apreciată ca având „argumente temeinice”³, preopinental nostru consideră că nu am reușit să elucidăm evoluția de la antroponimul *Falcin*, observat încă de N. Iorga într-un document slavon, la forma toponimului *Fălcium* și, ca urmare, subliniază slăbiciunile reconstrucției noastre. Dar, cum vom constata, noile explicații nu sunt mai puțin fragile și neconvingătoare.

Pe scurt, informațiile documentare actuale arată că un sat de vamă, numit *Vadul Călugărilor* în documente din anii 1447, 1454 și 1470, și-a schimbat denumirea până în anul 1533, când este menționat, desigur ca târg și reședință de ținut, în sintagma *Ținutul Fălciumului* (document slavon păstrat în traducere românească). Dificultatea etimologiei toponimului *Fălcium* constă în motivarea trecerii de la baza antroponimică *Falcin* la o pronunție ce presupune palatalizarea consoanei finale *-n* și evoluția sa la *î* asilabic, fenomen posibil numai prin prezența după consoana nazală a unui iot. În absența acestuia, am identificat un proces denominativ puțin obișnuit, dar nu imposibil, care poate fi astfel rezumat: *Falcin* nu este un nume de persoană românesc autentic, ci traducerea slavonă a genitivului *al Fălcii* (= *al lui Fălcea*), documentele medievale înregistrând numeroase exemple similare, precum *Bădin*, *Belcin*, *Bodin*, *Fetin*, *Husin* și altele, derivate cu sufixul *-in* de la *Badea*, *Belcea*, *Bodea*, *Fetea*, *Husea* etc.

Ca toponim slavon, oficial, numele *Falcin* este atestat cu certitudine într-un zapis original din 24 august 1607⁴. Dacă acest nume ar fi fost real, utilizat ca atare, în secolele XVI–XVII, de românii din zonă, el trebuia să se păstreze nealterat, precum în toponimele moldovenești cu bază personală slavă *Bohotin*, *Miletin*, *Strahotin*, *Zeletin* etc. Ca urmare, am considerat că putem explica acest oiconim, format în jurul anului 1500 pe terenul limbii române, urmând fazele: *Satul* (*Târgul*)

¹ *Revizuirii toponimice: Fălciumul*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. XX, 2002, p. 327–342.

² *Prefață și Studiu monografic la Tezaurul toponimic al României. Moldova*, volumul I, partea a 4-a, *Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395-1789)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2005, p. VIII, LXXXIII-LXXXIV.

³ *Ibidem*, p. LXXXIII.

⁴ Arhivele Naționale București, *Documente istorice*, XLVI/24. Documentul a fost publicat, în rezumat și cu vâleatul greșit (1642), de N. Iorga și redatat corect de profesorul Ioan Caproșu, care ni l-a comunicat în xerocopie.

Fălcii > *Ținutul Fălcii* (cu accent paroxiton) > *Fălcii* (genitiv suspendat, cu accentul deplasat oxiton, cu certitudine atestat în documente și la Constantin Cantacuzino⁵, Vasile Dămiiian, Tudose Dubău, D. Cantemir,) > sg. *Fălciiul* > *Fălciiul*. Condiția principală a acceptării acestei explicații constă în admiterea unui genitiv suspendat, oficial, interpretat ca un plural (care necesită deplasarea accentului), și impunerea sa în uz, observând acum că, până astăzi, pronunția oiconimului este oscilantă: *Fălciiu* (generalizat) și *Fălsu* (local, dialectal și monosilabic)⁶. Propunând această etimologie, am afirmat dificultatea sa, anume faptul că procesul denominativ identificat este complicat și nu foarte obișnuit.

Dragoș Moldovanu, admițând inițial baza antroponimică *Falcin*, precum și perioada apariției oiconimului și, implicit, a regionimului *Ținutul Fălciiului*, aduce câteva obiecții aparent importante explicației noastre⁷. Mai întâi, este contestată posibilitatea unui genitiv suspendat din două motive. În zăpădul slavon din anul 1607, sintagma slavonă *u Falcin*, ca traducere a rom. „la al lui Fălcea”, este fără sens. Desigur, dar din studiul nostru nu rezultă afirmația⁸ că în acel an diacul târgului făcea această traducere imposibilă, ci, pur și simplu, utiliza denumirea oficială slavonă *Falcin*, veche de peste un secol și rămasă în uz, inclusiv pe pecetea târgului. Noi considerăm în studiul anterior că pe la 1500 a fost tradus antroponimul românesc (*al lui*) *Fălcea* prin antroponimul slavon *Falcin*, acesta fiind utilizat apoi, în funcție toponimică absolută, ca oiconim oficial slavon, până în veacul al XVII-lea. În același timp, în limba română, sintagma posibilă *Satul* (apoi *Târgul* și *Ținutul*) *Fălcii* (= „al lui Fălcea”)⁹ a putut să evolueze, de la un genitiv suspendat

⁵ Într-o listă de nume geografice anexată la o scrisoare a stolnicului către contele Marsigli (4 martie 1694). Textul a fost publicat de Carlo Tagliavini în „Revista filologică”, I, 1927, nr. 1-2. La p. 183, citată în studiul nostru, se menționează ținutul *Fălcii-Guși*. Studiul recent al lui N.A. Ursu, *Paternitatea Istoriei Țării Rumânești atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino. Studiu filologic*, Editura Cronica, Iași, 2009, pune la dispoziție fotocopiile ale textului original, care încheie orice controversă privitoare la forma toponimelor din listă: *Folci-Gusey Terra*, transcriere italiană a numelui românesc cu grafie chirilică **ѲѠѠѠѠ** – **ѲѠѠѠѠ** (p. 164, Fig. 166). Filologul ieșean argumentează că atât cronica studiată, cât și lista menționată trebuie atribuite logofătului Ion Frîncul. Ignorând textul publicat în 1927, Dragoș Moldovanu citează sursa publicată în 1899 de N. Iorga, cu graba și erorile cunoscute, și apreciază că „mai informat se dovedea Constantin Cantacuzino care ... îi redă forma corectă: *Felciiul*”, adică la singular și nu la plural (p. LXVII).

⁶ *Noul atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina* (NALR. Moldova și Bucovina), vol. I, *Date despre localități și informatori*, București, Editura Academiei Române, 1987, p. 322.

⁷ Dragoș Moldovanu, *op. cit.*, p. LXXXIV.

⁸ Vezi *Revizuire toponimice: Fălciiul*, p. 341.

⁹ Sintagma slavonă **volost Falki** pare a reproduce pronunția românească reală a oiconimului, în 1557 mai 14 (DRH, A, VI, p. 372, nr. 202). Exemple similare sunt: **selo Wpri[evo i Wnino** „satul lui Opriș și Oană” (1415 iulie 12, în DRH, A, I, p. 59, nr. 41), cu slav. *Onin(ŭ) < Oană*, cf. *Falcin(ŭ) < Fălcă/Fălcea*; (satul) **na im' Di2cylovo selo** „cu numele satul Diacului” (1438 martie 5, *Ibidem*, p. 256, nr. 181), același cu **Diacov]i** (1431

Fălcii, reinterpretat ca plural *Fălcii*, spre forma de singular articulat *Fălciiul*, apoi *Fălciiul*.

Dragoș Moldovanu mai obiectează că genitivul suspendat nu este o eroare caracteristică textelor oficiale, cum afirmam noi, ci apare doar în hărți străine, ca rezultat al necunoașterii limbii române, și, în perioada modernă, în documente românești, ca o consecință a ignorării uzului popular, reținând, pentru această ultimă condiție, din exemplele *Satul Costii* → *Costii*, *Osebiții Flocii* → *Flocii*, *Cotuna Prelu(n)cii* → *Prelungi*, primul caz. Observăm că obiecția este evident neîntemeiată, de vreme ce aceste ultime exemple au fost găsite tocmai în indicatoare oficiale de localități din secolul al XIX-lea. Înțelegem din critica ipotezei noastre că în perioade mai vechi fie nu puteau să apară denumiri oficiale (slavone sau românești), care să reflecte ne(re)cunoașterea numelor autentice, fie, dacă acestea erau create, nu se puteau impune în uz. Or, exemple notorii sunt la îndemână pentru ilustrarea unor situații denominative obișnuite și altădată, și în prezent.

De pildă, *Dolj(i)ul* și *Gorj(i)ul* sunt regionime oficiale slavone devenite populare, iar interpretarea ca plural (*ager Falcziorum*) a toponimului în discuție la D. Cantemir este tocmai dovada necunoașterii de către un cărturar înstrăinat a realității denominative reale, deși, paradoxal, acesta era originar chiar din ținutul Fălciiului. De altfel, genitivele determinante cu formă de feminin pot fi uneori confundate cu plurale, atunci când baza antroponimică este uitată sau obscură. Astfel, Coasta Dodiței (din comuna Bozieni, județul Neamț), fostă proprietate a unui răzeș Dodiță din prima jumătate a secolului al XIX-lea, este denumită azi *Coasta Dediței* și *În Dediței* (considerat apelativ plural *dediței*). O veche Balta Ganii (1817)¹⁰ de la Poiana de Sus, comuna Țibana, județul Iași, demult secată, și-a transferat numele la un trup de pădure și un canton silvic denumit astăzi *Baltagani*, cu un fals plural rezultat din aglutinarea sintagmei toponimice, ca și în cazul toponimului *Văleoani* (de la vest de comuna Tansa, județul Iași), din *Valea Oanii*. În vorbire, genitivele suspendate (de fapt, cu determinatul subînțeles) sunt obișnuite (*Locuiesc pe Aviatorilor, Iancului, Independenței* etc.) și trebuie doar o eroare de înțelegere a sintagmei pentru ca aceasta să se oficializeze în variante greșite. Deja *Pârâul Zoi* de la Griești, comuna Țibănești, județul Iași, apare scris fără entopic în atlasele hidrografice ca pluralul fără sens *Zoi/Zoi*, chiar ca *Zorii*, în planuri de amenajare silvică, iar *Hăușei*¹¹, denumirea unui pârâu din comuna Dumești, județul Vaslui, și aceasta un plural aparent, se dovedește a fi, de fapt, *Valea/Gârla Hăoașei* < *Hăoașa* < *Oașa*. Așadar, și observația că evoluția *Târgul Fălcii* → *Fălciiul* ar fi

iunie 15, *Ibidem*, p. 152, nr. 103), fie **Diacăuți*, fie **Diacii*. Și **Davi dovo** <selo> „satul lui David” (din 1446 martie 11, în *Ibidem*, p. 377, nr. 266), ulterior Davidești și Davideni, din ținutul Neamțului, indică modul de denominație a localităților într-o fază inițială prin sintagme genitive.

¹⁰ Biblioteca Academiei Române, *Hărți*, C-LXXIII 32 (Plan al moșiei Bojila din 29 iulie 1817).

¹¹ I. Ujvári, *Geografia apelor României*, București, 1972, p. 503.

imposibilă, precum *Pârâul Horîncii* (= al lui Horincea) → **Horînciul*, este superfluă, fiindcă în acest ultim ipotetic exemplu nu putem identifica un eventual plural *Horîncii*, cu o deplasare de accent, în timp ce din pluralul aparent *Fălci* un singular *Fălciul* rezultă fără dificultate.

Dacă critica de mai sus este rezultatul unei analize neatente a argumentelor noastre, explicația etimologică propusă de Dragoș Moldovanu urmează o cale aparent mai simplă, dar, de fapt, trebuie să preîntâmpine contraargumente mult mai serioase. Acceptând baza antroponimică *Falcin* și datarea toponimului *Fălciul* pe la 1500, autorul consideră că forma *Fălci* poate fi rezultatul palatalizării consoanei finale și evoluției sale la *-î* asilabic, încheiată în prima jumătate a secolului al XVI-lea, situație care ar motiva și accentul oxiton al numelui. Această ipoteză am avut-o și noi în vedere, când am invocat exemplul aparent similar al toponimului *Sibiul* (*Sibiul*), deosebirile evidente determinând excluderea acestei asemănări. Numele orașului Sibiu este, la origine, un hidronim *Sibiî* („pârâul cornilor”), cu etimologia sl. *siba* ‘corn, sânger’ + suf. *-oŕo*, pronunția muiată a consoanei finale fiind preluată din slavă¹², iar evoluția sa spre *-î* petrecându-se în românește.

Dragoș Moldovanu consideră că un alt toponim moldovenesc poate fi invocat ca analog pentru etimologia oiconimului *Fălciu*, citând un cunoscut studiu al lui E. Petrovici, care a explicat numele *Dorohoi* prin numele de persoană ucr. **Dorohun* < v. rus. **Dorogun*, cu sufixul posesiv *-j-* ce a palatalizat consoana nazală finală a antroponimului¹³. Căutând o dovadă a unei pronunții muiate și în toponimul *Falcin*, în afară de cele nu mai puțin de 33 de forme ale numelui având litera finală *-n*, găsite în câteva sute de hărți din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea¹⁴, Dragoș Moldovanu observă că în prima hartă în care apare localitatea Fălciu (un fragment de corectură a hărții polonezului Bernard Wapowski, 1526, care devine astfel sursa primei atestări documentare a oiconimului) numele este *Falcym*. Tentația de a descifra în această grafie un argument valabil într-o controversă etimologică dificilă este atât de mare, încât o interpretare foarte puțin riguroasă a erorilor cartografice se dezvăluie a fi una dintre slăbiciunile metodologice ale concepției care a guvernat demersul istoric din *Studiul monografic* citat, nu numai etimologia în discuție. (Asupra acestei probleme vom reveni în alt articol). Altfel spus, numeroasele erori cartografice (de toate tipurile) din hărțile medievale rămân simple greșeli dacă nu pot fi invocate într-o reconstrucție istorică, dar, atunci când într-o eroare evidentă se poate întrezări o dovadă a unei realități nedocumentate prin alte izvoare, acea greșală este considerată ca argument valabil, fără scrupulul critic necesar. Un pasaj din chiar discuția etimologiei oiconimului *Fălciu*¹⁵ este elocvent pentru carența semnalată.

¹² *Revizuri toponimice: Fălciul*, p. 338. Erori de calculator, care afectează notarea corectă cu semne speciale și diacritice a sunetelor, au fost corectate într-o notă publicată în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. XXI, 2003, p. 374.

¹³ *Adjective posesive slave în -j- ca toponimice*, în „Studii și cercetări lingvistice”, IV, 1953, p. 74.

¹⁴ Dragoș Moldovanu, *op. cit.*, p. 87–88 (sub voce **Fălciul**).

¹⁵ *Ibidem*, p. LXXXIII.

Astfel, apreciind, corect, că o mare parte a nomenclaturii geografice din cartografia veche este afectată din diverse motive (necunoașterea realităților de la fața locului, copieri succesive, gravări neatente ale denumirilor etc.), Dragoș Moldovanu identifică și erorile cauzate de percepțiile auditive ale sunetelor românești de către străini, între care apare fenomenul numit *subdiferențiere fonologică*, adică nesensizarea diferenței dintre vocala nesilabică *î*, având funcția de morfem al pluralului, și timbrul consoanelor precedente, șuierătoare și africcate. Așa se explică, desigur, grafiile *Hus* [de fapt, *Huss*] și *Galaz*, pentru *Huși* și *Galați*, „dar, în mod surprinzător, ea [subdiferențierea] coexistă cu notații exacte ale pronunției moldovenești vechi, care pot fi intuite dedesubtul unor erori de copiere sau de gravură”. Un astfel de caz ar fi chiar forma *Falcym*, rezultată dintr-o confuzie grafică, sub care s-ar ascunde pronunția reală **Falcinî*, cu *î* asilabic perceput de B. Wapowski, fiindcă în sistemul fonologic polon există fonemul consoană *ń*.

Pe noi nu ne surprinde deloc această presupusă excepție de la regula generală, care ne apare ca un abuz metodologic regăsit și în alte locuri ale studiului citat. Motivele aprecierii noastre sunt mai multe. Mai întâi, un argument decisiv într-o dispută științifică trebuie găsit într-o sursă directă, autentică și credibilă, și nu într-o eroare în care „intuim” adevărul de demonstrat. Altfel, se intră în cercul vicios al demonstrației, în cazul de față: concluzia că *Falcym* (în grafie latină) notează pronunția *Falcinî* este rezultatul chiar al premisei acestei pronunții, aceasta fiind tocmai ceea ce trebuia demonstrat pentru a dovedi evoluția *Falcin* > *Fălcii*. Apoi, alte nedumeriri și inconsecvențe se arată imediat: harta lui B. Wapowski nu s-a păstrat și nici nu putem fi siguri în ce măsură autorul a cules din teren informații, inclusiv lingvistice, în pofida aprecierii asupra unei bune cunoașteri „in situ” a geografiei (și toponimiei?) Moldovei¹⁶. De altfel, nu putem ști cum s-a ajuns la această notă bună pentru cartograful polonez de vreme ce în fragmentul de corectură a hărții lipsesc cele mai importante localități din Moldova: Siretul, Suceava, Romanul, Hârlăul, Iașii, Vasluiul, Bacăul și altele, care ne-ar fi permis o evaluare mai exactă a valorii documentului cartografic. Avem impresia că aprecierea a fost preluată (de la Florio Banfi) tocmai pentru a da mai multă credibilitate argumentului fonetic pentru etimologia *Fălciiului*.

Dar și alte întrebări rămân fără răspuns. Astfel, dacă acest cartograf a fost atât de exact în notarea lui *-î* asilabic în presupusa pronunție românească *Falcinî*, de ce nu a fost la fel de exact notând *Galaz* în loc de, eventual, *Galați*, fiindcă în polonă există africata muiată ce ar corespunde africcatei românești urmate de același *-î* asilabic din *Galați*. Și încă: de ce călătorii polonezi care au trecut prin Fălcii în secolul al XVII-lea au continuat să consemneze numele localității cu *-n* final

¹⁶ *Ibidem*, p. LXXXI.

(*Folczyn*)¹⁷, când consoana nazală deja evoluase la *-i*? Auzeau ei încă un sunet dispărut din rostirea localnicilor sau, mai curând, luau cunoștință de o veche formă oficială a denumirii utilizată de autoritățile locale chiar și în anul 1607. La fel, călătorii englezi ar fi notat în târg numele *Falchen* (1582)¹⁸ și *Palsin* (1585)¹⁹, deși localnicii pronunțau deja *Fălci*, dacă *Falcin* nu ar fi fost o denumire oficială? În fine, noi considerăm că grafia *Falcym* nu este o simplă eroare, căci apare și în alte hărți (*Falxim*, în patru hărți din secolul al XVII-lea, *Falxm*, într-o hartă), ci notează chiar percepția reală de către polonez a lui *-n* final ca *-m*, fenomen bine ilustrat de exemple similare. Astfel, numele *Hotin* apare de regulă în documente polone, inclusiv de redacție latină²⁰, și în relatările unor călători polonezi prin Moldova ca *Chocim*²¹ (mai rar în forma *Choczin*). De altfel însuși Dragoș Moldovanu califică „descoperirea” sa ca o „pronunție ipotetică” pe care însă se sprijină, ca argument decisiv, o etimologie controversată.

Însă șirul presupunerilor nu se oprește aici. Urmând consecvent ideea lui E. Petrovici că evoluția lui *ń* la *i* se încheiase pe la jumătatea secolului al XVI-lea, Dragoș Moldovanu contestă autenticitatea grafiei *u Falcin* (**y Falkin**) din zapisul slavon scris în anul 1607, considerând-o un *hapax*, adică o excepție în epocă, și presupunând eroarea confuziei între slovele *i* și *n*, mai ales că ierul (**0**) nu a fost notat de editor (N. Iorga) după *n*, „așa cum ar fi fost de așteptat”. Această îndoială dezvăluie cu pregnanță maniera specifică autorului de a invoca documentele în sprijinul ipotezelor sale. Forma *Falcym* din harta lui B. Wapowski oferea o imagine corectă a unei realități lingvistice, consideră Dragoș Moldovanu, în timp ce un act original, perfect lizibil și redactat chiar în localitatea cu pricina *trebuie* [s. n.] să cuprindă o eroare! Ne putem întreba cu justificată mirare: oare târgoveții din Fălciu nu știau în anul 1607 că pronunția locală era *Fălci*, dar că denumirea oficială slavonă, păstrată și pe pecetea târgului, era **Falkin**? După ce și Dragoș Moldovanu a intrat în posesia unei fotocopii a documentului, unde apare, de trei ori, toponimul (**0t** și **y Falkin**), cu slova *n* suprascrisă (de două ori sub titlă), a trebuit să

¹⁷ P.P. Panaitescu, *Călători polonezi în țările române*, București, 1930, p. 66 (anul 1667; faptul că în acest caz se confundă târgurile Floci și Fălciu nu este relevant pentru problema în discuție); Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României, culese din arhivele polone. Secolul al XVII-lea* [II], București, Editura Academiei Române, 1983, p. 305, nr. 192 (7 ianuarie 1684): *nizey Falczyn* „mai jos de Fălciu”. Pronunția reală (*nizey Falcziu*) este înregistrată curând, la 2 octombrie 1691: *Ibidem*, p. 331, nr. 203.

¹⁸ *Călători străini în țările române*, II, București, 1970, p. 517.

¹⁹ *Ibidem*, III, p. 174.

²⁰ Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României, culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea și al XVII-lea*, [III], București, 2001, p. 86, nr. 44 (1595): *ab eo fuerunt Chocimi*.

²¹ Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României, culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea*, [I], București, Editura Academiei Române, 1979, p. 39, nr. 31 <1541>, p. 47, nr. 35 <1541>, p. 59, nr. 39 (1541), p. 71, nr. 42 <1542>, p. 215, nr. 114 <1563>, p. 123, nr. 61 (1546), p. 139, nr. 68, (1547), p. 151, nr. 76 (1551), p. 225, nr. 112 (1563); *ibidem*, *Secolul al XVII-lea*, [II], p. 47, nr. 25 (1607–1608), p. 81, nr. 34 <1612>; P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 124, 125 (1712–1714), p. 147, 149 (1713), p. 224, 226, 227 (1780).

improvizeze o altă explicație a formei numelui: în <y> **Falki**˘, sub titlă s-ar fi prescurtat desinența de locativ -i, de unde se reface un nom. **Falkin0** (*Falcinî*)²².

Mai multe observații sunt de făcut pe marginea acestor considerații. Mai întâi, este irelevantă pentru discuția etimologică reconstituirea nominativului deja cunoscut dintr-un locativ presupus (de fapt, dintr-un genitiv cu valoare de locativ!). Atragem atenția și asupra faptului că, în slavona secolului al XVII-lea și în mare măsură în aceea din veacul anterior, de regulă numele proprii românești (toponime și antroponime) nu se mai declinau²³, obișnuit fiind așa-numitul *casus generalis*. Oricine urmărește, de pildă, numai formele hidronimului *Miletin* în sintagmele prepoziționale ce presupun locativul va constata dispariția după 1600 a formelor cu desinența -i (**Mil1tini**)²⁴. Apoi, suprascrierea lui ˘ (sub titlă) era o regulă aproape generală în scrisul chirilic²⁵, iar notarea ierului mic (0) la nominativ nu spune nimic despre pronunția consoanelor anterioare, fiindcă această slovă nu avea nicio valoare fonetică pentru limba română (și nici în slavona de redacție românească)²⁶, fapt pentru care nici nu se mai nota de multă vreme, mai ales în documentele neoficiale (zapise, scrisori etc.), românești sau slavone. De altfel, chiar în zapisul în discuție, nu există notat niciun ier mic. De aceea, transcrierea unui ier convențional și absent prin ı̂ (în *Falcinî*), care ar nota un sunet real românesc, este un abuz *pro domo*, ușor de respins.

În această complicată discuție etimologică, exemplul *Dorohoiului* pare a fi totuși un argument prea important pentru a nu fi acceptat. Noi nu am avut însă în vedere această comparație din motive evidente: atestările târzii (secolul al XVI-lea) ale numelui personal *Falcin* și toponimelor *Falcin/Fălciiu*, precum și denumirea anterioară (în secolul al XV-lea) a așezării, ca *Vadul Călugărilor*, indică în mod sigur o denominație românească și nu slavă, cu atât mai mult, și în mod decisiv, cu cât un nume *Falcin* nu putea exista în slava veche și nici în limbile slave de est, în ale căror sisteme fonologice fonemul /f/ nu era cunoscut înainte de 1500. Criticul nostru nu și-a dat seama inițial de această contradicție, de vreme ce a acceptat atât baza personală *Falcin*, cât și apariția după 1470 a toponimului *Fălciiu*. După ce,

²² Într-un *Proiect* de uz intern, pentru *Micul dicționar toponimic al Moldovei (România) istoric și etimologic* [2007], în curs de elaborare la Institutul de Filologie Română „A. Philippide”. Aici se stabilesc norme lexicografice exemplificate cu mai multe toponime, între care și **Fălciiu** (p. 20–21).

²³ Un singur exemplu edificator. Într-un ispisoc din 30 mai 1604, redactat de unul dintre cei mai calificați uricari ai vremii, Eremia Băseanu, apar toponimele **u Kuh<u>ru**, **u Botna**, **u S\rata**, **u Br\lad**, **u B\c**, **u Brani\ce**, **u Prut**, **u \\$s**: Ioan Caproșu și Petronel Zahariuc (editori): *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, I, Iași, Editura „Dosoftei”, 1999, p. 85–86, nr. 60.

²⁴ De pildă, **na Miletin**˘ (1645 decembrie 15): DRH, A, XVIII, p. 206, nr. 262 (cu o reproducere fotografică, p. 710), sau **na** și **Ѡ Mилѣтин** (1661 decembrie 29): Ioan Caproșu (editor), *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, II, Iași, 2000, p. 13, nr. 15.

²⁵ Emil Vîrtosu, *Paleografia româno-chirilică*, București, Editura științifică, 1968, p. 150.

²⁶ *Ibidem*, p. 109, 121–122; Pandele Olteanu (coordonator), *Slava veche și slavona românească*, București, Editura didactică și pedagogică, 1975, p. 268.

într-o discuție, am formulat această obiecție, Dragoș Moldovanu a încercat ieșirea din impas în reconstrucții forțate, caracteristice modului său de argumentație, asupra cărora a atras atenția și Ioan Pătruț²⁷. Astfel, în *Proiectul* menționat, găsim următoarele considerații etimologice despre *Fălciu*: derivat ucrainean cu sufixul posesiv *-î* de la numele personal *Fălcin* (1502), el însuși de origine ucraineană (< **Wolčîn*, cf. pol. *Wilczyn*, scr. *Vučin*), cu *o* neaccentuat > *ă* și *w* bilabial perceput de români ca *f* (cf. oicon. *Falcău* < **Wolkow*, cu *a* secundar moldovenesc), iar nu un derivat slav de la *Falcă*, „așa cum crede CIUBOTARU, F. 339”. O trimitere la discuția din *Studiul monografic* amintit reia explicația și comparația cu toponimul *Dorohoi*.

Aceste noi „argumente” trebuie analizate cu atenție. Mai întâi, ni se atribuie o eroare pe care nu puteam să o facem, anume că *Falcin* ar fi un derivat slav al numelui *Falcă*. Or, la baza întregii noastre încercări etimologice stă ideea că *Falcin* este o traducere în slavona de pe la 1500, devenită denumirea oficială a localității timp de aproape două veacuri, inscripționată și pe pecetea târgului. Apoi, această posibilitate este calificată drept o simplă „credință”, deși alte exemple citate indică în mod cert o practică în slavizarea antroponimelor în diplomația veacului al XV-lea. În același timp, reconstrucțiile propuse de Dragoș Moldovanu, fără nicio bază documentară, sunt probabil considerate „dovezi” științifice. Mai multe pure afirmații se înșiruie cu multă lejeritate. Așadar, *Falcin* nu ar fi un toponim românesc, ci ucrainean, deci mult mai vechi decât *Vadul Călugărilor* de la 1447, fără să fie nevoie de vreo motivare a utilizării acestei ultime denumiri și vreo explicație pentru atestările mult mai târzii ale antroponimului și toponimului *Falcin*. Apoi, deși niciun dicționar sau vreo altă sursă documentară ucraineană nu este citată, se reconstituie un nume **Wolčîn* prin simpla comparație cu un antroponim polonez și unul sârbo-croat, deși un antroponim ucrainean *Volcin* se poate identifica imediat în toponimul *Volcineț*. Sub aparența unor „legi” fonetice prin nimic confirmate și invocându-se ca exemplu similar o altă etimologie proprie (*Falcău* < **Wolcow*), cuprinzând aceleași probleme fonetice (așadar intrându-se într-un cerc vicios perfect²⁸), se ajunge la forma dorită *Falcin*. Dar alte obiecții se pot formula

²⁷ *Evaluare și documentare*, un comentariu din „Cercetări de lingvistică”, XXXII, 1987, nr. 1, p. 72: „abuzul de etimologii proprii hazardate, marcate de slăbiciunea pentru originea slavă a toponimelor, aproape totdeauna în locul celor românești propuse înainte”, în legătură cu studiul *Stratificarea genetică a toponimiei românești și problema continuității românilor (I)*, din „Anuar de lingvistică și istorie literară”, Iași, XXIX, 1983–1984, p. 373–444.

²⁸ În acest sens, pentru etimologia toponimului *Falcău* s-ar putea invoca, ca argument, relația cf. *Falcin*. Dar toponimul *Falcău*, ca denumire a unui munte și a unui pârau din braniștea Mănăstirii Putna, este instructiv pentru discuția de față. Cele mai vechi atestări ale denumirii sunt: **obkini do Falc\wa, ta, gor1 Falc\wm<0>** „pe obcină până la Falcău, și pe muntele Falcău în sus” (DRH, A, III, p. 141, nr. 74; 1490 martie 15) și **ta na vr\h<\> Falc\wa** „la obârșia Falcăului” (*Ibidem*, p. 504, nr. 283; 1502 noiembrie 17). Observăm că diacul Toader, care a scris ambele urice, a consemnat cu precizie numele românesc *Falcău*, în timp ce, în aceleași documente, toate toponimele cu forma românească în *-ăuți* și, respectiv, *-euți* (*Bălcăuți*, *Cernăuți*, *Clișcăuți*, *Climăuți*, *Rădăuți*, *Maneuți*) sunt înregistrate în formele etimologice ucrainene cu suf. **-ev]0** sau **-ov]0**. Este, așadar, imposibil ca și

cu ușurință, în afară de aceea a scenariului denominativ nedocumentat, care, acesta, nu este altceva decât o „credință”.

Astfel, admitând originea ucraineană a antroponimului și, respectiv, a toponimului, recursul la tehnica reconstrucțiilor unor cuvinte neatestat presupune rigori și consecvențe în invocarea unor „legi” fonetice bine ilustrate, cerință care în cazul de față este cu totul eludată. De pildă, în virtutea scenariului propus, nu ni se spune de ce nici toponimele de origine ucraineană *Voicăuți*, *Vorona*, *Voroneț*, *Volcineț* nu au evoluat în românește la *Faicăuți*, *Farona*, *Faraneț*, *Falcineț* și nici apelativele *voloc* și *voloacă* nu au fost preluate ca *faloc* și *faloacă*. Apoi, presupunerea unui *w* bilabial în ucr. **Wolčîn* nu este susținută de fonetica limbii ucrainene, care cunoaște fonemul /w/ doar în poziții bine determinate: înainte de consoană, acolo unde provine dintr-un -l prezent în rusă, ca în *vowk* „lup” (norma literară este *vovk*), la sfârșit de cuvânt, în silabă închisă, în sufixul -ov, iar în poziție

antroponimul *Falcău* să nu fi fost etimologizat, dacă acesta ar fi existat cu adevărat, ca ucr. **Volkov* (> ? **Wolkow*). (În paranteză spus, antroponimul *Wolkow* este preluat din Franz Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, Heidelberg, 1927, p. 138, 337, unde se menționează atestarea sa în regiunea ruteano-galițiană. Un Protas *Wolkow* apare în secolul al XVI-lea, în spațiul rusesc și nu ucrainean, în M. L. Chudaș, *Z istoriij ukrajinskoj antroponimij*, Kiev, 1977, p. 124). Adaptări ale numelor românești în slavona secolului al XVI-lea indică faptul că vechii pisari erau conștienți de relațiile interlingvistice și traduceau ca atare: **na vr\h Falcova** „la obârșia Falcăului” (DRH, A, VI, p. 116, nr. 63; <1551 după mai 24 – 1552 septembrie 1>). Ca urmare, considerăm că oronimul și hidronimul *Falcău* conservă un nume personal cu baza în apelativul românesc *fălcău* „om cu fălcile mari”, derivat de la *falcă* cu suf. -ău, cuvânt înregistrat în „Șezătoarea”, anul II, 1894, nr. 11–12, p. 227, și preluat în *Dicționarul limbii române*, tomul II, partea 1, București, 1934, p. 37 (s.v. *fălcău*), *Dicționar invers*, București, Editura Academiei Române, 1957, *Micul dicționar academic*, II, București, Editura Univers Enciclopedic, 2002 (sub voce). Și Elena Șodolescu reține apelativul *fălcău* ca derivat din *falcă*, în *The role and place of the -ău suffix in Romanian toponimic system*, din „Studii și cercetări de onomastică și lexicologie” (SCOL), Craiova, I, 2008, nr. 1-2, p. 296. (Un derivat din *falcă* este și *falcăș*, atestat la 1820 în antroponimele Nechita și Grigori Falcăș din târgul Ștefănești, ținutul Iașilor: Arhivele Naționale Iași, *Vistieria Moldovei*, condica 14/1820, f. 13^f și 13^v). De altfel, un dicționar toponimic ucrainean (*Slovnyk h'idronimiv Ukrajinj*, Kiev, 1979, p. 582, înregistrează pâraiele Falcăul (*Fal'kiv potik*) și Falcăuțul (*Fal'keucul*) cu numele lor românești și nu vedem motivul pentru care, dacă hidronimele ar fi avut etimologie ucraineană, acestea nu ar fost redată în varianta presupusei pronunții originare. Mai adăugăm observația că nu s-ar putea invoca pentru etimologia ucraineană faptul că în satul Falcău a existat și încă mai există o comunitate importantă de huțuli, fiindcă așezarea a fost înființată abia în secolul al XVIII-lea. I. Robciuc înregistrează câteva cuvinte cu *w*- inițial (*woda*, *weno*) în graiul din satul Mărițeia, din județul Suceava (*Raporturile lingvistice româno-ucrainene*, I, *Elemente românești în ucraineană*, București, Editura Mustang, 1996, p. 50), dar ar trebui demonstrat faptul că o asemenea pronunție putea exista și în zona Fălciului, și prin secolul al XII-lea (!). În sfârșit, dacă utilizează în mod consecvent „legile” fonetice, Dragoș Moldovanu va trebui să explice de ce numele polcovnicului Volcov, pocitant [= poștaș] la Iași, nu a fost perceput și transcris ca *Falcău* și în anul 1820 (Arhivele Naționale Iași, *Vistieria Moldovei*, condica 14/1820, f. 221^v).

inițială doar în graiurile în contact cu poloneza și, prin eufonie, în funcție de consoana finală a cuvântului precedent²⁹. Așadar, o reconstrucție într-un grai ucrainean ar presupune forma **Vowčîn*, din care însă nu ar putea rezulta rom. *Falcin*.

De asemenea, acomodarea $w > f$ nu este ilustrată de niciun alt exemplu și nu înțelegem de ce era nevoie de presupunerea pronunției unui nume *Volčîn* cu inițiala bilabială *w-*, fiindcă labiodentala *v-* este totuși mai apropiată de *f-*, astfel încât românii să-l perceapă ca *Falcin*. Apoi, evoluția $\check{a} > a$ (de tipul *bătrân* > *batrân*) nu s-ar putea justifica în sudul Moldovei, ci doar în nordul provinciei³⁰, iar tratamentul lui *o* aton din ucraineană ca \check{a} în română (cf. *căvali* < *koval'*, *căzac* < *kozak*) apare cu totul sporadic³¹ și nu putem ști dacă a funcționat înainte de secolul al XV-lea. De altfel, vechi atestări documentare nu confirmă în mod generalizat pronunțiile dialectale moldovenești actuale de tipul *batrân*³². Ca urmare, invocarea unor pronunții dintr-un grai este motivată numai în măsura în care graiul respectiv este riguros investigat, tocmai pentru a constata realizările fonetice specifice. Or, aceste cerințe fiind ignorate sau imposibil de îndeplinit în prezent, reconstrucțiile pot „demonstra” orice dorește un autor, mai ales când sunt explicate fapte de limbă vechi³³.

În sfârșit, împotriva ipotezei unui derivat toponimic slav al unui presupus **Wolčîn* cu suf. posesiv *-j-* invocăm alte două argumente esențiale din chiar exemplul aparent similar al *Dorohoiului*. Observăm, mai întâi, că, între numeroasele toponime slave explicate de E. Petrovici ca derivate posesive cu suf. *-j*, *Dorohoi* și *Vladimiri* (din Oltenia) sunt singurele cu bază personală (ucr. *Dorogun* sau *Dorohun* și *Vladimir*), invocându-se câteva exemple din vechea rusă (*Ярославль, Переяславль, Володимерь, Ярополчь*)³⁴. Avem serioase rezerve

²⁹ Ioan Rebușapcă, *Limba huțulilor din Bucovina*, în vol. *Pagini din istoria și cultura Bucovinei. I. Huțulii, o minoritate din Bucovina*, redactor Mugur Andronic, Suceava, [1998], p. 69–70; Ioan Lobiuc, *Contactele lingvistice ucraino-române*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2004, p. 177–178.

³⁰ Pentru această problemă, vezi în special Adrian Turculeț, *Graiul din zona Câmpulungului Moldovenesc. Fonetica*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2002, p. 91–92, 345–346, 366.

³¹ Ioan Lobiuc, *op. cit.*, p. 64.

³² Cf. *b\tr\na* (1560 martie 22), în *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române 1374–1600*, București, Editura Academiei Române, 1981, p. 15, și DRH, A, VI, editat de Ioan Caproșu, 2008, p. 467, nr. 262, precum și toate cele șapte forme pentru *bătrân*, *Bătrânul* și *bătut* din texte moldovenești scrise în românește până la 1600, din *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, București, Editura Academiei Române, 1979, p. 227 (Indice de cuvinte). Nu am luat în considerație aici exemplele de tipul *barbat*, *malai*, *sarat*, *tatar*, *vatanam*, în care asimilarea vocalică poate explica fenomenul $\check{a} > a$.

³³ Pentru fonetica și cronologia apelativelor și toponimelor românești de origine est-slavă comună și ucraineană, vezi îndeosebi analiza competentă a lui Ioan Lobiuc, *op. cit.*, p. 135–160, 166–209.

³⁴ E. Petrovici, *Adjective posesive slave în -j- ca toponimice pe teritoriul R.P.R.*, p. 63.

asupra acestor explicații etimologice, fiindcă vechimea localităților românești în discuție nu admite o origine slavă a acestor toponime personale.

Faptul că sufixul sl. *-j*, utilizat în derivarea numelor de persoane, atestată numai în secolele al X-lea – al XII-lea în Rusia kieveană, și-a încetat productivitatea în veacul al XII-lea³⁵ i-a scăpat atenției lui E. Petrovici, care, astfel, a presupus funcționarea acestei derivări și în ucraineana de prin veacul al XIV-lea din Moldova sau în slava din Oltenia (din secolul al XV-lea, dacă admitem existența așezărilor menționate cu măcar două secole înainte de primele lor atestări). De altfel, nici studiul repartiției teritoriale a sufixelor ce derivă toponime din Ucraina³⁶ nu a identificat vreun nume cu sufixul *-j*. Ca urmare, noi nu putem admite că Dorohoiul este o așezare cu acest nume de pe la anul 1100 și nici că satele numite *Vladimirî* din Oltenia au aceeași vechime. De fapt, E. Petrovici a dedus sufixul *-j* din pronunția muiată a consoanelor finale *-n* și *-r* care se reflectă în grafiile toponimelor în discuție din câteva documente slavone: **8 Dorog8ni** (1421), **wt Dorogon1** (1452) și derivatele adjectivale **Dorogunsc`i** (1421) și **Dorogunscogo** (1453), din desinențele locativului și genitivului reconstituind forma cea mai veche **Dorogun0**, cu *-n* final moale palatal.

De asemenea, satul Vladimir, din județul Gorj, atestat în 1583 și 1617³⁷, și, respectiv, cel din județul Dolj, atestat în 1620³⁸, în ispisoaace originale slavone, cu grafii (**V\ldimiri**, **V\ldimiry**, **V\ldimir**, acesta cu **r** cu trema), care pot fi interpretate ca marcând pronunția *Vladimirî*³⁹, sunt sate cu nume românești (ca și satul Vladimirești din județul Vâlcea, atestat în 1453⁴⁰), doar deprinderea rostirii muiate a consoanei finale a antroponimului *Vladimir* (în funcție toponimică absolută) fiind o moștenire slavă⁴¹. În această privință, V.A. Nikonov constată că urmele sufixului *-j* din derivatele personale s-au păstrat în ucraineană doar în muierea consoanei finale *-n*, ca în *Ивань дор*⁴². Așadar, noi considerăm că *Dorohoi* nu poate fi un toponim slav în *-j* din, cel mai târziu, secolul al XII-lea, ci rezultatul evoluției, pe la începutul secolul al XVI⁴³, a pronunției românești a antroponimului

³⁵ V.A. Nikonov, *Vvdenije v toponimiku*, Moskva, 1965, p. 36, 70–71.

³⁶ *Ibidem*, p. 82 (tabel cu repartiția și frecvența sufixelor toponimice) și p. 83 (hartă).

³⁷ Alexandru Ștefulescu, *Documente slavo-române relative la Gorj (1406–1665)*, Târgu Jiului, 1908, p. 231 și 359–360.

³⁸ DIR, B, XVII/3, p. 523, nr. 473 (trad. rom. *Vlădămiri*).

³⁹ Remarcăm interpretarea ca nume la plural a numelui satului Vladimir din Gorj, surprinsă în sintagma **u d1lul Vladimiriilor** (în 1617).

⁴⁰ DRH, B, I, p. 191, nr. 110.

⁴¹ Cf. și sg. *armasarî*, *hambarî*. Și un nume precum *Cotnar* (< sâs. *Kotner*) a fost și este pronunțat *Cotnârî*, prin analogie cu termenii derivați cu suf. *-arî*, rostire ce a creat impresia unui plural al oiconimului, având ca urmare propunerea etimologică eronată: < *cotunari* (C. Cihodaru).

⁴² *Op. cit.*, p. 70–71.

⁴³ Cf. **u volosti Dorogoi scomu**: Theodor Codrescu, *Uricarul*, XXIII, Iași, 1895, p. 75 (1623 iunie 25), și **u volost Dorohoiscoi**: *Ibidem*, p. 80 (1623 iunie 28).

de origine ucraineană *Dorohun* (<**Dorogun*⁴⁴) la *Dorohoi*, prin asimilarea sufixului *-un* cu suf. *-on* (ulterior > *oj*)⁴⁵, acesta păstrat până astăzi în Banat și Hunedoara, așa cum, de altfel, explica schimbarea fonetică E. Petrovici. Dacă această motivare este îndreptățită pentru oiconimul *Dorohoi*, nu putem găsi motivul pentru care sufixul *-in* din *Falcin* a evoluat la *-ii*, pentru a justifica formele *Falcii*/*Fălcii*.

În concluzie, reconstrucția propusă de Dragoș Moldovanu: **Wolčîn* + suf. *-j* (sec. XII ?) > rom. *Falcini* (sec. XV–XVI) > *Falcii* (sec. XVI, fără motivație, cf. *Bohotin*, 1411, *Miletin*, 1425, *Strahotin*, 1398-1399, *Zeletin*, 1428, toponime nepalatalizate, cu vechi atestări), rămâne o ipoteză fără niciun argument, în timp ce explicația noastră nu implică decât dificultatea (recunoscută) a schimbării accentului prin interpretarea unui determinant personal în genitiv, izolat de determinatul său, ca un plural: (Satul) *Fălcii* > pl. *Fălcii*.

Mănăstirea Mera, județul Vrancea

⁴⁴ E. Petrovici indica varianta sârbească *Dragun*, iar noi identificăm același nume și în Moldova, ca *Drăgun*, țigan (DRH, A, XXIII, p. 562, nr. 507; 12 septembrie 1636), și în derivatul feminin *Drăguna*, cu multe atestări în secolul al XVII-lea, după 1615 octombrie 10 (DIR, A, XVII/3, p. 227, nr. 333).

⁴⁵ Exemplele pentru Moldova, cunoscute și citate de lingviști (Al. Rosetti, E. Petrovici, I. Stan), sunt *Făuroane* (1455), *Orgoane* (1480), *Găjoane* și *Negoane* (1495) și *Agafișoane* (1587). Adăugăm acum (Grozeștii) **Marcone** și **Golî mboanie** (DRH, A, I, p. 402, nr. 282; 1448 iulie 27), traduse ca (Grozeștii) *lui Marcu* (probabil, forma veche pentru *Mărcoaie*), și *Golâmboanie*, ce va fi evoluat la *Golâmboai*.

MÂNĂȘTIREA MIRA DE LÂNGĂ FOÇȘANI, CTITORIE A CANTEMIREȘTILOR ȘI METOH AL MÂNĂȘTIRII VATOPED DE LA MUNTELE ATHOS

Florin MARINESCU

Simpozionul organizat la Huși de un grup de inimoși în frunte cu neobositul Costin Clit îmi oferă posibilitatea de a prezenta câteva date despre una dintre mânăștirile din Moldova care au fost ctitorite de membri ai familiei Cantemir și anume Mira, la 18 kilometri distanță de Foçșani.

Dat fiind că despre această mânăștire am mai vorbit și am mai scris și cu alte prilejuri¹ voi prezenta și elemente mai noi sau mai puțin cunoscute. Ele au fost extrase din bogata arhivă românească a mânăștirii athonite Vatoped, poate cel mai numeros fond arhivistic românesc din afara granițelor țării – aproximativ 13.500 de documente, 90 la sută românești, multe altele grecești, rusești, slavone, franceze, etc. plus peste 20 de pergamente, unele cu peceți perfecte, plus vreo 45 de suluri, plus 150 de catastifuri cu caracter economic, plus două condici, fiecare de câte 1.000 de pagini aproximativ, una în română și una în franceză, unde sunt scrise în extenso sau în rezumat cele mai importante documente, mai ales cele de afierosire, relative la metoacele ce mânăștirea le-a avut în Moldova, Țara Românească, Basarabia și (unul în) Transnistria.

Aspect esențial al unei politici cu caracter imperial² promovată de domni români vizavi de mari centre ale Ortodoxiei, închinarea de metoace către mânăștirea Vatoped pare că i-a caracterizat pe mulți domni, boieri, soții de boieri, fiice de domni care de-a lungul veacurilor au afierosit peste 60 de mânăștiri, biserici sau schituri din regiunile mai sus amintite. Bineînțeles că închinarea nu a avut totdeauna un substrat imperial. Uneori închinătorii doreau ca după moartea lor biserica sau mânăștirea ctitorită de ei să supraviețuiască vicisitudinilor vremii ca metoh al unei mânăștiri mai mari sau mai glorioase, al unei Patriarhii, sau ca metoh al unei mânăștiri din Athos, de la Meteora, din Epir sau ca metoh al mânăștirii Sinai. Iar alteori domni sau boieri se lăsau înduplecați de călugări greci veniți să le explice situația precară a mânăștirilor lor, afierosind acestora diverse mânăștiri, biserici sau schituri din Moldova (inclusiv Basarabia) sau Țara Românească, mai mult sau mai puțin cunoscute pînă la acea dată.

¹ La Conferința științifică internațională care a avut loc la Chișinău la 28-29 noiembrie 2008 sub titlul «Cantemireștii – o celebră dinastie din secolele XVII-XVIII» am prezentat comunicarea «Mânăștirea Mira de lângă Foçșani, metoh al mânăștirii athonite Vatoped». Ea a apărut în volumul *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 4/2008, pp. 82-87

² Este tema de predilecție a colegului și prietenului Dumitru Năstase. Din multele sale studii un număr de 11 au fost incluse în volumul *De Potestate. Semne și expresii ale puterii în Evul Mediu românesc*, Iași 2006, volum care cuprinde și studii sau articole ale unor colegi ce s-au aplecat asupra unor aspecte incluse în *Programul de Cercetări privind Ideologia Medievală a Puterii*, inițiat de același cercetător și profesor

Să trecem acum la mănăstirea **Mira**³. Concepută inițial ca un schit construcția Mirei a început înainte de 1685. Cei ce au fost ctitori au fost Ursa și soțul ei Nichifor Moțoc din Odobești, în înțelegere cu Ioan, episcop de Roman între 1674 și 1685. Conform unui document de la Vatoped⁴ între cei trei s-a făcut la 30 octombrie 1682 o înțelegere în casa familiei Moțoc din Odobești⁵.

După moartea episcopului Ioan în 1685, construcția schitului a fost terminată de către domnul Constantin Cantemir un an mai târziu, sub supravegherea episcopului de Rădăuți, Serafim în calitate de epitrop. Conform testamentului lui cu data de 12 martie 1689 domnul a terminat construcția mănăstirii (așa se spune în document), a înzestrat-o cu moșii, animale și odoare și a a închinat-o la Vatoped⁶. Actul original de închinare a mănăstirii sau a schitului nu a fost încă identificat. Menționez, în lipsa documentului că într-un *Indrumător* publicat cu ani în urmă de Arhivele Statului⁷, se spune că închinarea s-a făcut în 1689. Indiferent dacă în realitate era vorba de mănăstire, biserică sau schit, construcția era din lemn. Egumen al Mirei a fost numit Grigore, fost Mitropolit de Laodikia, pînă la sfârșitul vieții, după care, părinții de la Vatoped aveau să numească pe noii egumeni. Orice schimbare urma să aibă loc cu consimțământul ctitorilor.

În 1705 noul domn, Antioh Cantemir, a ridicat o altă biserică, din piatră, păstrându-se și cea din lemn ce a ars în 1716 din ordinul lui Mihai Racoviță după ce se adăpostiseră în ea tătarii. În 1758, așa cum menționa într-un document ieromonahul Anania, tătarii au devastat mănăstirea, distrugând icoane dar și cărți. Localnicii au reușit să salveze o Evanghelie.. Prin 1828-1829 se punea problema reparării mănăstirii⁸. O nouă devastare sau poate doar furturi a avut loc în 1835, după care cunoscutul Grigorios Irinupoleos ceruse să se întocmească un inventar al bunurilor. În 1837 pictorul Grigore din Focșani, care înainte zugrăvisese și alte biserici, trimitea egumenului de atunci, Sofronie sau Panaret o ofertă pentru zugrăvirea catapetesmei ce abia fusese realizată. În 1839 egumenul Răchitoasei Daniil, care gira probabil în acel moment și afacerile Mirei, încheia contract cu Matei Radu pentru zugrăvirea în interior a bisericii Mira.

³ Bibliografia de bază pînă la 1974 la Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București 1974, pp. 562-563. Descriere analitică și bibliografie selectivă pînă la 1988 în lucrarea episcopului Buzăului Epifanie Norocel, *Ctitorii voievodale în eparhia Buzăului*, Buzău 1988, pp. 365-392. O sumară descriere a mănăstirii și în lucrarea a patru autori apărută sub auspiciile Muzeului Vrancei, *Patrimoniul cultural național construit din județul Vrancea*, Focșani 2008, pp. 211-213. Vezi mai recent încă, din 2009, o succintă descriere a Mirei în volumul *Domnitorii și ierarhii Țării Românești. Ctitoriile și mormintele lor*, [București], 2009, pp. 858-860

⁴ La această mănăstire, a doua în ordine ierarhică din Muntele Athos, se păstrează cel puțin cîteva sute de documente referitoare la Mira. Ne vom reduce la a cita cu numărul curent respectiv pe cele mai importante

⁵ Vezi documentul cu nr. curent 598

⁶ Vezi documentul cu nr. curent 1765

⁷ *Indrumător în Arhivele Centrale, vol. I, partea I-a, ediția a II-a*, București 1972, p. 315

⁸ Vezi documentul cu nr. curent 8978

Ultima informație de ordin general se referă la existența în biserică, conform unui document de la Vatoped, a mormântului clucerului Zaharia, poate al doilea ca grad pentru că nu figurează în *Dicționarul marilor dregători* al lui Nicolae Stoicescu.

Să trecem acum la **egumenii** mănăstirii. Eu am găsit în documente 19, care au administrat mănăstirea între 1689 și 1863. Ii voi menționa nominal, chiar dacă lista lor e departe de a fi completă⁹.

- 1) Grigore, fost mitropolit de Laodichia, egumen în 1689-1690
- 2) Cosma arhimandrit între 1690-1708
- 3) Paisie arhimandrit între 1712-1722¹⁰
- 4) Mitrofan între 1725-1751¹¹
- 5) Ștefan ieromonah între 1750-1754
- 6) Matei arhimandrit între 1753(cu aproximație) și 1775¹²
- 7) Serafim arhimandrit între 1775-1782¹³
- 8) Arsenie arhimandrit între 1786-1801¹⁴
- 9) Antim, vatopedinul, epitrop și epistat al mănăstirii în 1802
- 10) Grigore Irinupoleos, egumen, dar și epistat, dar și povățuitor al Mirei între 1802-1806¹⁵
- 11) Zaharia, arhimandrit, între 1807-1820 □i (tot el sau altul?) între 1828-1833)¹⁶
- 12) Grigore Crupenschi ieromonah între 1811-1813¹⁷
- 13) Sofronie arhimandrit între 1833-1838¹⁸
- 14) Panaret, proegumen al mănăstirii Vatoped (ca mirean Gheorghios Ikonomopoulos), între 1836-1840¹⁹

⁹ Precizez că apar în documente și alte nume, ale acelor care pe perioada în care egumenii titulați lipseau la Athos, le țineau locul

¹⁰ Semnează când ca egumen, când ca proegumen, când ca proegumen al Mirei și egumen la Răchitoasa, alt metoh al Vatopedului în Moldova

¹¹ În 1740 egumen (înlocuitor?) era Macarie

¹² În 1758 într-un document grec apare ca egumen Meletios iar în 1768 apare ca dicheu Serafim

¹³ Il întâlnim în documente (ca de pildă în cel cu nr. curent 2678) în anul 1800 ca proegumen

¹⁴ Într-un document, cu nr. curent 4553 apare cu numele de Arsenie Milcoveanul

¹⁵ Egumen apare și în documentul cu nr. curent 5392 din 1812. Despre el vezi Florin Marinescu-Vlad Mischevca, *Mitropolitul Grigore Irinupoleos (1764-1846)*, Iași, 2010. La pp. 121-122 vezi titulatura sa în legătură cu Mira. Mai menționăm că într-un document (2682) Grigore, egumen la Golia, se îngrijea și la 1838 de mănăstirea Mira

¹⁶ Avea în grijă și metohul din Focșani al Mirei, biserica Precista, dar și un alt metoh, Cranița – vezi documentul cu nr. curent 8757. Intre 1821-1828 a lipsit din țară din cauza tulburărilor declanșate de Revoluția din 1821

¹⁷ În documentul cu nr. curent 5090 descrie cum a administrat pentru 18 luni (23 aprilie 1811-26 octombrie 1812) mănăstirile Mira și Precista din Focșani

¹⁸ Și el apare ca egumen al celor două mănăstiri, în timp ce în unele documente apare și ca epistat al Mirei

¹⁹ Probabil prin rotație cu precedentul. În documentul cu nr. curent 9338 este menționată numirea lui de către domnul Mihai Sturza

- 15) Dionisie arhimandrit în 1841
- 16) Gherasim vatopedinul, ieromonah, între 1842-1847
- 17) Pavel arhimandrit între 1842-1848²⁰
- 18) Anania, ieromonah, între 1848-1858²¹
- 19) Pangratie în 1863

În afară de egumeni în documentele vatopedine întâlnim și numele unor epitropi (trei între 1689 și 1850, Serafim în 1689, Natanail, nacialnic al schitului Lespezi în 1811, Ghoeghe Corbul în 1850), al unor dichei (doi, Serafim în 1764 și Gherasim în 1837), preoți la biserica mănăstirii (Mihai Burga la 1837), dieci (Atanasie la 1835, Arsenie ieromonah), călugări la mănăstire (cinci între 1695 și 1857), epistați, 14 la număr între 1785-1849)

Unii, probabil cei mai mulți, erau greci, trimiși direct de la Vatoped. E cazul lui Matei arhimandritul, egumen între 1753-1755, al lui Panaret, proegumen al Vatopedului, egumen între 1836-1840, al lui Gherasim ieromonahul, egumen în perioada 1842-1847. Se păstrează uneori documentele de numire ale unora, semnate de domni, ca Mihai Sturza, după ce fuseseră numiți de patriarh²². Mai menționez faptul că uneori egumeni de la Mira sau de la Golia figurează și ca egumeni ai mănăstirii – sau bisericii – Precista din Focșani.

Să vedem acum pe scurt care era **averea imobilă** a mănăstirii Mira. Lăcașul a deținut de-a lungul veacurilor prin dani, începînd cu Ursa și cu soțul ei Nichifor Moțoc, dar și prin cumpărări, schimburi, secheștrări, sate întregi, pe care uneori le închiria, moșii, părți de moșie, terenuri, poieni, crășme, locuri de crășmă, case, locuri de casă, mori, vaduri de moară, vii, lucrătoare sau nu, magazii, ba chiar și un han, la Focșani. Cîteodată actele prin care dețin unele terenuri sunt false, cum rezultă din unele documente de la Vatoped.

Cît privește satele, moșiile și terenurile, ele cuprind aproape 60 de nume, în ținuturile Putna, Tecuci, Fălcui, Vrancea. De-a lungul secolelor, cum e bine știut, numele satelor se schimbau²³.

Voi încerca să sistematizez informațiile referitoare la această avere imobilă.

În primul rând mănăstirea deținea terenuri, magazii, crășme în Adjudul Vechi, în Focșani și în Odobești (independent de vii).

²⁰ Probabil prin rotație cu precedentul, deși în documentul cu nr. curent 9679 el scrie clar că a fost egumen în această perioadă

²¹ În 1856 egumen (înlocuitor?) era arhimandritul Eftimie, iar Anania apare ca fost egumen – vezi documentul cu nr. curent 9238

²² Toți aceștia erau niște oameni ai timpului lor. Cu calități, dar și cu defecte. Simpatizați de unii sau antipatizați de alții. Întîmpinau ca egumeni situații ciudate, pe care le rezolvau după cum credeau de cuvință. La 1837 de pildă, Panaret, fost egumen la Vatoped și egumen la Mira, bătuse o țigancă a mănăstirii, care nu vroia să trăiască cu bărbatul ei. Vroia însă să pună otravă în dulceața pe care o savura țiganul. Ii făcuse și vrăji, după indicațiile fratelui egumenului, Antonios. Alt egumen, pe la 1812, știind că va fi înlocuit, nu se ocupa de nimic la mănăstire. Și exemplele pot continua

²³ Ar merita poate, atunci cînd cineva sau un grup se va încumeta să scrie o istorie a mănăstirii Mira să încerce să localizeze satele și cu denumirile actuale.

Deținea apoi peste 50 de sate, moșii sau terenuri, suprafețe mai mari sau mai mici, măsurate în stânjeni, palme, firte, răzoare, pași) în ținuturile Putna (cele mai numeroase), Tecuci, Fălciu și Vrancea. Le voi enumera la început pe cele pe care le-am putut identifica în ținuturi și apoi pe cele neidentificate încă. Concret în ținutul **Putna** deținea satele (sau părți de sate, moșii, terenuri, etc.) Balotești sau Bolotești, Ceruiești, Câmpuri, Comițești, Dobrotești, Găgești, Gherghești, Giulești, Miera, Mândrești (ocol Biliești), Nemernici (sau Nemerniceni?), la sud de Focșani, Pățești, Petrești (sat și siliște), Răuțul, Stoești, unde se afla târgul Focșani, Șindrilarii de Sus și Șindrilarii de Jos, Voloțcani. În ținutul **Tecuci** deținea satele Cozmești, Crainici sau Lespezi, Cranița sau Cherpezeni, Ilcești, Mărcești (fost Grozești). În ținutul **Fălciu** deținea satul Grozești cu siliștea București, În ținutul **Vrancea** deținea Ruget(ul). În ținutul Ialomița din Țara Românească deținea satele Broșteni și Larga. Mai deținea suprafețe în următoarele localități neidentificate încă de noi. Andrieș(u), ocol Răcăciuni, Clipicești (sat și siliște), Codrul Sârbilor, Cotul Reghiu, Fârșești, Hărăști, Mărăști, Mircești, Munteni, Pădurenii de Jos, Petrimănești, Pârlănești, Pârșolești, Răcoasa, Raiși sau Râiași, Răspochi (mai târziu Adjudul Nou), Roșioara, Ruget, Sălăgeni (?), Slobozia Precistei (același cu Precisteanu ?), Susița, Șiragurile, Tâmpăcești, Vitănești, Vârteșcoii de Sus. Mai deținea suprafețe pe dealul Clipiceștilor sau al Grozeștilor, aproape de podul Siretului sau de Lurghilea sau aproape de munți ca Monteoru sau Răiuț, sau, în sfârșit, aproape de gura unor râuri ca Reabiu sau Raghiu.

Mânăstirea mai era proprietara unor case în Focșani și Odobești, a unor crâșme pe unele moșii²⁴, ca și locuri de case sau de crâșme, dar și magazii. Mai avea mori (ca de pildă la Gârle în ținutul Putna). Valorifica de asemenea salinile de la Valea Sării. Avea de asemenea mai multe familii de țigani, cele mai multe din donații.

Câte ceva despre **milele** de care a beneficiat mânăstirea Mira. Au existat între 1692 și 1820 nu mai puțin de 23 de domni, printre ei numărându-se bineînțeles Constantin, Antioh și Dimitrie Cantemir, dar și Constantin Duca, Mihai Racoviță, Nicolae Mavrocordat, Grigore Ghica al II-lea, Ioan N. Mavrocordat, Matei Ghica, Scarlat Ghica, Grigore Ghica al III-lea, Constantin Moruzi, Alexandru Mavrocordat-Firaris, Alexandru Moruzi, Mihail C. Suțu, Alexandru Calimachi, Constantin Mihai Cehan Racoviță (al Țării Românești), care au miluit această mânăstire. A miluit într-un fel mânăstirea și feldmareșalul Rumeanțev (în 1774). Dintre ei se remarcă Antioh ce a miluit de 13 ori mânăstirea, fie prin mile noi fie întărind mile mai vechi. Conținutul milelor era foarte variat. Uneori documentul se referă la o singură milă, alteori cuprinde mai multe mili. De multe ori domnii urmau pilda celor mai vechi, întărind de fapt mile anterioare. E vorba pe scurt de 1) scutire de dări pentru oi, porci, boi, vaci, cai, dar și pentru stupi, proprietatea mânăstirii, de 2) scutire de dări pentru magazii, de 3) dreptul de a ține un număr variat de poslușnici la diverse moșii sau vii (până la 50), scutiți de dări și angarii, de 4) dreptul de a primi zeciuiala din cereale sau din fân, de 5) dreptul de a primi zeciuiala de la toți locuitorii ce-și au casele pe suprafața târgului Adjud, de 6)

²⁴ Unele case sau crâșme le închiria

dreptul de a fi scutite de dări stupii și oile poslușnicilor, de 7) dreptul de a primi bani din vama de la Focșani și din mortasipie, de 8) dreptul de a nu plăti dări pentru vinul, mierea, ceara și cașcavalul pe care mănăstirea avea să vândă în Țara Românească, de 9) dreptul de a trece în același principat oi și porci în cazul în care în Moldova vor izbucni tulburări, fără a plăti impozite, de 10) protecția față de cei ce în timp ce se află pe moșiile mănăstirii vor vrea să vândă vin, de 11) dreptul de a primi de la domnie 200 de bolovani de sare pe an, cum și bani din saline, de 12) dreptul de a primi din vama de la Focșani ca și de la mortasipia orașului câte 120 de galbeni pe an, în sfârșit de 13) dreptul de a ține o crîșmă scutită de dări.

Din multe aspecte întîlnite în documentele de la Vatoped mă voi referi în încheiere la **metoacele** mănăstirii Mira, în număr de opt.

Primul a fost schitul *Crainici sau Lespezi sau Cranița*, azi în ținutul Vrancea, cu hramul Nașterea Maicii Domnului²⁵. S-a înălțat probabil la sfârșitul secolului al 17-lea de către marele logofăt Ilie Catargiu. Ca să aibă grijă de metoh, Cozma arhimandrit, cel numit de domn la 8 noiembrie 1690 egumen la Mira, primea pe an 20 de aspri. În 1749, din cauza lipsei de interes a egumenului Mitrofan Kalerghis, paharnicul Constantin Balș, rudă cu ctitorul și fostul mare ban Gheorghe Balș, închină schitul la Vatoped, conform uni document grecesc din arhivă²⁶. Ei roagă pe călugării vatopedini să numească în viitor pe noii egumeni. Din cauză că aproape se dărîmase, înainte de 1797 s-a construit un schit nou, lângă cel vechi. În acel an schitul depindea din nou de mănăstirea Mira. În 1814 s-au făcut reparații generale la biserica schitului²⁷. În 1815, în timp ce depindea de mănăstirea Golia, a avut loc un schimb de schituri între Golia și Mira, ce deținea ca metoh schitul Grăjdeni, prima luînd Grăjdeniul ce se afla mai aproape de ea iar Mira luînd iar schitul Crainici. Azi e acolo o biserică nouă²⁸. **Al doilea** a fost schitul *Găgești*, azi Pietrele, din ținutul Vrancea, cu hramul Sfântul Nicolae²⁹. Construit înainte de 1692, an în care ctitorul, fostul clucer Zaharia și soția lui Ștefana, fără urmași, închină biserica lor la Mira și la Vatoped³⁰, fără însă să fi terminat cu totul construcția bisericii. Ei au semnat o înțelegere cu arhimandritul Cozma, egumenul de la Mira, în prezența fostului Patriarh Iacov, ca după moartea lor toată averea schitului să aparțină Mirei. În plus egumenul ultimei era în același timp și egumenul schitului. În jurul anului 1880 biserica veche deteriorîndu-se³¹, s-a construit una

²⁵ Bibliografia la Stoicescu, *Repertoriul bibliografic...*, p. 221 □i 535

²⁶ Vezi documentul cu nr. curent 1737

²⁷ Pe o hartă aflată la Vatoped putem citi următoarele: «Mănăstirea ce se află pe moșia Crainici care astăzi se numește și satul Lespezi s-a înălțat de către arhimandritul Zaharia al sfintei mănăstiri Mira la 1814 august 30»

²⁸ În arhiva românească am întîlnit numele a patru egumeni, între anii 1773 și 1811, documente relative la averea schitului, cum și la mile către el din partea lui Scarlat Calimachi la 1815

²⁹ Bibliografia la Stoicescu, *op. cit.*, p. 320

³⁰ Vezi documentul cu nr. curent 1490

³¹ Urme ale ei se află în cimitir

nouă, cu hramul Sfinții Arhangheli, în ființă și azi³². **Al treilea** a fost schitul *Grăjdeni*, cu hramul Sfântul Nicolae, foarte cunoscut, înălțat la sfârșitul secolului 16 sau începutul secolului 17 de vornicul Cârstea Ghenovici și de Roșca³³. La 21 septembrie 1689 cinci urmași ai ctitorilor au închinat schitul la Mira, mănăstire ce urma să numească de atunci încolo pe noul egumen al său³⁴. Acesta a ars în 1773. În 1824 se afla în stare proastă. În 1811, în 1813, în 1846 dar și în 1863 era metoh al mănăstirii Golia. În 1862 a început construcția noii biserici a schitului, biserică ce azi se află în foarte bună stare după ultimele restaurări. Menționez aici că în arhiva românească de la Vatoped se păstrează numeroase documente ce se referă la construcție, ce a avut loc sub conducerea arhitectului Arsenie Stoianovici. Se păstrează și numeroase documente semnate de 13 egumeni, între 1696 □ i 1858, de la Atanasie (1696) și pînă la Ștefan Vatopedinul (între 1846-1858), printre care bineînțeles și binecunoscutul deja tuturor, Grigore Irinupoleos. Am mai întîlnit și documente semnate de înlocuitori de egumeni, ca Dimitrie Hristodor, înlocuitor al arhimandritului Anania, egumenul mănăstirii Bărboi din Iași și al schitului Grăjdeni. Se mai păstrează documente referitoare la preoți (ultima informație din 1931), la călugări (din perioada 1828-1829), sau la epistații schitului. Alte documente se referă la averea, destul de însemnată pentru acele vremuri, mai ales moșii³⁵ și vie. **Al patrulea**, fără să rezulte din documentele de la Vatoped, a fost schitul *Mănăstirea*, la Odobești, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, construit în 1732, conform pisaniei care se păstrează și astăzi de Costache Razul mare spătar și de soția lui Maria, de Găuzilă cămăraș și de soția lui Anastasia, de negustorul Panait și de soția lui tot Maria sub supravegherea diaconului Ioniță din Focșani³⁶. **Al cincilea** a fost mănăstirea *Silișteni* din ținutul Fălciu, cu hramul Sfântul Nicolae, construită de Constantin Cantemir înainte de 1692³⁷. În 1700 a fost închinată la mănăstirea Mira. Se afla în satul Urlați. Și mănăstirea și satul au dispărut cîndva. Altcîndva satul a fost mutat la doi kilometri distanță, în zona Grumezoaia sau Dimitrie Cantemir, unde recent s-a construit o nouă biserică de lemn cu hramul Vovidenia. **Al șaselea** metoh a fost schitul *Crăsnița*, construit prin secolul al 18-lea³⁸. În 1812 a avut loc un schimb între mănăstirile Golia și Mira, Crăsnița devenind metoh al Mirei. Schitul, din lemn, se afla pe moșia Ciortești, proprietatea

³² În arhiva românească am întîlnit numele a doi egumeni, Cosma (egumen al Mirei) la 1692 dar și la 1705 și Gavril la 1743 și cîteva documente referitoare la averea schitului

³³ Bibliografia pînă la 1974 la Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, pp. 334-335. Pentru materiale mai recente vezi articolul preotului Th. Lificiu, cu titlul «Mănăstirea Grăjdeni, o ctitorie a voievodului Petru Rareș», apărut în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, nr. 4/1987, pp. 110-114

³⁴ Vezi documentul cu nr. curent 1642, unde semnează și Patriarhul Constantinopolului Iacob

³⁵ În 1757 schitul deținea moșiile Docani, Grăjdeni, Poiana Cârligilor, Bălănești, Vinderiei, Susnești și Ciortolomul – vezi documentul cu nr. curent 225

³⁶ Scurtă bibliografie la Stoicescu, *op. cit.*, p. 613. Vezi recent *Patrimoniul cultural național din județul Vrancea*, pp. 229-230

³⁷ Stoicescu, *op. cit.*, p. 823

³⁸ Vezi despre el în arhiva românească de la Vatoped, documentele cu nr. curent 2434, 5792, 2423

vornicului Scarlat Roseti. Prin 1929 nu se mai slujea în biserică. La 30 septembrie 1934 a început să funcționeze o nouă biserică. Prin 1950-1952 locuitorii au mutat biserica în satul Rotăria, unde funcționează și astăzi. **Al șaptelea** metoh a fost schitul sau mănăstirea *Flămânda* de lângă Orașul de Floci, construit înainte de 1652. Numit și mănăstirea postelnicului Hranite, avînd ca hram Adormirea Maicii Domnului³⁹. În 1740 era metoh al mănăstirii Ivir dar în 1768 devenise metoh al mănăstirii Mira⁴⁰. Din el, la sfârșitul secolului al 19-lea se păstra doar un zid, la trei kilometri sud-vest de oraș. În sfârșit **al optulea** a fost biserica *Precista* din Focșani, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, construită la începutul secolului al 18-lea de Nicolae Mavrocordat⁴¹. Nu știm cînd a devenit metoh la Vatoped și la Mira. Știm doar că la un moment dat, la 1835 Sofronie era egumen la ambele mănăstiri.

Mă opresc aici cu scurta descriere a mănăstirii Mira cu speranța că atunci cînd se va repara afît actuala biserică, cînd se va construi acolo aproape o sală de conferințe, cît și – mai ales – cînd se va repara drumul pînă acolo – se va putea organiza la mănăstire un simpozion relativ la ea.

Mănăstirea din Grumezoaia, județul Vaslui

³⁹ Vezi bibliografia pînă la 1970 la Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România. I-Țara Românească*, vol. 2, [Craiova] 1970, p. 463. vezi și Florin Marinescu, «Metoace ale mănăstirii Vatoped în orașul (sau Târgul) de Floci», în *Muzeul Național*, XIII, București 2001, mai ales p. 13

⁴⁰ Vezi documentul cu nr. curent 2402

⁴¹ Bibliografia pînă la 1970 la Nicolae Stoicescu, *Bibliografia...*, vol. 1, pp. 311-312 și recent Patrimoniul cultural național..., pp. 182-183. Documente în arhiva românească de la Vatoped sunt foarte multe. Ele se referă la egumeni (șapte între 1736 și 1810), la preoți ce slujeau acolo, la averea mănăstirii, la Țiganii ei, la milele către aceasta. Menționez că mănăstirea *precista* avea un metoh, schitul Cucu, existent deja în 1671, închinat la *Precista* în 1721 de Miron Dima și soția lui Despa. Schitul, existent probabil în județul Buzău, a dispărut astăzi fără urme.

CÂTEVA DATE DESPRE SCHITUL DE LA POJORENI

Costin CLIT

Din timpul domnitorului Eustratie Dabija (septembrie 1661-11 septembrie 1665) se păstrează o carte domnească și o mărturie de la razeșii din Pojoreni, ținutul Lăpușna.¹ Domnitorul Gheorghe Duca (1665-1666; 1668-1671; 1672; 1678-1683) întărește la 2 iulie 1669, Mariei Ușeroaiei, surorii sale Tecla, ginerelui ei Nacul, nepoții lui Vicol, stăpânirea peste a patra parte din satul Pojorăni, ținutul Lăpușna.²

Anița, sora domnitorului Constantin Cantemir, în urma împărțirii moșiilor cu frații ei, clucerul Andrei Bantăș și Mihalachie Bantăș, din 8 ianuarie 1689, primește trei părți din satul Vlădești, ținutul Cârlișău, jumătate din satul Ținte, ținutul Hârlău și o parte din satul Pojoreni, ținutul Lăpușna, pe care le-au avut cumpăratură și danie de la un strămoș al lor, anume Vicol, negustor din Lăpușna.³

La 13 aprilie 1692 preotul Silie cumpără de la Neagul și Axinia, soția acestuia, partea lor de moșie din Pojoreni de pe Botna, cu vad de moară în două iazuri, cu vatră de casă și altele, pentru a plăti o datorie de 11 vedre de miere la turci (vezi anexa).⁴

La 25 noiembrie 1702 preotul Silie, soția lui Nastasia, cu fiii lor Sandu și Andrei, închină mănăstirii Brădiceștilor din ținutul Fălciu, schitul lor de la Pojoreni.⁵ Documentul a fost datat greșit de Melchisedec Ștefănescu, iar numele preotului Silie a fost transliterat Ilie. Aceleași greșeli sunt preluate de Ștefan Plugaru.⁶ Mănăstirea Brădicești a fost ctitorită de Episcopul Varlaam al Hușului anterior datei de 28 decembrie 1691, când logofeteasa Maria Racoviță, soția răposatului Neculai Racoviță, fost mare logofăt, a „*dat și am dăruit a mea de la părinții miei dreaptă moșie săliștea care să numeaște Brădicești, cu toate veniturile carile să află înpregiur, loc de hăleșteu, vad de moară, locuri de prisăci și cu toată țarina și moșia săliștii aceștia, pentru care lucru și mai mult văzând că s-au zidit și m(ă)n(ă)stirea aceasta pre locul săliștii aceștia.*”⁷ Actul de danie demonstrează ctitorirea schitului de la Pojoreni, anterior datei de 25 noiembrie 1702.

Raportul din 20 martie 1747 îl atestă pe vornicul Andriu (Andrei), probabil fiul preotului Silie, prezentând „*un zapis de cumpăratură de la Acsinia și de la*

¹ *Catalogul documentelor moldovenești din Direcția Arhivelor Centrale (C.D.M.), vol. III, p. 167, nr. 727.*

² *Ibidem*, p. 390, nr. 1835.

³ *C.D.M.*, vol. IV, 1676-1700, p.264, nr. 1171

⁴ *Direcția Arhivelor Naționale Istorice, Fond Manuscrise, nr. 546, f. 63v; C.D.M., IV, p. 327, nr. 1457*

⁵ *Direcția Arhivelor Naționale Istorice, Fond Manuscrise, nr. 546, f. 63; Melchisedec Ștefănescu, *Chronica Hușilor și Episcopiei cu aseminea numire*, p. 160.*

⁶ Ștefan Plugaru, Teodor Candu, *Episcopia Hușilor și Basarabia (1598-1949) (Istoric și documente)*, Editura Pim, Iași, 2009, p. 80.

⁷ *D.A.N.I.C., F.E.H., XXV/16; Melchisedek, op. cit., p. 151-152; Econom.stavrofor V. Ursăcescu, *Monografia schitului Brădicești din Jud. Fălciu*, Tipografia Națională I.S. Ionescu & M.M.Bogdan, Iași, 1914, p. 9.*

sorusa Aftinia.” Potrivit aceluiași document „s-au sculat Ioniț(ă) Buciumaș ș(i)-au intrat în livada lui Mihalac(h)e și i-au săpat pomii și au pus plugul pe zeriștia casii lui Mihalac(h)i di-au arat o grădină ș(i)-au cuprins cu gardul lui și o sam(ă) de pomi care am văzut și eu zicând acel Ioniț(ă) cum că n-au moșii” (vezi anexa).

Pe o *Evanghelie*, din Fundu Galbenii, tipărită la București în 1775, se află următoarea însemnare din 1785: „Această sfântă / *Evanghelii* / esti cumpărată / din bani / di pi moșie / *Pojorinilor*/ și bani de .../ au dat *Iftodi Buciumaș* / anume șapte lei / și un ort / și niplinindu-și / bani au purces iar *Iftodi Buciumaș* / pi la frați / pi la oamini / cini ci s-au îndurat ./ Au dat *Ioniți* / *Zahari un leu* / *Iftodi Buciumaș un zlot* / *Andriu Buciumaș ... lei* / *Andriu Loghin ...* / și au dat satul *Bardirii* (după o întrerupere) / Și această sfântă / *Ivangheli este pomană biserici Pojorănilor.* / *Iar cine s-a afla / si o furi / si fie / blestemat / di Domnul Dumnezeu / și sf. părinți / și di sf. apostoli / și di precurata Maică / și de cei tri suti optsprezce sfinți părinți / di la Nichie.* 1785.”⁸

Pitarul Casian Suruceanu, din ținutul Orhei, stăpânea 1140 stânjeni și la moșia Pojoreni. La 30 octombrie 1813 fii săi, Ioniță, vistier în ținutul Tighina, și Teodor, contabil la vistieria din același ținut, încheie o tranzacție cu logofeteasa Elena Paladi, pentru o parte din moșia Pojoreni. Pitarul Casian, decedat în anul 1829, a fondat la 1785 mănăstirea Suruceni din ținutul Lăpușna, ctitorie menținută de cei doi fii ai săi, Ioan și Teodor.⁹ Familia Suruceanu se numără printre familiile propuse pentru confirmare în drepturile de noblețe ereditară la 1821 de comisia care a cercetat documentele nobilimii în anul menționat mai sus.¹⁰

Statisticeasca știință a ținutului Orhei din 1829 atestă satul Pojorâni care făcea parte din ocolul Botnii. În condica amintită se consemnează: „58. *Satul Pojorâni, dipi numili moșii. Duhovnicești: 4 gosp., 7 burlaci, 9 fime; mazâli: 1 gosp., 1 burlac, 1 fimee, ruptași: 1 gosp., 1 burlac, 2 fime; țaranii: 48 gosp., 79 burlaci, 119 fime; jâdovi: 1 gosp., 2 burlaci, 2 fime, 1 bid. de lemn cu hram sf. Neculai. Duhovniceștii au: 4 case, 2 beciuri, 3 magazii, 8 cai, 16 vaci, 22 boi, 21 corn. mici, 32 oi, 18 rămători, 89 știubei, 8 pud. 30 f. miere, 1 pud. Ceară, câte o prisacă au: preutul Teodor, preutul Căsăean, dascălul Vasăli, dascălul Ioan, 7 livezi, 30 vedre vin, 5 chile producturi; mazălii au: 1 casă, 1 beciu, 1 magazie, 8 cai, 7 vaci, 6 boi, 11 corn. mici, 10 oi, 8 rămători, 30 știubei, 3 pud. miere, 25 f. ciară, o prisacă are Terente Suruceanu, 3 livezi, 20 vedre vin, 1 chilă producturi; ruptașii au: 1 casă, 1 beciu, 1 magazie, 1 moară de pământ, 3 cai, 4 vaci, 4 boi, 3 corn. mici, 4 rămători, 10 știubei, 1 pud. miere, 12 f. ciară, 2 livezi, 30 vedre vin, 4 chile producturi; țaranii au 54 case, 30 beciuri, 32 magazii, 1 moară cu o piatră pi apa Botnii, 68 cai, 135 vaci, 205 boi, 141 corn. mici, 318 oi, 139 rămători, 285 știubei, 20 pud. 20 f. miere, 3 pud. ciară, 60 livezi, 368 vedre vin, 37 chile*

⁸ „Biserica Ortodoxă Română” *Revista Sfântului Sinod*, Anul LII, ianuarie – februarie 1934, p. 192

⁹ Gheorghe G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintr Prut și Nistru Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia, la 1821, publicate de ..*, Fundația Regele Carol I, București, 1940, p. 129 – 130.

¹⁰ *Ibidem*, p. 31.

producturi; jădovii au: crâșmă, 1 beciu, 1 cal, 2 vaci, 2 corn. mici, câte o prisacă au: Toader Moisăi, Iani Chireac, Grigoraș Holbanu, Ioan Ștefan, Toader Zgârcu, Pavăl Tătăroiu, Pavăl Moisăi;] locuitoriifac 6 scârtefân, moșia e a pitarului Căsăean Suruceanu, poate da folos pi an 2500 lei ”Depărtarea de satele Costești (localitatea aflată la distanță de patru verste de Hansca) și Gârlile(localitatea aflată la distanță de patru verste de Hansca) de pe apa Botnii este apreciată la patru verste.¹¹

Oferim câteva date despre mănăstirea Suruceni, preluate dintr-un manuscris din 1941. *„Mănăstirea Suruceni este așezată într-o depresiune adâncă ce o formează valea Ișnovățului, la vreo 15 km de orașul Chișinău. Felul așezării ei cu turnurile bisericilor, cu o poartă mare și un zid gros de jur împrejur îi dau aparența de cetățuie medievală, cu singura deosebire că este așezată în fund de vâlcea și nu pe coasta unui deal. Ea este acoperită de uriașe păduri de stejar. S-a întemeiat sub formă de schit în 1785 de răzeșii din Suruceni și cu ajutorul Pitarului Casian Suruceanu”.*¹² *„Prima biserică fu făcută din lemn de câțiva călugări în frunte cu ieromonahul și fu terminată în anul 1798. Tradiția spune că Iosif ar fi fost de origine sârb muntenegrean dar întrucât documentele vremii nu ne pomenesc nimic despre aceasta nu putem trage nici o concluzie. Oricum el a fost un om muncitor după cum se poate vedea din rapida organizare a schitului. La începutul sec. XIX schitul decade și aproape era să-și piardă existența. de la 1825 începe iarăși a se ridica și a se înfrumuseța. Mănăstirea are două biserici. Una cu hramul Sf. Gheorghe, ridicată în anul 1825 de Casian Suruceanu, iar a doua cu hramul Sf. Nicolae din 1860 ridicată de egumenul Anatolie Poiană.*¹³ */ Biblioteca este bogată în cărți românești aduse cu mari nevoințe de peste Prut. Se află 6 manuscrise în românește, două datând din sec. XVIII, în restul din sec. XIX. Aici găsim Liturghierul de la Buzău din 1670 și Biblia de la Blaj a lui Ioan Bob din 1726.*¹⁴ *Cărțile poartă numele diferitelor tiparnițe românești ca, Iași, Râmnic, Neamț, Brașov, București, Blaj./ Sunt și trei slavone în manuscris fără dată: Biblia de la Moscova și Noul Testament de la Petesburg. În limba grecească se află trei cărți de ritual. Se mai găsesc și câteva monumente și cripte ale familiei Suruceanu, frumos împodobite. / Cel mai mare rol în viața națională din Basarabia l-a jucat această mănăstire. Surucenii a fost citadela romnismului, căci aici se păstra mereu aprinsă candela sfântă a dragostei de neam, în cântarea liturgică, pe graiul moldovenesc, în cuvântul Evangheliei citit „în limba vechilor cazanii” în cartea de istorie sau literatură, adusă pe furiș din Moldova în desagi de monahii călugări. Asupra jocului ce l-a jucat această sf. mănăstire pentru libertatea și cauza românească*

¹¹ 99 sate din ținutul Orheiului la 1820, în „Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău”, vol. XIX, 1929, p. 346 -347; A se vedea satul Gârlile la p. 345.

¹² A. Crușevan, *Istoria Basarabiei*, 1909, p. 151; Apud D.A.N.I.C., *dosar 308 /1941*, f. 39.

¹³ pr. Dimitrie Micșunescu, *Vizitând mănăstiri basarabene și bucovinene*, 1937, p.36; Apud D.A.N.I.C., *dosar 308 /1941*, f. 41.

¹⁴ Ștefan Ciobanu, *Bisericile din Basarabia*, p.50, în „Comisiunea Monumentelor Istorice”, Secția Basarabia, 1924; Apud D.A.N.I.C., *dosar 308 /1941*, f. 41.

Anexă

1. - 7200 (1692) aprilie 13. – *Neagu și femeia lui Axinia vând preotului Silie, partea lor de moșie din Pojoreni Botna, cu vad de moară în două iazuri, cu vatră de casă și altele, pentru a plăti o datorie de 11 vedre de miere la turci.*

Adecă eu Niagul și cu fimeia mea Acsinia fata lui Dumitru zet Cârpoai ot Pojoreni ot Botna scriu și mărturisăsc cu acest zăpis al meu la mâna preutului Silie precum i-am vândut parte(a) mea Acsinii femei(i) mele și a surorii Aftinii ce să vor alege despre alți fraț(i) din câmpu și din păduri și din țarină și cu vaduri de moară în doao iazuri și cu vatră de casă în siliște și cu câți pomeți au avut Niagul și Acsina sora Aftinii toate li-am vândut preotului Silie de m-am plătit de 11 vedri m(i)eri pol de la turci ce ne lua robi că nu găsiem mierea că le-au fost stupilor rău atunci loa Mihai vod(ă). Iar preotul au stricat 28 stupi într-aceli vedri ce serie mai sus și vadra înbla 5 orți buni vec(h)i și mi-am întrebat toate rudele și n-au avut nici o putere ce au zis vinde cui găsaști și-ți scoate capul tău și a fămei(i) din nevoie vedrile au plătit la bezmaș(i) ot Tig(h)ina care s-au tâmplar de faț(ă), Bogos și Mihne că plătiau și ei la acel turcu mierea. Iar într-această tocmală au fost Dumitrașco zet Pătrașco Amăriuții ot Pojireni și Ștefan sân Gligorii Bihul ot tam și Vasilie brat ego ot tam și Trifan ot tam și Lozinsc(h)ie ot tam și Apostol ot tam și Lucăian ot tam și Coge ot tam și Darie ot tam și Sultan ot tam și Donița fata Ciorbagii ot Costești și Micul Orbul ot tam și Iliana nepoata lui Zgribot ot tam cu toate fetile ei, că au fost de față și alți oameni carii s-au prilejit din megieș(i) Gavril Croitorul cu oc(h)ii au văzut și cu urec(h)ea au auzit. Și pentru mai mare credința ni-am pus degitile ca să fie de credință.

Vlt 7200 ap(rilie) 13

Direcția Arhivelor Naționale Istorice, Fond Manuscrise, nr. 546, f. 63v; C.D.M., IV, p. 327, nr. 1457.

2. - 7211 (1702) noiembrie 25. - *Preotul Silie, soția lui Nastasia cu fiii Sandu și Andrei, închină mănăstirii Brădiceștilor din ținutul Fălciu, schitul lor de la Pojoreni.*

Adec(ă) preotul Silie, dinpreun(ă) cu preutiasa mea Nastasie și cu ficiorii noștri, anume, Sandul și Andrei și cu toată săminția noastră. Scriem și mărturisim precum noi de bună voia noastră ni-am socotit și am înc(h)inat sc(h)itul nostru ce esti la Pojoreni sfinteii mănăstiri Brădiceștilor cu loc de iaz de moară și din tot locul ce să va alege parte(a) mea, precum s-au făcut izvod de ce am dat și nimeni din nepoții

¹⁵ D.A.N.I.C., dosar 308 /1941, f. 41- 42

miei să nu aibă a întoarce nici din săminția noastră, iar cine s-ar ispiți a străca a noastră danie și înc(h)inăciune unii ca aceia să fie neertaț(i) și blăstămaț(i) de D(o)mn(u)l D(u)mn(e)zeu și afurisiț(i) de 318 părinți carii au fost în Nice(e)a și să aibă parte cu Iuda și cu Arie. Și la această danie s-au tâmplat mulți oameni buni anumi: popa Silioan și Sandu și Andriiu și Toader Loziensc(h)ii și Trifan și Mihălac(h)i și Sandul. Și pentru mai mare credința am și iscălit.

Vlt 7211 Mrda noem(brie) 25

Direcția Arhivelor Naționale Istorice, Fond Manuscrise, nr. 546, f. 63; Mențiune la Melchisedec Ștefănescu, Chronica Hușilor și Episcopiei cu asemenea numire, p. 160 (Susține că este vorba de preotul Ilie și familia sa, nu de Silie).

3. - 7255 (1747) martie 20. – *Raportul hotarnicului către Vasilache medelnicerul în care arată porunca trimisă prin Apostol feciorul lui Mihalache, a făcut cercetare pentru o livadă a acestuia de la Pojoreni și a dovedit că Ioniță Buciumaș a intrat cu sila în livada lui Mihalache.*

Cinst(it) dum(itale) giupâne med(delnicer) Vasilac(h)e, să fii dum(itale) s(ă)nătos. Facem știre dum(itale) că aducându-mi Apostol, ficiorul lui Mihalac(h)i, cinstit răvașul dum(itale) care îmi scrii dum(itale) să mărg la sat la Pojoreni, pe poronca dum(itale) am mers și am strâns oameni bătrâni și împregiuraș(i) și i-am întrebat pentru o livad(ă) a lui Mihalac(h)i și au mărturisit cum că unde esti acea livadă a lui Mihalac(h)i au fost pus un frate a lui puținei pomi și murind fratesău au rămas pomii a lui Mihalac(h)i și au început Mihalac(h)e și cu feciorii lui a lăți livada în toate părțile, fiind Mihalac(h)i moșan di pe fimei care au fost fată popiii lui Silie, fiind popa Silie moșan cu o danii de la Hortolomei Mânălungă care este și o livad(ă) de pomi acelui Hortolomei și au stăpânit-o până acmu fără nici o pricină care ni-au arătat vornicul Andriu și un zapis de cumpărătură de la Acsinia și de la sorsa Aftinia. Și s-au aflat oameni de-au mărturisit cum că știu când au cumpărat popa Silion acea parte a Acsinii și a Aftinii și un ficior a lui Mihalac(h)e ține o fată moșancă de baștină di pe Rusăști și altul altă fată iar moșancă, dar acmu s-au sculat Ioniț(ă) Buciumaș ș(i)-au intrat în livada lui Mihalac(h)e și i-au săpat pomii și au pus plugul pe zeriștia casii lui Mihalac(h)i di-au arat o grădină ș(i)-au cuprins cu gardul lui și o sam(ă) de pomi care am văzut și eu zicând acel Ioniț(ă) cum că n-au moșii. Dar alți oameni, anum(e) Ion Titica și Savin brat lui Ion și Gligoraș Hagi și Ion Olog și acești oameni mărturisăsc cu sufletele lor pentru pomi cum că nu știu să fie pus pomi tatăl lui Ioniț(ă) dar pentru acele zapișă a popii Silii(on) iarăși mărturisiră oameni buni și bătrâni cum că au stăpânit popa Silion de atunce până acmu la acest Ioniț(ă) Buciumaș fără de nici o pricină. Și pentru zapisul Acsinii au mărturisit Hariton ficiorul lui Costantin Bustea cum că au fost faț(ă) când au cumpărat popa Silion. Și să fii dum(itale) s(ă)n(ă)tos.

Vlt 7255 mart 20

Direcția Arhivelor Naționale Istorice, Fond Manuscrise, nr. 546, f. 64 - 64v.

MINORITĂȚILE NAȚIONALE DIN ROMÂNIA 1945-1965

Prof. dr. **Cătălin TURLIUC**
Institutul de Istorie “A. D. Xenopol” Iași

Secolul al XX-lea - „secolul sârmei ghimpate” sau „secolul extremelor” după cunoscute sintagme ale unor istorici celebri - nu a fost unul blând pentru minorități, după cum nu a fost blând, nici pentru cei care la 1919 – 1920 crezuseră că prin autodeterminare și formarea de state naționale în centrul și estul Europei, un important capitol al istoriei lor căpătase o dezlegare fericită și de necontestat în viitor¹. Se părea atunci – după Conferința Păcii de la Paris - că un întreg secol, numit al “naționalităților”, avea să fie păstrat ca un capitol închis în cuferele istoriei, după ce funcționase ca un adevărat creuzet al națiunilor moderne. Cei care s-au grăbit însă să închidă problematica generată de acest secol, orbiți de internaționalismul liberal masonic wilsonian și de interesele lor imediate, au uitat că pe lângă produsul “pur” al statelor națiune, consistenta substanță a problemei minorităților naționale avea să “otrăvească” noua ordine mondială. Perioada interbelică a dovedit din plin aceasta, “lungul armistițiu de douăzeci de ani” fiind martorul teoretizării problematicii minorităților naționale², al unor angajamente serioase în domeniul teoriei și practicii dreptului internațional³, al primelor și timidelor încercări de rezolvare practică a chestiunilor ridicate de această delicată problemă. Cea de-a doua mare conflagrație mondială a avut ca rezultat pentru centrul și estul Europei, printre altele, ocultarea adevăratei probleme a minorităților naționale prin acoperirea acesteia cu vâlul roșu al comunismului moscovit, distopie profund antinațională și ideologizată. Rezultatul acestei realități, întinse pe mai bine de cinczeci de ani, a fost explozia naționalismelor contemporane nouă și a proceselor de disoluție statală care au intervenit în acest areal geopolitic după colapsul comunismului.

Mirările și întrebările cercetătorilor câmpului social, fie ei istorici, politologi, sociologi ș.a.m.d., de la noi și de aiurea, privind posibilele cauze ale acestor fenomene, ca și explicațiile oferite, închid *in nuce* următoarea întrebare dilemă: democrația și naționalismul sunt compatibile sau antitetice în procesul construcției politice moderne? Desigur, nu ne propunem aici să răspundem unei

¹ Textul este o reluare a unui articol mai vechi publicat de noi.

² Termenul ca atare a fost definit prima oară de sociologul american Donald Young în 1932. Vezi lucrarea sa **American Minority Peoples**, Harper, New York, 1932;

³ Activitatea Ligii Națiunilor și a unor străluciți juriști trăitori în acea perioadă este o dovadă peremptorie în acest sens.

astfel de chestiuni, am făcut-o în alte studii⁴, dar un răspuns clar la această problemă ar lămuri în bună măsură și chestiunea de care ne ocupăm în intervenția noastră.

În măsura în care privim naționalismul – dezbărat de latura perspectivei antropologice care îi adaugă laturile xenofobe, exclusiviste etc. - ca o formă a suveranității populare și îi înțelegem și explicăm caracterul proteic, putem accepta coexistența lui cu democrația. Însă, dacă privim naționalismul, în mod reduționist, ca pe oricare alt *ism*, nu putem sesiza decât contradicția inerentă între acesta și democrație. Oricum și în orice condiții, atâta vreme cât minoritarii nu sunt pregătiți să se perceapă pe ei înșiși, mai degrabă ca cetățeni, decât ca aparținători ai unui grup etnic distinct de cel majoritar, potențialul unui conflict civil nu este înlăturat. Este aceasta o concluzie lămuritoare, care stă și la baza eșafodajului teoretic al principiului actual al subsidiarității – practicat în Uniunea Europeană - și al formulării în dreptul internațional a celei de-a patra generații de drepturi ale omului (incluzând și drepturile colective). Conceptul “noului medievalism”, dezvoltat la sfârșitul anilor '70 de Hedley Bull⁵, bazat pe realitatea diminuării constante a suveranității naționale mi se pare a fi prima reacție notabilă în această direcție.

*

Ne vom opri, în cele ce urmează, asupra situației minorităților naționale (“naționalități conlocuitoare” în limbajul epocii) de la noi în perioada regimului “democrației populare”, perioadă care subsumează cronotopic ceea ce mai întâi literații au numit “obsedantul deceniu”. Desigur, amplitudinea subiectului și multitudinea preocupărilor istoriografice care l-au avut în centrul atenției ne fac să ne rezumăm la unele aspecte punctuale ale acestei generoase teme. Vom face mai întâi o serie de aprecieri și considerații istoriografice, teoretice și metodologice, iar mai apoi vom exemplifica, pe baza unor documente de la Open Society Archives și a altor surse primare, câteva din încheierile la care am ajuns.

Istoriografia română consacrată problemei minorităților de la noi (a “grupurilor etnice” ca să folosim terminologia curentă în spațiul occidental) după cel de-al doilea război mondial este redusă cantitativ și prezintă câteva caracteristici notabile. Am aminti aici că în ultimii zece ani – după știința mea - nu a apărut nici o lucrare specială consacrată acestei problematici redactată de un istoric. Au apărut,

⁴ Vezi, de exemplu, studiile noastre: *Etnonaționalism și schimbare politică în spațiul ex-iugoslav*, în S. Moldovan (ed.), **Problema iugoslavă. Studii și marginalii**, Timișoara, 1998, pp. 122-136; *Nationalism – a Liturgy of Modernity*, în M. Crăciun, O. Ghitta (eds), **Church & Society in Central and Eastern Europe**, Cluj Napoca, 1998, pp. 283-293; *Ideea națională și construcția politică modernă*, în I. Agrigoroaie, Gh. Cliveti (eds.), **Național și social în istoria românilor**, Iași, pp.115-125; *Political Change, National Diversity and Democratic Supranationalism: The Quest for a Paradigm in Central Eastern Europe*, în vol. **Eastern Europe and World Community**, Donetsk, 1997 ș.a.;

⁵ Hedley Bull, **The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics**, Macmillan, London, 1977;

este adevărat, câteva colecții de documente⁶ și o serie întreagă de lucrări din câmpul politologiei și politicii curente care tratează în subsidiar și chestiunea minorităților. Literatura istorică publicată înainte de 1989 are un *background* ideologic atât de încărcat, încât credibilitatea ei este aproape nulă în ceea ce privește interpretarea istorică. Mai mult, tema minorităților a fost în general una marginală și nu s-a regăsit decât sporadic în preocupările unor istorici. Această situație are ca sorginte dogma și cadrul fix oferit de ideologia comunistă în chestiunea națională, cel puțin așa cum a fost profesată la noi, precum și realitatea potrivit căreia tema minorităților a fost și un câmp predilect de confruntare în lupta dintre Est și Vest, dar și cu *sotto voce* între țările lagărului comunist, cel puțin până la Conferința OSCE de la Viena. Istoriografia străină dedicată acestei chestiuni este mult mai bogată, dar este și ea tributară în bună măsură unor judecăți cu *parti pris* și a unor interese nedisimulate, fie ele pur ideologice sau cu conotații revanșarde.

Din punctul de vedere al abordărilor teoretice ale problematicii minorităților din perioada comunistă de la noi, se cuvin a fi făcute câteva precizări, importante în opinia mea: a. Prin aranjamentele politico-teritoriale de la sfârșitul războiului, Uniunea Sovietică a fost interesată în păstrarea tuturor focarelor de nemulțumire cu caracter național sub controlul ei, în așa fel încât ele să poată fi folosite ca pârgii de presiune împotriva unor eventuali “sateliți” neascultători. Mai mult, parte importantă din elita politică comunistă a țărilor ocupate era alogenă în primii ani de la acapararea puterii și, ca urmare, mai susceptibilă în a coopera cu Moscova. b. Un obiectiv important al ingineriei sociale practicate în epocă a fost dislocarea oricărui alt tip de loialitate în afara celei datorate noilor stăpâni și noii lor ideologii. În mod natural, minoritățile naționale, prin beneficiile anticipate, au fost o țintă predilectă în acest sens. c. Procesele sovietizării și, mai apoi, al desovietizării țării au avut un serios impact asupra minorităților care fuseseră mai vizibile datorită sistemului impus. Reprezentările sociale generate de calitatea de comunist-român sau comunist-minoritar au suferit schimbări semnificative odată cu deciziile de orientare strategică ale comuniștilor din etajele decizionale ale statului. d. Rezistența la destalinizare prin naționalism practică de Gh. Gheorghiu-Dej și dusă la perfecțiune de urmașul său a fost un alt factor major care a afectat profund minoritățile. Un adevărat *numerus clausus* a fost instaurat treptat, cu scopul vădit de a proba justețea cu care “problema națională” era rezolvată de statul comunist. În fine, problema minorităților – în perspectiva abordării instituționale - făcea și face încă parte din domeniul mai larg al drepturilor omului, capitol la care performanțele statelor comuniste sunt bine cunoscute și nu credem că are vreun rost să insistăm.

Metodologic vorbind, sunt ușor identificabile câteva obstacole care se ridică în fața cercetătorului domeniului. Accesul limitat și parțial la sursele primare, potențialul “exploziv” al concluziilor la care se poate ajunge, în fine, caracterul necesarmente multidisciplinar al abordării, toate acestea determină aplicarea cu greutate a analizei calitative, a celei cantitative chiar, și ne îndreaptă către metoda

⁶ Vezi, de exemplu, lucrarea: **România și minoritățile. Colecție de documente**, Editura Pro Europa, 1997

heteroetnoimaginii și autoetnoimaginii împrumutate de la alți cercetători ai câmpului social. Toate aceste handicapuri sunt amplificate de firavele încercări din domeniul istoriei sociale și a microistoriei și de stadiul încă incipient al cercetărilor de istorie orală.

Textele fundamentale care au reglementat în mod formal situația minorităților naționale de la noi în perioada “democrației populare” au fost articolele constituțiilor din 13 aprilie 1948 și respectiv 24 septembrie 1952. Alături de acestea trebuie invocate și precizările decretelor nr. 33 din 24 ianuarie 1952 și, respectiv, nr. 296 din 9 august 1954. Vom cita în continuare pasajele cele mai semnificative ale articolelor constituționale privitoare la subiectul abordat de noi. Astfel, la art. 17 al constituției din '48 se preciza: “Orice propovăduire sau manifestare a urei (sic!) de rasă sau de naționalitate se pedepsește de lege” iar art. 24 stipula: “În Republica Populară Română se asigură naționalităților conlocuitoare dreptul de folosire a limbei (sic!) materne și organizarea învățământului de toate gradele în limba maternă. Administrația și justiția, în circumscripțiile locuite și de populații de altă naționalitate decât cea română, vor folosi oral și scris și limba naționalității respective și vor face numiri de funcționari din sânul naționalității respective sau din altă naționalitate, care cunosc limba populației locale”⁷. Textul constituției din '52 la art. 82 preciza: “În Republica Populară Română se asigură minorităților naționale folosirea liberă a limbii materne, învățământul de toate gradele în limba maternă, cărți ziare și teatre în limba maternă. În raioanele ...”⁸. Observăm cu ușurință că în ciuda folosirii unei terminologii diferite (naționalități conlocuitoare și minorități naționale), conținutul este generos cu drepturile garantate minorităților. Mai mult, așa cum se știe, și realitatea politico-administrativă a țării a fost modificată succesiv pentru a asigura ochiul vigilent al Moscovei că lucrurile stau așa cum ea dorește în acest domeniu. Fondul general pe care se desfășura cursul vieții societății românești în care minoritățile, cu excepția unei bune părți a celei germane și mai târziu sârbo-croate pentru o perioadă, dețineau importante pârghii de comandă în partid și stat era cel al procesului sovietizării țării. Iată ce ne spune un document de epocă: “În primii ani ce au urmat instalării regimului comunist în România prezența sovietică era aproape oficială. ... Perioada 1946-1956 a fost suficientă pentru ca fiecare să-și dea seama că nu este nimic de făcut și că a se opune rusificării este sinonim cu sinuciderea. Au dispărut deci firmele oficiale, însă nu și directivele executate de trimișii Moscovei... Camuflați sau necamuflați, rușii conduc întreaga activitate a țării. Pe plan teoretic sau practic influența sovietică se simte pretutindeni. Propaganda intensă ce se face despre regimul sovietic a stârnit firește o reacțiune contrarie din partea populației”⁹. Realitatea demografică a țării, din punctul de vedere al originii etnice, consemnată în anul 1952 într-un document extern (nu foarte exact) ne indica un procentaj de 21,50% din total locuitori de altă naționalitate din care: 1.650.000 maghiari,

⁷ *Apud, România și minoritățile...*, p.24;

⁸ *Idem*, p. 25;

⁹ **Open Society Archives (OSA)**, Box 22, Dosar 810, Item No. 1520/63

600.000 germani, 530.000 evrei, 70.000 ruși, 50.000 ucraineni, 70.000 cehi, 35.000 turci, 16.000 tătari, 25.000 greci, 116.000 armeni, 5.000 albanezi și 250.000 țigani¹⁰. În raport cu această realitate, din motivele cunoscute, numărul membrilor de partid cu altă origine etnică decât cea română era disproporționat de mare, atât la nivelul membrilor de rând, cât și al conducerii. Un document din anul 1952 ne arată că: 25% din armeni, 60% din evrei, toți albanezii și marea majoritate a turcilor și tătarilor din România, ca să ne referim doar la aceste grupuri etnice, deveniseră membri de partid¹¹. O interesantă analiză, efectuată în 1962 și privind variația pe naționalități a numărului membrilor de partid în R.P.R. ne dezvăluie următoarele aspecte: "La începutul primilor ani, din lipsa de cadre proprii partidul comunist s-a servit în activitatea sa de sprijinul minorităților etnice: evrei, unguri, bulgari, ruși etc. Cum însă între timp partidul și-a format cadre proprii, în mare parte recrutate din rândurile tineretului român, nu a mai vizat în aceeași măsură sprijinul minorităților etnice. În momentul de față (1962 – n.ns.) numărul membrilor de partid evrei în R.P.R este de 1000 față de 50.000 câți au fost în 1950, din care foarte mulți au fost excluși odată cu Ana Pauker și cu ocazia excluderii așa numitului "grup Pătrășcanu"... În primii ani după război a fost îngreunată înscrierea ca membri de partid a persoanelor de origine etnică germană. Acuma însă, nu numai că s-a revenit asupra discriminării dar sunt chiar preferați la primirea în partid ... Un alt fenomen mai ciudat se petrece în legătură cu înscrierea rușilor în partid. În ultimul timp sunt primiți ca membri de partid mulți ruși, soțiile cetățenilor români care au studiat la universitățile din URSS și s-au căsătorit acolo cu rusoaice și un număr ciudat de "repatriați" în majoritatea lor ruși basarabeni"¹². Astfel de fluctuații în ceea ce privește politica de recrutare și de cadre a partidului ne dovedește caracterul conjunctural, oportunist am zice, după care minoritățile au fost tratate în anii '50. Ca o observație, am nota faptul că ponderea și rolul minorităților în partid a avut o corespondență imediată și în situația generală a minorității pe care o reprezentau, acest lucru fiind reflexiv firesc al contopirii statului cu partidul. Un prim exemplu, și cel mai edificator totodată, poate fi cazul minorității maghiare. În cuvintele unui document din anul 1955 situația era descrisă astfel: "Regimul comunist din R.P.R. afirmă în multe rânduri și cu mult tupeu, mai ales când se adresează oamenilor în cauză, că partidul cu ajutorul Uniunii Sovietice a eliberat cutare și cutare popoare și le-a dat drepturi egale. În țara noastră minoritatea cea mai mare sunt ungurii. Partidul s-a gândit să profite de pe urma sa pentru a câștiga aderenți credincioși, chiar în detrimentul nației române. Ungurii și-au dat seama de intenția partidului și au căutat să exploateze aceste împrejurări în favoarea lor... Activiștii de partid de naționalitate ungară când vorbesc despre exploatarea poporului ungar și român din Ardeal de către foștii moșieri pomenesc în multe rânduri și în special conaționalilor lor că românii au venit după așezarea ungarilor în Ardeal. În localitățile cu

¹⁰ OSA, Box 22, Dosar 810, Item No. 10335/52. Evident, aceste date statistice nu concordă strict cu realitatea demografică a țării de atunci. Numărul etnicilor germani, bunăoară, era cu mult mai mic. Anuarele statistice românești oferă date mult mai exacte.

¹¹ OSA, Box 282, Dosar 1100, Item No. 7824/52

¹² OSA, Box 276, Dosar 1100, Item No. 2239/62

populație majoritară ungară, în afara Regiunii Autonome Maghiare, există instituții unde elementului românesc i se fac dificultăți și se urmărește înlocuirea lui cu elemente maghiare. Românii se plâng și ei la diferite autorități de nedreptate însă aceștia fiind tot unguri nu li se iau în seamă reclamațiile...Nu numai în Ardeal există această situație, ci și în capitala țării București, unde o mare parte a ofițerilor de securitate sunt de naționalitate maghiară”¹³. Un alt exemplu în acest sens este cel al evreilor. Pe fondul antisemitismului caracteristic ultimei perioade a regimului stalinist din URSS, a luptelor intestinale pentru putere la nivelul conducerii comuniste a României și a răspândirii tot mai largi a idealului politic sionist în rândul evreilor de la noi, urmat firește de valuri masive de emigrare, ponderea evreilor în partid și în structurile de comandă ale statului este sever temperată. În perioada “defecțiunii titoiste” se întâmplă același lucru cu sârbo-croații.

După moartea lui Stalin și congresul XX al PCUS, după revoluția anticomunistă maghiară, rezistența la destalinizare duce în cazul românesc la dezvoltarea *in nuce* a unui național comunism ce s-a manifestat pe plan intern și în modificările statutului minorităților naționale în partid și în structurile statului. Gheorghiu Dej a descoperit acum valența legitimoare a naționalului și a dat semnalul desovietizării țării câștigând capital simbolic și simpatia românilor care s-au simțit profund jigniți în sentimentele lor naționale în perioada anterioară. Cum despre situația maghiarilor, a evreilor și germanilor în structurile partidului și statului se cunosc mai multe lucruri, iar spațiul intervenției noastre ar fi oricum insuficient pentru a face o analiză de detaliu, ne vom opri în continuare asupra situației unui grup minoritar adesea ignorat și anume cel al lipovenilor, grup care a fost extrem de sensibil la întreaga evoluție a relațiilor româno-ruse, de la sovietizare la desovietizare. Un document din 1963 ne descrie astfel situația lipovenilor: “Situația minorității lipovene în R.P.R. a dat mult de lucru anul acesta autorităților și conducătorilor de partid, deoarece de unde până acum această minoritate era favorabilă regimului și l-a ajutat foarte mult, acum a devenit dușmănoasă și este în mod activ împotriva regimului. Când au venit trupele rusești în România în 1944, lipovenii ...au primit cu entuziasm pe ruși, deoarece și ei sunt tot de origine rusă (sic!). Comuniștii români aveau față de această populație care vorbea rusește o stimă deosebită și aveau și nevoie de ei , deoarece o făceau pe translatorii pe lângă ruși. Profitând de momentul lui 1944, au intrat (lipovenii- n.ns.) în partid cu toții, iar tineretul a urmat diferite școli și a intrat în special la securitate și miliție în regiunile Constanța Tulcea și Galați unde au fost cei mai crunți ofițeri de anchetă. Cu timpul însă și mai ales după 1960, 1961, aplicându-se cu strictețe legea după care nu puteau rămâne în calitate de ofițeri decât cei care aveau liceul, făcut în curs scurt, marea majoritate a lipovenilor neavând talent la carte nu au reușit să facă liceul și au fost dați afară. Majoritatea au fost trimiși în industriile din regiunea Dobrogea și Galați cu salarii mult mai mici. Apoi odată cu venirea deținuților la stuf și prin faptul că regimul avea încredere în lipoveni, îi lăsa pe deținuți să umble liberi prin satele lor deoarece nu aveau cum să iasă din zona bălților care este serios păzită.

¹³ OSA, Box 282, Dosar 1100, Item No. 797/55

Profitând de acest regim pentru deținuți, țăranii și pescarii lipoveni și-au creat un venit suplimentar, deoarece duceau scrisori, pachete și bani la deținuți, contra plată. Aflându-se acest lucru au început anchete și arestări și au fost condamnați 40 de lipoveni la pedepse de 8 ani închisoare. Apoi o altă supărare care le-a redus câștigul este și reglementarea pescuitului.... Toate reclamațiile pe care le-au făcut la ruși au rămas fără ecou, deoarece rușii acum după comunizarea totală a României nu mai au nevoie de ajutorul lipovenilor. În plus, la fel ca și pe martorii lui Iehova, cei cu calendarul vechi (stiliștii- n.ns.) sunt urmăriți de către securitate și arestați. În regiunile cu lipoveni anul trecut sistemul era arestarea, o bătaie cruntă și apoi eliberarea. Deoarece acest sistem nu a dat rezultate, anul acesta arestarea merge până la condamnarea de 10 ani, pe această chestie. Foarte mulți lipoveni au făcut în anii 1961 și 1962 cerere să plece în URSS, fiind de origină rusă. Până în toamna lui 1962 nu venise însă nici un răspuns de la ruși. Din câte spuneau autoritățile reperiste, totul depinde de acceptarea rușilor să-i primească. Dezorientarea în care trăiesc și teroarea din ce în ce mai mare a autorităților care au ca sarcină trasată de partid, reeducarea acestei populații, i-a transformat pe lipoveni din prieteni ai regimului în dușmani care caută pe toate căile să-i facă rău”¹⁴. Acest lung citat din document nu face decât să rezume tumultoasa existență a unei minorități puțin semnificative numeric, în anii '50, ani numiți mai apoi generic “obsedantul deceniu”.

Pornind de la premisa că cele prezentate până acum pot sugera o schiță plauzibilă a situației generale a minorităților naționale de la noi în anii '50 și cu conștiința faptului că subiectul trebuie mult mai atent și pe larg investigat, ne încumetăm la câteva concluzii preliminare:

- a. Semnificative din punct de vedere demografic, dar și al potențialului, minoritățile din România “democrației populare” au oferit un peisaj divers societății românești. Dacă pornim de la premisa că situația minorităților se poate constitui într-un fin barometru al situației generale a unei societăți, considerăm că investigarea cu mijloace istorice a acestora poate întregi tabloul general al evoluției noastre postbelice.
- b. Colaborarea cu regimul și ocupantul sovietic trebuie explicată în condițiile specifice ale României de atunci, cu atât mai mult cu cât, în mod deliberat, Moscova a încurajat această colaborare iar autoritățile comuniste s-au folosit din plin de ea. Evident, așa cum a reieșit și din documentele prezentate nu toate minoritățile s-au situat pe aceleași poziții.
- c. Minoritățile naționale au fost folosite în mod conjunctural în acțiunea de comunizare a țării, iar rolul și ponderea lor în structurile de putere a variat în funcție de interesele generale ale conducerii comuniste. Este la fel de limpede însă că liderii formali ai acestor minorități au profitat

¹⁴ OSA, Box 282, Dosar 1100, Item No. 465/63

de situația și poziția lor pentru a-și promova și propriile interese de tip național.

- d. Odată cu dezvoltarea național comunismului ca o formă de rezistență la destalinizare, rolul reprezentanților minorităților în etajele decizionale ale puterii a diminuat treptat. Mai mult, mulți minoritari s-au găsit în postura de “țapi ispășitori” pentru relele care au bântuit societatea noastră în anii comunizării țării.
- e. Identificarea etnică nu trebuie abandonată ca marker social, în special, la nivelul minorităților predispuse să “uite” acest aspect atunci când este vorba de comunism și instaurarea acestuia. Culpabilizarea societății în ansamblu când este vorba de traume ale istoriei și “poza” de victimă a ei, în opoziție cu asumarea exclusivă a unor merite când este vorba de meritorii contribuții, nu face decât să învenineze relațiile majoritate - minoritate. La rândul ei, majoritatea nu trebuie să transgreseze vina pentru eșecurile suferite asupra minoritarilor, percepți cel mai adesea ca primii dispuși să trădeze interesele naționale.
- f. Concluzii definitive și pertinente cu privire la minoritățile naționale din perioada regimului “democrației populare” de la noi, nu pot fi formulate decât în urma unei ample și asidui cercetări, al cărei scop ultim ar fi integrarea istoriei minorităților în istoria noastră generală, în spirit democratic și european. Este acesta un deziderat actual pentru că, așa cum spunea, George Santayana: “Naționalitatea este asemeni relațiilor cu femeile: prea implicată în natura noastră morală pentru a fi schimbată onorabil, și prea accidentală pentru a merita să fie schimbată”

Abstract

The present paper deals with the general situation of the ethnic groups in Romania during the period known as “popular democratic regime”, to be more precise from the aftermath of the WW II until mid '60 s. The starting point of the present analysis is founded on the assumption that the general situation and status of the minorities can be used as a very reliable indicator of the evolution of the society and the polity as a whole. Based largely on unedited archival materials belonging to the Open Society Archives (former “Free Europe” Archives) hosted in Budapest the paper tries to emphasise the place and role of the main ethnic groups living in Romania during this period, pinpointing at their involvement and relationships with the new communist regime and its institutions. Also, the author tries to underline how Moscow and its puppets in Romanian leadership exploit – in their own advantage, of course – the situation of the minorities in enforcing the new communist rule in the whole country. It is worth to mention that not all the ethnic groups shared the same fate (e.g. Germans) and every one of them had specific ways to negotiate and involve with the new leaders. The social memory of the contemporary Romanian society is still biased by stereotypes regarding the recent communist past usually blaming the ethnic minorities – with a predilection for Jews and Hungarians – for the traumatic communist past, especially during Stalinism. Further historical investigations on the topic of ethnic minorities since 1945 will no doubt illuminate the general public opinion regarding this matter and in my opinion will help to eradicate certain inflammatory nationalism still present in our society.

GHEORGHE Ghibănescu ÎN DOCUMENTE DE ARHIVĂ

Silviu VĂCARU

Eugen Pavlescu scria următoarele într-o epistolă adresată Aureliei Costăchescu: „Moș Gh. Ghibănescu – prieten cu mama din tinerețe – se oprea pe la noi la o dulceață și o cafeluță în drum spre cimitir să-și vadă pe ai lui, spunându-mi adesea: «Măi băete, am umblă prin cele hârtii și încă vreo câțiva. Dacă rămâne nimeni cu inimă dus, Bădița s-a dus, se vor duce și eu, și ... voia

Previziunile lui această privință nu s-au continuă munca începută omagiază pentru întreaga documente medievale va fi tot timpul un

mai rămas câțiva nebuni de bătrâne. Eu, Costăchescu, tu, ne ducem și noi, nu mai pentru ele». Moș Ghiță s-a fi dus și alții dintre noi, m-oi Domnului!”¹

Gheorghe Ghibănescu în adeverit. Alte generații care de ilustrul lor înaintaș îl strădanie de a edita mii de moldovenești², pentru care el exemplu de urmat.

Oricât ar părea de surprinzător, despre viața și activitatea profesorului, politicianului și istoricului Gheorghe Ghibănescu s-a scris foarte puțin. Cu toate că mulți din cei ce au publicat documente s-au considerat continuatori ai acestuia, până în prezent nici unul nu i-a dedicat o lucrare specială. Cele câteva studii semnate de Laurențiu Gh. Ștefănescu³, Dumitru Ivănescu⁴ și Petronel Zahariuc⁵ studii în care sunt evocate aspecte ale preocupărilor sale în domeniul istoriei pot constitui, alături de datele biografice, punctul de plecare în realizarea unei viitoare monografii

¹ Arh. Naționale Iași, fond Mihai Costăchescu, nr. 1222; *Mihai Costăchescu. Corespondență*, volum editat de Dumitru Ivănescu, Virginia Isac, Sorin D. Ivănescu, Iași, 2003, p. 465.

² Gheorghe Ghibănescu a publicat peste 8.000 de documente din cele 150.000 strânse în 75 de volume aflate în manuscris, punând „la dispoziția specialiștilor, după o muncă de o viață de om, rodul eforturilor sale concretizat în trei volume (XVIII, XXIII și XXIV) din *Uricariul*, 25 de volume de *Surete și izvoade*, 12 volume de *Ispisoace și zapise* precum și documentele publicate în cele 9 volume ale Buletinului „Ioan Neculce”, 3 volume din „Arhiva Muzeului Municipal Iași” sau cele tipărite în revistele „Teodor Codrescu”, „Revista genealogică” și „Arhiva” (Gheorghe Ghibănescu, *Pe drumuri de cercetări istorice (Amintiri)*, Extras din revista „Vremea Școlii”, anul VII, nr. 3, p. 70).

³ Laurențiu Gh. Ștefănescu, *Gheorghe Ghibănescu (1864-1836)*, în MMS, an XLVI, nr. 1-2, ian.-feb., 1970, f. 75-79.

⁴ Dumitru Ivănescu, *Gheorghe Ghibănescu*, în MMS, an LIII, nr. 7-9, iul.-sept., 1977, p. 611-615.

⁵ Petronel Zahariuc, *Gheorghe Ghibănescu (1864-1936)*, în Arh.Gen., IV (IX), 1997, nr. 3-4, p. 21-26.

referitoare la Gheorghe Ghibănescu⁶.

Cel de-al doisprezecelea copil al familiei Gheorghe Ghibănescu s-a născut la 29 septembrie 1864⁷ în satul Gugești⁸, ținutul Fălciu, unde tatăl său era arendaș al moșiei domniței Hangerli⁹. Primii ani de viață îi petrece în casa părintească situată în mahalaua Răeștilor, din târgul Hușilor. Primele trei clase le face la Școala Nr. 3 din aceeași localitate, o parte din cei cinci învățători pe care i-a avut în primele trei clase lăsându-i o frumoasă amintire¹⁰. Peste ani își amintea cu nostalgie de cel care poate i-a insuflat dragostea pentru istorie, dascălul Mina Constantinescu. La orele de istorie „noi, elevii, căscam gura ascultându-l și am învățat istoria țării fără carte ci numai din gura dascălului”¹¹. Clasa a patra o va face la Școala Nr. 1, deoarece doar această școală primară avea patru clase¹².

⁶ Pe această cale ne exprimăm regretul pentru că am avut acces limitat la cercetarea documentelor. Aproape întreaga colecție „Gh. Ghibănescu” nu ne-a fost accesibilă pe motivul că „dosarele nu sunt legate”. La fel s-a întâmplat cu majoritatea dosarelor care conțin date și informații privind activitatea școlară, familia sau relațiile lui Gheorghe Ghibănescu cu cei mai apropiați colaboratori. Considerăm că anumite persoane din arhivele românești ar trebui în fiecare zi să citească ce scria unul din cei mai mari specialiști care au lucrat în arhivele ieșene și anume Gheorghe Ungureanu, în anul 1947: „De multe ori am avut ocazia să constat că unii cercetători au rămas surprinși când au aflat că în Arhivele Statului din Iași se află astfel de documente privind viața și activitatea unora din oamenii mari despre care se interesau” directorul arhivelor sperând ca prin publicarea unor informații despre personalitățile ce s-au afirmat în domeniul științei și culturii românești să vină în ajutorul cercetătorilor pentru ca aceștia să le utilizeze în lucrările lor. „Arhivele fiind alcătuite în majoritatea lor din piese unice, publicarea lor sau măcar fotografierea unor documente mai importante, ar scoate din întineric, cu un ceas mai devreme, știrile ce le conțin și care ar putea să dispară pentru totdeauna odată cu actele a căror viață – de multe ori, din diferite cauze – nu este prea lungă...” (Gh. Ungureanu, *Documente din Arhivele Statului Iași referitoare la viața și activitatea oamenilor de seamă*, în *Îndrumător în Arhivele Statului Iași*, vol. I, Iași, 1947, p. 37).

⁷ Gheorghe Ghibănescu, *De mine ... despre mine și Discursul ținut la sărbătorirea mea (28 mai 1933)*, Extras din “Vremea școlii”, Iași, 1933, p. 2; în registrul de înscriere la examenul de bacalaureat la nr. 3 figurează George Ghibănescu, născut la 28 septembrie 1864, la Gugești, ținutul Fălciu (Arh. Naționale Iași, fond *Universitatea „Al. I. Cuza” Iași, Rectorat*, dosar 504, f. 2); o altă dată a nașterii sale, 1 octombrie 1864, în pașaportul de călătorie în Europa, vezi Arh. Naționale Iași, fond *Chestura de poliție Iași*, dosar 5/1900, nr. 687; idem, *Colecția „Gh. Ghibănescu*, dosar 1, nepaginat); idem, fond *Școala Normală „Vasile Lupu” Iași*, dosar 4/1896, f. 29. Probabil pentru a evita orice discuție unii autori s-au ferit să treacă data de lună și zi a nașterii, vezi Ionel Maftai, *Personalități ieșene*, vol. I, Iași, 1972, p. 275; *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, 1978, p. 153.

⁸ În unele acte figurează ca fiind născut la Iași (Arh. Naționale Iași, fond *Chestura de poliție Iași*, dosar 5/1900, nr. 687) sau la Huși, după cum scrie el însuși în cererea adresată rectorului Universității din Iași prin care solicita admiterea la examenul de bacalaureat din 9 septembrie 1883 (Idem, fond *Universitatea „Al. I. Cuza” Iași. Rectorat*, dosar 502, f. 50).

⁹ Gheorghe Ghibănescu, *De mine ...*, p. 2.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

În toamna anului 1875, după ce termină clasele primare se înscrie la Seminarul din Huși, pentru ca apoi, din 1 septembrie 1879¹³, în baza concursului de admitere să urmeze trei ani cursurile Seminarului de la Socola¹⁴. Murindu-i tatăl, situația financiară a familiei se deteriorează, fapt ce-l obligă pe tânărul Ghibănescu să solicite scutirea de la plata taxei necesare înscrierii la examenul de bacalaureat¹⁵. Ca probă pentru susținerea celor de mai sus, aduce un act de pauperitate semnat de mai mulți cetățeni din orașul Huși care confirmă că mama sa, Magdalina, văduva răposatului hagi Gheorghe Ghibănescu „este pauperă” și „nu dispune de mijloace pentru a putea să depună taxa cuvenită examenului de bacalaureat”¹⁶.

Absolvă cu o medie modestă, 6,08¹⁷ ceea ce nu l-a împiedicat să se înscrie la Facultatea de Litere din Iași, ca extern. Deși a fost un student sânguincios pentru a trece examenul de licență, va avea nevoie de trei încercări¹⁸. Prima dată a pierdut examenul din cauza lucrării la limba latină, susținută cu profesorul Aron Densușianu¹⁹. A doua oară eșecul s-a datorat faptului că profesorul Ion Glăvănescu nu a fost mulțumit cum a tratat subiectul *Idealul în artele plastice și în literatură*²⁰.

După trei ani²¹, la vârsta de 21 de ani, în baza concursului susținut la 1 octombrie 1885, este numit profesor, începând cu data de 27 noiembrie același an, la Școala Normală din Bârlad²². Aici va lucra patru ani și în această perioadă are loc, după propria-i mărturisire, primul contact cu documentele: actele familiei Codreanu, întemeietorii Liceului „Roșca Codreanu” din Bârlad²³. Apropiat de elevi, îi îndeamnă să caute documente prin propriile case sau prin cele ale bătrânilor,

¹³ Idem, *Amintiri*, în Anuarul Seminarului «Veniamin Costache» din Iași, pe anii școlari 1927/928 – 1928/929 - 1929/930 și 1930/931”, Partea culturală, Iași, 1931, p. 98.

¹⁴ Pe care le absolvă în iunie 1882 (Arh. Naționale Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza” Iași. Rectorat, dosar 504, f. 6); Gheorghe Ghibănescu, *Amintiri*, p. 98; Laurențiu Gh. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 76.

¹⁵ La 2 mai 1883 prin procesul verbal nr. 146 Consiliul comunal al orașului Huși se recunoștea faptul că tânărul Ghibănescu are o situație materială precară și nu poate plăti taxa (Arh. Naționale Iași, fond *Universitatea „Al. I. Cuza” Iași, Rectorat*, dosar nr. 502, f. 52).

¹⁶ *Ibidem*, f. 51.

¹⁷ *Ibidem*, f. 161.

¹⁸ Vezi invitațiile făcute de I. Caragiani, decanul Facultății de Litere, către profesorii N. Ionescu, A. Vizanti, Șt. Vârgolici, Ar. Densușianu, și A. D. Xenopol de a participa la comisia examinatorie de licență la data de 1 noiembrie (Arh. Naționale Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza” Iași. *Facultatea de Litere*, dosar 26, f. 18) și 5 noiembrie 1885 (*Ibidem*, f. 20).

¹⁹ Gheorghe Ghibănescu, *De mine ...*, p. 2.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ A se vedea cererea lui Gheorghe Ghibănescu prin care solicită un certificat în care să se arate că a absolvit Facultatea de Litere (Arh. Naționale Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”. Facultatea de Litere, dosar 26, f. 9); la data de 30 septembrie 1885 ridică certificatul de absolvire (*Ibidem*).

²² Arh. Naționale Iași, fond Școala Normală „Vasile Lupu” Iași, dosar 4/1896, f. 29.

²³ D. Ivănescu, *op. cit.*, p. 611.

descoperind astfel o serie de acte vechi²⁴. În acest fel a ajuns să cunoască arhiva particulară a familiei Gh. Sion-Gherei²⁵. Cei patru ani petrecuți la Bârlad au fost consacrați unei munci intense. Publică două lucrări, una de istorie, *Originea Hușilor*, și alta *Grafiă chirilică la români*²⁶, destinată elevilor școlilor secundare²⁷. Împreună cu Solomon Halița tipărește revista „Gheorghe Lazăr”²⁸, iar un an de zile ziarul politic „Bârladul”²⁹.

Are norocul de a se muta în Iași începând cu 1 septembrie 1889 ca profesor la Școala Normală „Vasile Lupu”³⁰, unde îl va avea ca prim director pe Constantin Maissner³¹. A iubit mult meseria de profesor, a încercat să înțeleagă copiii, chiar dacă el însuși nu a avut urmași³². După pensionare, într-un discurs ținut în fața învățătorilor din Iași, cei mai mulți dintre ei fiind foștii săi elevi, făcea următoarea mărturisire: „clasa a simțit că nu eram profesorul bucher, mărginit în textul adesea rău redactat al unei cărți chiar aprobată, clasa a simțit că n-am avut cultul cărții, ci al științei, al adevărului și autoritatea mea în pregătire a format un credo la elevi”³³.

În 1905 se înscrie la concursul pentru ocuparea catedrei de literatură română din cadrul Facultății de Litere de la Universitatea ieșeană³⁴.

Pentru întocmirea referatului s-a alcătuit o comisie formată din Al. Philippide, A. Naum și A. D. Xenopol. Deoarece aceștia au avut păreri diferite în ceea ce privește oportunitatea ocupării catedrei de istoricul ieșean, au fost întocmite două referate. Al. Philippide și A. Naum au solicitat amânarea recomandării lui Gheorghe Ghibănescu pentru catedra de Literatura română până la prezentarea unui candidat care să întrunească toate condițiile prevăzute de lege³⁵, sub motivul că „d- sa este specialist într-un mic paragraf din istoria literaturii române, anume în interpretarea documentelor române și slavo-române”³⁶. În continuarea referatului se menționau cauzele care au stat la această decizie: „documentul însă prezintă așa de mare importanță pentru istoria vieții publice și private și atât de mică importanță

²⁴ După propria-i afirmație, elevii din clasele terminale de la Școala Normală „Vasile Lupu” din Iași i-ar fi transcris peste 100.000 de documente (Gheorghe Ghibănescu, *Discursul ținut la sărbătorirea mea (28 mai 1933)*, p. 13).

²⁵ Idem, *Pe drumuri de cercetări istorice (Amintiri)*, p. 71-72.

²⁶ Idem, *De mine ...*, p. 2.

²⁷ Idem, *Grafiă chirilică la români pentru uzul școalelor secundare*, Bârlad, 1889, 64 p.

²⁸ Idem, *Pe drumuri de cercetări istorice*, p. 73.

²⁹ D. Ivănescu, *op. cit.*, p. 612; Laurențiu Gh. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 76-77.

³⁰ Arh. Naționale Iași, fond Școala Normală „Vasile Lupu” Iași, dosar 4/1896, f. 29.

³¹ Gheorghe Ghibănescu, *De mine ...*, p. 2.

³² A înfiat un copil, Mircea, care a moștenit, printre altele, o parte din imensa colecție de documente și biblioteca personală a lui Gheorghe Ghibănescu.

³³ Gheorghe Ghibănescu, *Discursul ținut la sărbătorirea mea (28 mai 1933)*, p. 10.

³⁴ Vezi cererea adresată rectorului Universității prin care solicită înscrierea la concurs și unde arată că a depus câte un exemplar din lucrările publicate de el (Arh. Naționale Iași, fond *Universitatea „Al. I. Cuza” Iași, Rectorat*, dosar 697, f. 56).

³⁵ A se vedea procesul verbal al Senatului Universității întocmit la 31 ianuarie 1906 (*Ibidem*, dosar 707, f. 21 v.-24).

³⁶ *Ibidem*, dosar 702, f. 16 v.

pentru istoria vieții intelectuale, întrucât *diplomatica* (subl. aut.) este considerată ca o disciplină ce aparține istoriei politice și sociale, iar nu istoriei literare. De fapt, nici o istorie literară nu ține socoteala de documente, lăsând explicarea lor pe socoteala diplomaticii. ... în tot cazul, pe baza cunoștințelor în diplomația română, nu putem încredința o catedră așa de cuprinzătoare și de importantă ca cea de istoria literaturii române, d-lui Ghibănescu care e așa de puțin pregătit în toate celelalte privințe³⁷.

La rândul său, A. D. Xenopol face un referat în care, pentru munca întreprinsă de Gheorghe Ghibănescu „nu în alt scop decât acel de a redeștepta conștiința și deci iubirea trecutului nostru”, îl propune pentru a fi desemnat ca agregat. „Noi credem că spornica lui activitate de până acum, înlocuiește pe deplin lipsa titlului academic și că ocuparea catedrei de Istoria literaturii române de la Universitatea din Iași de către d-l Ghibănescu îl va îndemna încă și mai mult la studiul trecutului istoric și literar al țării noastre”³⁸.

În ședința Senatului universitar cei doi au avut, cum era și firesc, susținători între profesori. I. Găvănescu, ascultând raportul lui A. D. Xenopol, a rămas impresionat să constate „că atâtea lucrări variate ieșite direct din activitatea d-lui Ghibănescu și referitoare – direct ori indirect – la obiectul catedrei de care ne ocupăm, au fost date la lumină din pură dragoste de studiu, cu mult înainte de a se ivi posibilitatea și deci ideea candidaturii sale la Universitate”³⁹. În aceste condiții considera oportun a recomanda candidatul la ocuparea catedrei vacante.

Împotriva acestei opinii se ridică I. Caragian, decanul Facultății de Litere, spunând că Ghibănescu seamănă mai mult cu un arhivist decât cu un specialist în istoria literaturii. „D-l Ghibănescu este ca unul care ar ști să facă o ușă, o scară, dar nu să clădească o casă. Am avut ocazia să asist la lecțiile sale și am constat că predă clar și imprimă idei lămurite în capul elevilor, dar nu e destul ca cineva să predea bine, trebuie să aibă și ce predă. Se găsesc în lucrările sale părți detașate fără nici o unitate”⁴⁰.

În final, candidatura de a ocupa catedra de Istoria literaturii române a lui Gheorghe Ghibănescu a fost respinsă cu 11 voturi pentru și patru contra⁴¹.

O altă categorie de documente păstrate în arhive se referă la activitatea de tipărire a documentelor Epitropiei Spitalelor „Sf. Spiridon” din Iași. Primul pas a fost făcut de Gheorghe Ghibănescu la 7 iunie 1905. În adresa înaintată epitropilor scria următoarele: „Arhiva acestui așezământ posedând un bogat material de acte istorice, de cea mai mare însemnătate pentru istoria țării, cercetarea lor reclamă o intensă publicitate, neputând oricine avea nici timpul nici puțința de a le cerceta la fața locului. Dintre cercetătorii cari au folosit această arhivă sunt Miletici, V. A. Ureache și I. Tanoviceanu; cu toate acestea nu se știe încă ce conține această arhivă, cercetările lor nefiind nici unitare, nici publicate.

³⁷ *Ibidem*, f. 17.

³⁸ *Ibidem*, f. 21.

³⁹ *Ibidem*, dosar 707, f. 22.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 23.

⁴¹ *Ibidem*, f. 24.

În interesul de a se îmbogăți colecțiunile de documente cu neprețuitele acte din arhiva Epitropiei, subsemnatul crede că a venit vremea de a se face o îngrijită publicație de două volume cel puțin”. Intenția istoricului era aceea de a publica toate documentele aflate în posesia Epitropiei până în anul 1821. Timpul în care urmau să fie finalizate cele două volume era de trei ani⁴². În aceeași zi, G. Șerban unul dintre epitropi solicita serviciului de arhivă să facă un referat prin care să arate dacă Epitropia posedă documente istorice care ar putea fi publicate⁴³. Abia în octombrie⁴⁴ se hotăra: „Se aprobă cu condițiunile următoare: se vor publica pe an câte 16 coli a 90 lei, plătibile la 1 aprilie a fiecărui an până la 1912, adică în total 96 coli. Se va încheia contractul când se vor prevedea și celelalte detalii”⁴⁵.

O parte dintre aceste detalii se discutaseră cu avocatul Chirilovici care reprezenta Epitropia în discuțiile cu Ghibănescu. Principala problemă pe care o ridica publicarea documentelor era aceea că ele se refereau la proprietăți ale Epitropiei și punerea lor în circulație „n-ar jigni vreun drept de avere al Epitropiei sau ar constitui o probă pentru alții, contrară intereselor ei”⁴⁶. După părerea avocatului „toate actele fiind de domeniu privat și în patrimoniul Epitropiei, nu este obligată a le da spre publicare mai vârtos când se poate ca pe baza lor să se ivească oarecari pretenții din partea moștenitorilor, donatorilor sau testatarilor Casei și să facă uz de asemie acte pentru probarea diferitelor raporturi sau situații juridice în detrimentul intereselor speciale sau chiar generale a Epitropiei”⁴⁷. În discuțiile purtate între părți s-a convenit să se pună la dispoziția lui Ghibănescu numai documentele slavo-române nu mai vechi de 1700. Existau și alte condiții care erau propuse de același avocat, și anume: documentele erau alese după inventar de secretar sau conservator, iar Ghibănescu să le citească numai sub observarea strictă a acestora. Putea face copie după actele vechi, dar cu obligația de a lăsa una Epitropiei. După ce făcea traducerea, avocații Casei urmau să examineze fiecare act și pe răspunderea lor să permită scoaterea copiei⁴⁸.

În acest moment, doi lucrători de la arhiva Epitropiei contestă aranjamentul sub motiv că ar fi fost angajați încă din 1901 să transcrie actele vechi aflate în posesia Casei. Savin Crețeanu și I. Iorga nu făcuseră altceva decât să copieze câteva documente alese de fostul directorul G. Buzescu și de Radu Roseti, probabil istoricul Radu Rosetti. La 2 octombrie 1902, la solicitarea directorului, au depus o serie de copii, pentru ca la 19 octombrie același an „se suspenda lucrarea pentru că copierea și tipărirea tuturor actelor vechi cerea o prea mare cheltuială”⁴⁹. În urma anchetei interne se hotărâște că Epitropia nu mai are nici o obligație față de aceștia,

⁴² Arh. Naționale Iași, fond Epitropia Generală a Casei Spitalelor „Sfântul Spiridon” Iași, dosar 741, f. 30.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Arh. Naționale Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza” Iași. Rectorat, dosar 702, f. 29 v.

⁴⁵ Arh. Naționale Iași, fond Epitropia Generală a Casei Spitalelor „Sfântul Spiridon” Iași, dosar 741, f. 30.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 31 v.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 32.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 78-78 v.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 33-33 v.

pentru munca efectuată fiind plătiți.

Având sprijinul financiar asigurat, Gheorghe Ghibănescu, reușește într-un timp record să scoată primul volum din *Ispisoace și zapise*. „Nu pot încheia – scria în *Prefață* – fără a mulțumi actualilor epitropi și prieteni ai mei personali: G. Șerban, Căpitan Ghica și Șt. Negruți, care la propunerea făcută de mine, pentru această publicație, s-au grăbit a-mi pune la dispoziție întregul material de acte istorice cum și a-mi înlesni publicarea lui”⁵⁰. La 11 septembrie 1906 anunța că depune 200 de exemplare spre păstrare la sediul Epitropiei, făcând mențiunea că 9 dintre ele fuseseră trimise, conform legii, la bibliotecile publice⁵¹. La rândul ei Epitropia, trimitea câte un volum miniștrilor în funcție la acea dată, autorităților locale dar și unor personalități din lumea științifică printre care enumerăm pe B. P. Hașdeu, Ilie Bărbulescu sau Dimitrie Onciul⁵². Cantitatea mare de documente păstrată în depozitul de arhivă de la Epitropie, dar și aprecierea de care s-a bucurat primul volum, îl determină ca până în 1910 să publice anual câte o carte⁵³. Epitropii, prin finanțarea lucrării, reușiseră să pună în circuitul științific numeroase acte de mare valoare istorică. Aflând de existența lor, unele instituții vor face apel pentru a le prelua sau ca alți cercetători⁵⁴ să poată avea acces la ele. Într-o adresă a Muzeului Național Etnografic al Moldovei se solicita ca acele acte vechi care nu ar mai avea nici o importanță juridică să fie date muzeului „spre a fi expuse publicului larg ca acte vechi, originale, din care reiese multe învățăminte istorice utile celor doritori în cunoașterea trecutului nostru național”. Între acestea figurau nu mai puțin de 47 pergamente. Răspunsul, cum era de așteptat, a fost unul negativ⁵⁵.

În iunie 1913 se prelungește vechiul contract cu încă cinci ani, timp în care „D-lu Gh. Ghibănescu va tipări pentru Epitropie optzeci și cinci coli documente istorice în format octav pe hârtie satinată și întrebuițând litera chirilică și latină Cicero, Gramond și petit”⁵⁶.

Întreruptă de primul război mondial, tipărirea următoarelor volume din *Ispisoace și Zapise* se va încheia abia în 1933⁵⁷, până atunci existând două momente

⁵⁰ Gheorghe Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, vol. I/I, Iași, 1906, p. II.

⁵¹ Arh. Naționale Iași, fond Epitropia Generală a Casei Spitalelor „Sfântul Spiridon” Iași, dosar 741, f. 39.

⁵² *Ibidem*, f. 40-44.

⁵³ Vezi depunerile de cărți făcute de Gheorghe Ghibănescu către Epitropie cu ocazia tipării: volumul I, partea a doua, la 15 octombrie 1907 (*Ibidem*, f. 54); volumul II, partea a doua, la 2 mai 1909 (*Ibidem*, f. 62) și volumul III, partea întâi, la 8 iulie 1910 (*Ibidem*, f. 62).

⁵⁴ Într-o scrisoare din 28 iunie 1912 Dimitrie Onciul, directorul general al Arhivelor Statului din București, solicita epitropilor să admită lui Iulian Marinescu, ajutor de arhivar, “să cerceteze și să ia copii simple după documentele românești cu data anterioară domniei lui Vasile Lupu” (*Ibidem*, f. 69).

⁵⁵ *Ibidem*, f. 66.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 84.

⁵⁷ A se vedea cererile depuse de Gheorghe Ghibănescu prin care solicită de la Epitropie banii necesari tipării volumului XI din *Ispisoace și zapise*, cu documente din Basarabia (*Ibidem*, dosar 1296, f. 15, 17).

importante în relația dintre Epitropie și Gheorghe Ghibănescu. În 1920, profitând de faptul că Epitropia este expropriată de majoritatea moșiilor pe care le deținea, istoricul ieșean vine cu o cerere de schimbare a clauzelor contractului încheiat în 1905 și reînnoit în 1912. Solicită mărirea numărului de coli de tipar deoarece era nevoie de note istorice explicative la documentele publicate cum și de „întreaga cronologie asupra mersului proprietății în diferitele sate”. În al doilea rând, cere să publice toate documentele din secolul al XVIII-lea „mai ales că acestea prezintă cel mai mare interes istoric”, deoarece „în acest secol a luat ființă Casa Ospitalelor Sfântul Spiridon prin marile donațiuni ale lui M. Cehan Racoviță vodă și a boierilor săi. Cum azi Epitropia și-a expropriat mai toate moșiile interesul și opreliștele ce mi-au pus epitropii după vremuri nu-și mai au rostul”⁵⁸. La rândul ei, Epitropia „primind cu vie satisfacție și cu deosebit interes” propunerea, autoriza publicarea unui nou volum din *Ispisoace și Zapise*, autorul putând „utiliza și documentele din sec. al XVIII-lea însoțindu-le cu diferite note și studii de sintetizare a materialului publicat”⁵⁹.

În februarie 1925, la 20 de ani de la începerea muncii de publicare a actelor deținute de Epitropie, formula o nouă cerere în care arăta că: „nu nădăjduiam să ajung a da cele 10 volume, cu care astăzi se laudă istoriografia română, juriștii dreptului vechiu românesc, economiștii, financiarii etc. Astăzi avem o Românie Mare și vremurile au schimbat stările de fapt. Azi Casa Sf. Spiridon are hârtiile, dar nu mai are moșiile.

Cum însă interesul cultural este același, ba încă sporit, este în interesul acestei culturi de neam ca Epitropia care a avut moșii în Basarabia de unde a încasat venituri 106 ani, fără alte obligațiuni, să contribuie cu ceva la cunoașterea acestei provincii de care ne leagă și sufletul și trupul”⁶⁰. Epitropia își da acordul, și în acest fel putea să lucreze și apoi să publice volumul al XI-lea din *Ispisoace și zapise* care cuprinde documentele moșiilor deținute de Spitalul Sf. Spiridon în Basarabia.

Conștient de valoarea informației oferite de documentele păstrate în arhiva Epitropiei, Gheorghe Ghibănescu făcea încă din 1921 o observație care, fără să știe, avea să devină realitate peste câteva decenii: „Orice soartă vor avea bunurile imobiliare ale Epitropiei, se va ști de cetitor că pentru Moldova, pe lângă *Uricariul* lui T. Codrescu, pe lângă ale mele *Surete și izvoade, Ispisoacele și zapisele* „Sfântului Spiridon” vor sluji pentru mult la studierea trecutului acestei țări, supusă la atâtea vicisitudini”⁶¹. Soarta a făcut ca din toată averea Epitropiei să nu rămână decât o parte a arhivei și documentele ce prezintă evoluția proprietăților care, cândva, au aparținut spitalului.

O bogată corespondență aduce informații cu privire la activitatea desfășurată ca om politic⁶² (senator, deputat⁶³, prefect de Fălciu⁶⁴), editor de

⁵⁸ *Ibidem*, dosar 741, f. 91.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 90 v.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 94.

⁶¹ Gheorghe Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, vol. III/II, Iași, 1912, p. IV.

⁶² Deputat de Fălciu în 1889, 1905, 1911 și senator în 1922 (Idem, *Pe drumuri de cercetări istorice*, p. 73).

documente și istoric.

Printre cei cu care schimbă epistole se numără nume de prestigiu ale culturii românești precum N. Iorga⁶⁵, P. P. Panaitescu⁶⁶, Paul Gore⁶⁷, Gr. T. Kirileanu⁶⁸, Gh. Balș⁶⁹, Emil Racoviță⁷⁰, dar și foști elevi sau persoane interesate de istoria locurilor natale.

Informațiile privind genealogia unor familii le procura direct de la descendenții acestora. Astfel, pentru a scrie despre moșia Idrici și familia Diamandi, primește lămuriri de la C. Diamandi care-i oferă un arbore genealogic pe patru generații și tradiția evoluției numelui din Diamandi în Iamandi⁷¹. Acestea sunt folosite în lucrarea *Roșieștii și apa Idriciului*⁷². La fel va primi explicații și despre familia Rășcanu din Stuhuleț⁷³, parte a unui neam cu numeroase ramuri, ai cărei membri „au luat parte directă la înfăptuirea actelor politice de așa natură ca să asigure o pagină celebră în istoria neamului lor”⁷⁴.

În 1907 primește mai multe scrisori din partea unei foste eleve, ajunsă cântăreață de operă în Italia. Ea solicita „scumpului prieten” o sumă de bani pentru a avea cu ce să se întrețină pe timpul șederii sale la Milano. Probabil erau trimise profesorului, dar și deputatului, de vreme ce în încheierea scrisorilor scria că așteptă răspuns și „te sărut cu multă dragoste ca în trecut”⁷⁵. Aceste scrisori alăturate celor trimise soției înainte de căsătorie ne arată un alt Ghibănescu, un om îndrăgostit și plin de tandrețe, cu totul diferit de căutătorul neobosit de acte vechi aruncate prin cine știe ce ungher.

O parte din documentele deținute de Gheorghe Ghibănescu au ajuns, în cele din urmă, la Arhivele Naționale. Între acestea enumerăm: condica cu documentele moșiilor rosetești, secolele XV-XIX, alcătuită la începutul secolului al XIX-lea, în prezent pachetul 791 din colecția „Documente”⁷⁶, un manuscris datat circa 1765, cu

⁶³ Vezi mapele 10, 11 și 12 din fondul personal care abundă de scrisori de la diferite persoane care îi solicită ajutorul în cele mai diverse probleme: numiri în funcție, ajutor pentru titularizare în învățământ, susținere financiară și altele.

⁶⁴ Pentru cercetarea activității sale politice în județul Fălciu, vezi dosarul care conține o parte din documentele care au rămas la Gheorghe Ghibănescu. Interesante sunt mai ales copiile făcute chiar de el după anumite acte, cum ar fi cele în care este acuzat de luare de mită (Arh. Naționale Iași, fond „Gh. Ghibănescu”, dosar 5).

⁶⁵ *Ibidem*, dosar 11/185.

⁶⁶ *Ibidem*, 10/129.

⁶⁷ *Ibidem*, 10/55.

⁶⁸ *Ibidem*, 10/166.

⁶⁹ *Ibidem*, 10/156.

⁷⁰ *Ibidem*, 10/65.

⁷¹ *Ibidem*, 10/106.

⁷² Gheorghe Ghibănescu, *Roșieștii și apa Idriciului (Studii și documente)*, Huși, 1924, p. 25-26, 85 și Anexa.

⁷³ *Ibidem*, 10/144; 10/145.

⁷⁴ Gheorghe Ghibănescu, *Studii și documente cu privire la familia Rășcanu*, Iași, 1915, p. I.

⁷⁵ Arh. Naționale Iași, Colecția „Gh. Ghibănescu”, dosar 10/44.

⁷⁶ C. Turcu, *Îmbogățirea depozitelor Arhivelor Statului din Iași cu materiale documentare în anii 1960-1961*, în RA, nr. 2, anul IV, Extras, București, 1961, p. 212.

diverse însemnări grecești și românești, însoțit de un mic vocabular româno-grec, cu multe expresii folosite în vorbirea uzuală⁷⁷, condica veniturilor ocupului Basarabiei și a cetăților pe anul 1818⁷⁸, condica cu rezumatele unor acte ale proprietăților lui S. Tutoveanu, dintre anii 1758-1857, între moșii regăsindu-se Grumătoaia, Plopeni, Vilna⁷⁹ și altele. Interesant este și *Albumul muzical*, întocmit probabil de elevii săi de la Școala Normală din Bârlad între 1886-1889. Manuscrisul are o primă partitură scrisă de Ghibănescu, după care urmează alte compoziții copiate de o serie de elevi. Sunt melodii de Gh. Dima, Al. Flechtermacher, G. Bizet și alții⁸⁰.

Nu putem încheia prezentarea actelor referitoare la Gheorghe Ghibănescu în arhivele ieșene fără a menționa zecile de fotografii în care istoricul ieșean este surprins la diferite vârste și împrejurări⁸¹.

Gheorghe Ghibănescu a avut cultul documentului, scria N. Iorga, „nu pentru a se folosi de dânsul ca istoric, ci pentru a-l avea neconținut înaintea sa, a-l copia cu îngrijire, a-l publica, a reveni asupra lui, a căuta în el întorsături de fraze, vechi obiceiuri, datini de drept ieșite din uz – o întreagă comoară astăzi risipită. Astfel Ghibănescu, orice s-ar mai fi prins de activitatea lui, a trăit împreună cu documentul”⁸².

Anexe

Molnița, 15 sept[embrie] 1908

Stimate D-le Ghibănescu

Vă fac cunoscut că am aflat un *document*¹ scris în limba *slavonă*¹ din anul 1755 de la Vasile Lupu vodă cu pecetea ceară roși. Dacă binevoiți a-mi trimite copii din docum[entele] Ștreangăi: hrisovul lui M. Sturza din 1846 mart[ie] și hrisovul din 1813 de întărire, ori copie de pe hotarnica Molniței ridicată la 1846 și primesc răspunsul favorabil de azi într-o săptămână, atunci va înainta numitul *document*¹.

În așteptarea copiei de care am necesitate vă salut cu stimă,

Paroh

A. N. Dubău, preot Molnița.

Arh. Naționale Iași, Colecția „Gh. Ghibănescu”, dosar 10/48.

¹ Sublinierea autorului.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 222.

⁷⁸ Arh. Naționale Iași, Colecția „Manuscrise”, mss. 1714.

⁷⁹ *Ibidem*, mss. 1715.

⁸⁰ În inventarul Colecției „Manuscrise” întregul manuscris este considerat ca fiind scris de Gheorghe Ghibănescu pe când era elev ceea ce este greșit el fiind în anii 1886-1889 profesor la Școala Normală din Bârlad. Despre acest manuscris, vezi și Virgil Apostolescu, *Colecția „Manuscrise”*, în *Îndrumător în Arhivele Statului din Iași*, vol. IV, București, 1970, p. 66.

⁸¹ Arh. Naționale Iași, fond *Stampe și fotografii*, nr. 835; 841; 857; 937; 978; 979; 982; 983; 985.

⁸² N. Iorga, *Oameni care au fost*, vol. II, ediție îngrijită și note de Ion Roman, 1967, p. 300.

Stimate domnului Ghibănescu!

Am primit amabila scrisoare D-voastră cu mare plăcere. Și amintiri plăcute și identitate[a] pasiunii ne leagă. Cu cel mai mare respect vă salutăm noi basarabienii iubitori ai trecutului nostru pentru un lucru mare care ați întreprins.

Am și eu o idee și cred că Dumnezeu mi va da putere ca să o realizez oriu să fac un album fototipic cu traduceri și note de peste vr[e]o 100 de urice vechi moldovenești scrise slavonesce.

Cu nerăbdare aștept volum[ul] al VIII-lea al *Suretelor* și vol[umul] al II-lea al *Ispisoacelor*. Librărie Socec din Iași îmi trimite to[a]te volumurile imediat după apărare lor.

Ceea ce privește familia Gore (Gorie) trebuie să vă spun că ne tragem de la Drăgan Leva vel armaș și pârcălab [al] Romanului (XVI-XVII v.) care avu pe fiu Gorie vornic. Se-nțelege că eu mă interesez de tot ce atinge trecutul familiei și sun bucuros că nu-s nici grec, nici slavon, ci român adevărat și după tată și după mamă (Micul Hodcă Creședici).

Aș fi dar prea recunoscător D-voastră dacă ne veți da informațiuni posibile despre documente în care se vorbește despre familia mea și care sunt în posesia D-voastră.

Cerim multe scuze, dar am observat o mică greșeală în vol[umul] I al *Suretelor*. Pe pag[ina] 84-91 este scris „na polokineh” și românește „pe Polocine”. Niciodată în Basarabia și la Galesci (moșie nașului și moșului meu Pavel Dicescul, cel mai bun român din Basarabia, mort nu de mult (12/III.909) n-au existat numele „Polocin”, slavonesce „polokinTM” însemnează o jumătate de moșie literalmente o jumătate de pământ, moștenit de la tată.

Primiți, vă rog, domnule asigurarea sentimentele mele de stimă și recunoștință,

Paul Gore¹.

23.V.'909

Arh. Naționale Iași, Colecția „Gh. Ghibănescu”, dosar 10/55.

¹ Paul Gore (1865-1927), istoric și om politic din Basarabia. A publicat studii de genealogice, de istorie socială, statistico-demografic sau privitoare la organizarea și rostul arhivelor. A donat mii de acte vechi Bibliotecii Academiei Române și Arhivelor Statului din Iași. Despre activitatea și familia lui Paul Gore, vezi G. Bezviconi, *Cercetări genealogice românești*, (III), în ArhGen., I (VI), 1994, nr. 1-2, p. 243-244.

Sofia, 2 septembrie 1913

Mult stimate domnule Ghibănescu

Graba cu care am plecat din țară, pentru a fi la datorie pantru 1 septembrie, a făcut să nu pot fi în Huși la întoarcerea D-voastre din București. Ași fi dorit mult să aflu dacă d-l Munteanu a binevoit să țină cont de litera art. 105 din Regulament ..., care spune unde este locul unui *institutor*¹ de drept și unde al unui *înaintat pe loc*¹.

Pomenesc de d-l Munteanu fiindcă este unul din cei ce pun bețe'n roate și nu greșesc când zic că domnia sa a influențat referatul de a fi socotit ca *înaintat pe loc*¹, titlu pe care nu l-am cerut, spunând unei persoane că este destul și atât cât mi s-a dat.

Mă așteptam – să vă spun drept – ca să figurez și eu pe lista celor chemați la 25 august a. c., pentru alegerea de catedre urbane, întru-cât art. 105 îmi da dreptul a fi la sfârșitul tabloului ultimei serii de institutori (1904), ori nefiind din aceștia – în fruntea celor înaintați pe loc. Realitatea a fost nemulțumitoare ; totuși nădăjduiesc că în curând se va îndrepta această greșală și veți pune pe soldatul D-voastră devotat la locul cuvenit, pe tabloul celor ce urmează a fi chemați în învățământul primar urban.

*

La Sofia liniște și se lucrează pe-un cap la deschiderea școalelor. La noi nu e molimă. Împrejurimile au, însă e în scădere.

În orice parte poți surprinde conversațiuni pătimase la adresa României și nu rar vei auzi ofițeri superiori vorbind în felul următor: „Cel mai murdar neam de pe lume e România. Ca un hoț s-a năpustit asupra unui teritoriu locuit în acel moment numai de băbușoare, moșnegi neputincioși, tinere fete și copii, punând stăpânire pe el fără să piardă un pic de sânge. Nici în lumea cealaltă nu vom uita această purtare neomenească și mai curând sau mai târziu ne vom lua revanșa cu vârf și îndesat. Dacă patria m-ar chema mâne la un război împotriva acestei meschine prietene, eu aș pleca din astă seară, căci ea a fost aceea care ne-a împiedicat de a ajunge în cel mult o săptămână la Belgrad și Atena”.

Aceste cuvinte le-am auzit cu urechile mele din gura unui colonel bulgar, al cărui nume nu l-am putut afla. Astfel pregătesc ei opinia publică. Avem mult de lucru cu neamul acesta. Prieteni nu vom fi niciodată. Acceptați respectuoase sărutări de mână Doamnei și D-voastre salutările mele sincere.

Gr. Tăutu.

Arh. Naționale Iași, Colecția „Gh. Ghibănescu”, dosar 10/72.

¹ Sublinierea autorului.

27 februarie 1921

Stimate Domnule profesor

Am văzut toate hârtiile vechi ce le are Const. Pantazi, fiul lui Zaharia

Pantazi, cel cu cercel în ureche, dar lucruri de seamă n-am găsit. Suretul de la Ștef[an] cel Mare a fost la un răzeș din familia Vidra, dar a ars în 1913 când i-a ars și casa în care locuia. Poartă data de 1455 mart. 24; se vorbește de el în toate judecățile ce-au avut răzeșii la Divan, la Iași.

Posed o carte gospod de la un domn Ioan Teodor din 1718 pe care nu-l găesc în istorie în acel timp fiind domn Mihai Racoviță.

Am întreprins o adăvăsire(?) de documente din toate satele răzeșești din Fălciu cu gândul de a întocmi o lucrare asupra răzeșilor din acest ținut dacă mă voi învrednici a-mi procura izvoare suficiente.

Rog a-mi comunica dacă relatin la aceasta nu mi-ar fi de folos citirea cărții D-vs „Zapise și ispisoaace”, dacă se găsește la librării, unde anume și cu ce preț?

Mulțumiri anticipate și cu distinse salutări.

N. Bălănescu înv. Idrici - Fălciu.

27/II 921.

Rog a păstra harta hlizelor de pământ a răzășilor de Hănești și Doheni, ridicată de hotarnic V. Tenie în 1824 și care o am la D-vs fiindu-mi necesare.

Asemenea cartea de gramatică din 1814 a lui Veniamin Costachi.

Arh. Naționale Iași, Colecția „Gh. Ghibănescu”, dosar 10/169. Carte poștală.

Idrici, gara Roșiești, 23 dec[embrie] 1923

Stimate Domnule Ghibănescu,

Căutând în toate hârtiile vechi ale familiei mele am găsit câteva documenten care mai puțin interesante decât cele rămase la Petrograd, cuprind date care nu sunt lipsite de interes, nu numai pentru moșia Idrici, dar și pentru o zonă de alte moșii.

Cât de analfabet chirilic sunt am putut descurca următoarele: un străbun al meu, banul Costake Iamandi care a trăit prin anii 1760-1818 a fost căsătorit cu fiica stolnicesei Todosica Costaki de la care a primit în danie mai multe moșii între care și Idricii. Am un act de danie în această privință scris pe pergament din 1818.

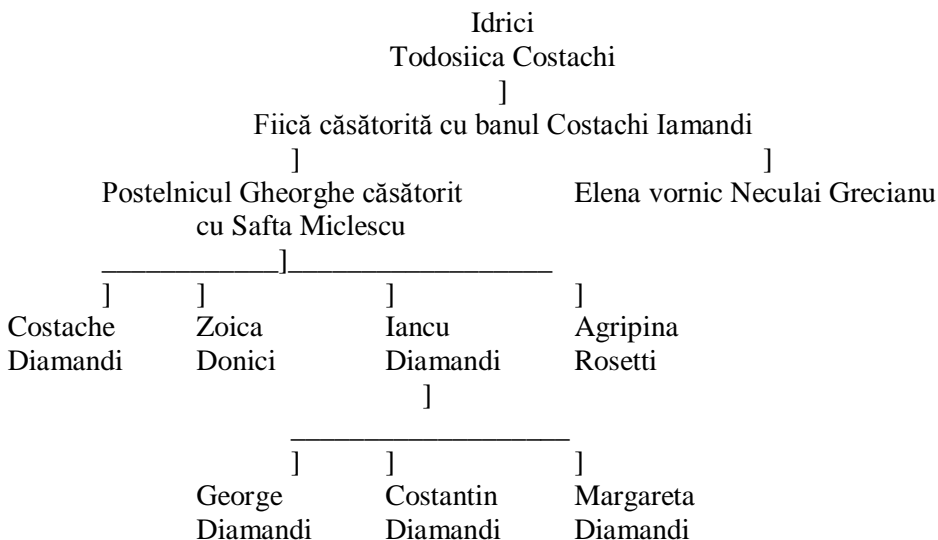
Banul Costaki a murit relativ tânăr, a lăsat doi cipii: bunicul meu postelnicul Gheorghe Iamandi, căsătorit cu Safta Miclescu (de la Moara Grecilor, Vaslui) și Elena, căsătorită cu vornicul Neculai Grecianu (Simila). Postelnicul Gheorghî Ia[mandi] a avut 4 copii: Costachi Diamandi căsătorit cu Aglae Manu, Zoica Donici, Iancu Diamandi (tatăl meu căsătorit cu Cleopatra Catargi) și Agripina Rosetti. Tatăl meu a moștenit Idricii și acum eu sunt proprietarul acestii moșii.

Uitam să spun că stăbunul meu Costaki Iamandi murind tânăr a lăsat epitropoia minorilor logofătului Costaki Conaki (poetul).

Transformarea numelui din Iamandi în Diamandi după cât am auzit în familie datează cam de la 1770-800. Bunicul meu iscălea și Iamandi și *de Iamandi*¹ și Diamandi: explicația este că ramura noastră este din Bucovina unde avem o moșie Doroșuții (mi se pare că Iorga are o monografie a familiei, acte de la acea

moșie am eu rămasă la Petrograd). Când s-a rupt Bucovina (vezi Zotta) s-a luat de austrieci, ca o recunoaștere de boierimea familiilor aflate în „Cordonul austriac”, străbunii mei ar fi avut pretenția de *von*¹ (nemțesc) și particula *de*¹ franțuzească care părănd ridicole și demodate s-a ...² transformând pe *de*¹ în D: Diamandi. Aceasta este explicația auzită în familie. De altfel numele Iamandi și Diamandi ar fi la origine un nume de botez, nu de familie și dat după.

Vornicul și vorniceasa Elena Greceanu au avut un fiu, Neculai, care a fost căsătorit cu o domnișoară Văcărescu (care a murit), succesiunea Elenei Greceanu: moșia Ordeștii, o parte din Tamășeni (ambele în Fălciu), o casă în Bârlad, a trecut copiilor bunicului Gheorghii Diamandi și deci și tatălui meu Iancu Diamandi.

Arh. Naționale Iași, Colecția „Gh. Ghibănescu”, dosar 10/106.

¹ Cuvânt subliniat de autor.

² Indescifrabil.

M-rea Neamtz, în 5/18 mai 1923

Stimate D-le Ghibănescu

Astăzi am primit „Arhiva” pe aprilie, nr. 2, și mulțumesc, care de pe la ianuarie n-am primit-o. Tot astăzi vă trimit și eu ultimul volum din „Comentarii”, o serie de lucrări în limba greacă a căror traducere am început-o de pe la 1900 pe când eram egumen la Sf. Spiridon din Iassy și acum după ce au trecut 23 de ani, cu ajutorul lui Dumnezeu am terminat-o. Am crezut de bine a-ți comunica aceasta odată cu trimiterea acelu volum „Comentariile Sf. Chrisostom la epistola contra

Ebrei” spre a te convinge că dorința ce-ai exprimat-o cu 21 de ani în urmă de a traduce toate „Comentariile” epistolare Pauline, cu ajutorul și voința lui Dumnezeu s-a împlinit, deși eu mă îndoiam, în urma bolii mele de 4 ani.

Rog de a-mi trimite „Arhiva” și orice corespondență la M-rea Meamtz.

Vă salut cu toată dragostea,

Episcop + Theodosie Athanasiu.

Arh. Naționale Iași, Colecția „Gh. Ghibănescu”, dosar 10/112.

Carte de vizită, pe care este tipărit: Athanasie, episcop.

Curteni – Fălciu, 1923 n[oie]mbre 19

Respectabile cucoane Ghiță

Biserica în cursul timpului a fost strâns unită cu neamul și la bucurii și la supărare. Biserica prin reprezentanții săi a luat și ea parte la marea sărbătoare istorică de la Urlați a cărui inițiatori ați fost cei 3 profesori din Iași în frunte cu D-vs și voiesc ca cele petrecute la Urlați să le fac să rămâe în anele noastre bisericești, în paginile revistei noastre oficiale bisericești la care scriu și eu. De aceea fiindcă cuvântarea D-vs nu are în ea numai idei generale ci și idei cu totul speciale fundamentale asupra vieții de pe valea Elanului, începând cu acel Man. De aceea pentru ca firul istoriei să fie dat exact vă trimit notele mele de la sărbătoare pentru a le revedea și a face întregirile rostite de D-vs, dar pe care creionul meu n-a putut dovedi să le prindă.

Acel Man din Maramureș pe la ce an a venit – na versho Elano? Știu c-a fost (după un articol de pe vremuri din „Viitorul” lui Boroianu-Diaga) și un Petru Silișteanu care pe vremea lui Ștefan cel Mare. Acela să fi fost tătar?

Urlații să datezi de la 1500?

Dar despre arderea¹ mănăstirii din Silișeni, călugării au trecut tot pe atunci și au făcut schitul din valea Grumăzoei? Satul Silișenii oare să mai fi existat pe la 1780? Au fost deci contemporane: Urlații cu Selișenii? Vorbește vr[e]-un document că în 1484 era o m-re pe valea Siliștenilor?

Vă mai rog să nu mă întârziați cu răspunsu[l] căci voesc să-l trec în corpu[l] dării de seamă care-i gata, așa că măcar de Crăciun să apară în revista noastră.

Mulțumindu-vă mai înainte vă rog să primiți respectoasele noastre salutări.

Econ. V. Ursăcescu.

NB. Mama lui Cantemir e din familia lui Bantăș? Se vorbește undeva de această ardere a m-rii Siliștenilor? Dat satul Chircari din documentul de la 1706 citit la Șchiopani cu care s-ar putea identifica azi? Dar satul Berivoești din documentu[l] de la 1484? Dar inscripția bisericii dărâmată de la Plotunești de când îi și cam ce spune pe ea?

Arh. Naționale Iași, Colecția „Gh. Ghibănescu”, dosar 10/111.

¹ Urmează „biseri”, tăiat cu o linie.

Stimate cucoane Ghiță

Îmi face trebuință să știu cam de când a început a se întrebuița blăstămul în documentele vechi, fie la sfârșitul celor de danie, fie sub forma de cărți de blăstăm, date de vlădici și mitropoliți.

Am și eu câteva cărți de blăstăm și aș dori să știu cam de când datează cel mai vechiu blăstăm în Principate.

Aș dori să știu dacă este vreun canon sau vreo glavă care să admită blăstămul sau el și-a urmat cursul pe temeiul numai a tradiției.

Vă rog a-mi răspunde prin alăturatul plic și pentru care vă mulțumesc, salutându-vă cu deosebită stimă.

Preotu V. Ursăchescu¹.

Arh. Naționale Iași, Colecția „Gh. Ghibănescu”, dosar 10/121.

¹ V. Ursăchescu, preot, originar din Curteni, jud. Fălciu, autor a mai multor studii de istorie locală, organizator al unui muzeu în satul natal, cu valoroase documente, monede și ceramică.

Huși, 1926 iunie 14

Respectabile Cucoane Ghiță

Odată cu aceasta vă trimit prima comunicare făcută Academiei Române și tipărită pe contul ei¹. Cu această ocazie am să vă fac și o rugămintă, care-i următoarea: tot ceea ce am făcut în muzeu îi etichetat, iar documentele au alături cu conținutul și aceasta la cele expuse, cum de pildă la pergamente.

Din cele câteva pe care le am numai de la D-vs din 1493 n-are traducere. Atât știu din gura D-vs că-i de la Dumitrașcu Hubană pentru moșia Lăzăștii și Dragomireștii, din jud. Tutova. Vă rog să fiți atât de bun și să-mi dați traducerea, atât cât ați putut-o face, întrucât pergamentul îi cam șters, ca s-o așez lângă el.

Mai am apoi un pergament tot de la D-vs din 1598 aprilie 20 pentru Meleteni, pe Telejna, de la Ieremia Movilă, dat lui Drăgușan și Jurje. Nici la acela nu-i am traducerea. La finele examenului voi veni în Iași să-mi aduc copila de la Ortodoxă și voi veni și pe la D-vs ca să copii traducerile.

Hârtia cu documentul privitor la biserica Sf. Neculai Tuchilă din Bârlad pe care ați trimis PS. Iacov a trecut mai întâi pe la mine.

Aceste două traduceri n-ar fi așa de lungi, ca acela trimis, dar nu pot îndrăzni să vă rog a mi le copia și a mi le trimite, căci n-aveți timp și pentru asemenea lucru.

Pentru orice eventualitate eu pun plic și timbru, căci poate să am noroc.

Acum pe temeiul alegerilor bisericești am ajuns sfetnicul PS. Iacov în administrarea Eparhiei.

Cu deosebit respect,
Diacon V. Ursăcescu.

Arh. Naționale Iași, Colecția „Gh. Ghibănescu”, dosar 10/134.

¹ V. Ursăcescu, *Psaltirea slavonă (1577-1580)*, Extras din Analele Academiei, Memoriile Secției Literare, Seria III, Tom III, București, 1926, 9 p.

Huși, 1929 aug[ust] 25

Stimate cucoane Ghiță

Am tipărit Istoria schitului din Huși și v-am trimis și D-vs un exemplar. Încă nu știu dacă ați primit-o sau nu. Este o vorbă veche: „n-duce anul ce aduce ceasul”, și eu doritoriu de a avea o carte ca marca *porcul*¹ pe ea, pierdusem nădejdea, când o întâmplare face ca să capăt un molifternic slavon cu această marcă, cu scriere frumoasă, având inițialele și titlurile cu roș.

De când și până când a existat acea fabrică care a scos hârtie cu această marcă? Pășește peste 1600 sau nu? Dar înainte de 1500 se ridică mult? Ce rău fi că n-anem un tratat privitor la mărcile de fabrică și care mi-ar ușura foarte mult datarea cărților manuscrise cu începutul lipsă. Dacă cunoști limba slavonă cu felul ei de scriere în diferite timpuri datarea se face mai ușor, dar necunoscând-o îți rămâne în ajutor numai aspectul transcrieri și marcade fabrică.

D-vs care ați văzut și care posedați un număr mare de documente pe hârtie chiar dinainte de 1600 ați aduce mare folos scriind despre mărcile de fabrică.

Pe această carte am găsit o însemnare pe care v-o trimit alăturat.

Întrucât cifra unităților lipsește fiind foaia ruptă nu se poate ști anul precis, dar un lucru nu-l știu și anume: unde a putut fi mănăstirea Verzeni, căruia i-a dat Gheorghe Ștefan v.v. la 12 mai această carte? M-ar interesa ca să știu traducerea exact. Alătur un plic timbrat pentru ca să-mi puteți scrie citeț căci ultima c. p. mi-a fost imposibil s-o pot citi decât numai în parte. Vă rog să fiți bun și să-mi dați lămuririle necesare.

Eu pe lângă durerea care nu se va șterge din sufletul meu niciodată cât voi trăi; sunt acum foarte tulburat de gândul cum să asigur execuția în viitor a muzeului care de când ți trecut prin Curteni s-a dublat, muzeu care va purta numele celei plecate din această lume și care va avea o parte din zăstrea ce trebuia s-o dau copilei.

De dus în altă parte cum m-au sfătuit unia, nici vorbă nu poate fi. El va rămâne aici, dar trebuie să-i asigur pe viitor buna funcționare, îngrijire localului, siguranța colecțiilor etc. Băieții n-au nici cea mai mică aplecație pentru antichități.

Vă rog din nou răspundeți-mi ce veți găsi cu cale și pentru care vă mulțumesc mai înainte salutându-vă cu deosebită stimă.

Econ[om] V. Ursăcescu.

Arh. Naționale Iași, Colecția „Gh. Ghibănescu”, dosar 10/162.

¹ Sublinierea autorului.

București, miercuri în 29 decembrie 1926

Stimate domnule Ghibănescu

Asemenea urări de fericire cu sănătate vă fac și eu de sfintetele sărbători și de Anul nou.

Pecetea 115 de care-mi scrieți (astăzi la Moscova) are data de 7052 (1544) apr[ilie] 13, Petru vvd Mold. (Rareș, iar nu Petru Șchiopul cu data de de 7082, greșit descifrată de cel care a îndreptat data exactă de 7052, așa cum o descifrase răpos[atul] Petruțiu), întărește stăpânirea lui Mihai Arvovatu și a fraților săi Teodor și Nicoară preste siliștea Păuleștii de la Prut, pe care au cumpărat-o de la monahia Anghelina. Îndreptarea greșită a leatului de 7082 posibil făcută de d. Stoica Nîcoaesu, carele a făcut rezumatul acestui document în inventarul documentelor Academiei. Data exactă însă rămâne tot cea descifrată de răpos[atul] Petruțiu, adică let 7052 în domnia lui Petru Rareș. Nefiind originalul aicinu pot să vă comunic și boierii Divanului, care ar evidenția greșala descifrării.

Cu distinsă stimă,
Juliu Tuducescu.

D-l Em. Grigoraș te roagă să-i comunic unde se află astăzi manuscrisele lui Teodor Codrescu.

Arh. Naționale Iași, Colecția „Gh. Ghibănescu”, dosar 10/121.
Carte poștală.

Stimate Domnule Ghibănescu

Am întârziat răspunsul din cauză că am așteptat de la Stuhuleț, de unde au fost ai mei.

Familia Râșcanu din care mă trag eu a fost venită în Stuhuleț (Fălciu) de la Râșcani.

Străbunicul meu se numea Gheorghe, căsătorit cu Maria,; a avut trei băieți și o fată: Ion, Grigore, Vasile (tatăl meu) și Anița. Ion (bunicul meu), a rămas la casa părintească din Stuhuleț; Grigore, Vasile (tata) și Anița au trăit la Huși. Tatăl meu rămas orfan de mic a învățat negustorie la Floroiu și la 27 ani a venit în Hurdugi unde s-a căsătorit cu mama – Safta răzeșiță. Tata a murit și s-a îngropat în Hurdugi.

Ion din Stuhuleț (bunicul) a avut copii pe Florea, Toader, Tofana și Ruxanda (verii mei), toți cu mulți copii.

Cu preotul C. Râșcanu din Mușata suntem rude (văr cu părinții noștri (copiii lui Gheorghe Râșcanu) ceea ce înseamnă că tatăl preotului Râșcanu și cu bunicul Ion ar fi fost frați. Când trăia tatăl meu (Vasile) mi-aduc aminte că mergea la Huși la preotul Șt. Râșcanu cu care era rudă de aproape. Ce fel de rude o fi fost nu știu că-i spunea moșule.

Cu Râșcanu din Tifu nu știu ce rude suntem; mi-aduc aminte că la întâlnire se aveau de rude.

Atâta știu în ceastă chestiune; vă trimit și vă mulțumesc pentru grija ce-mi purtați – dorind să fixați un loc și familiei mele.

Salute
Gh. Râșcanu.

Arh. Naționale Iași, Colecția „Gh. Ghibănescu”, dosar 10/144.

Stimate D-le Ghibănescu

După informațiile luate de la preotul C. Râșcanu – de la Mușată, vă comunic că pe tatăl său îl chema Ion Gh. Râșcanu, iar pe mama sa Maria. Pe bunicul său îl chema Gheorghe și pe bunică-sa Maranda.

Fii săi au fost: d-nii V. Râșcanu mort în război de exantematic și Victor Râșcanu avocat la Fălciu – trăiește.

A avut și un frate Ion care a murit în război.

Părinții preotului deși din Râșcani au murit la Stuhuleț, ca și bunicii și străbunicii mei. Preotul spune că părinții lui și cu tata (Vasile) și frații lui Ion, Vasile¹ și Anița erau și-și ziceau veri; prin urmare bunicul² meu Gheorghe Râșcanu și cu bunicul preotului alt Gh. Râșcanu erau frați, de unde ar ieși că eu și fratele meu Ilie am fi veri al II-lea cu preotul de la Mușata.

Pe tatăl meu Vasile îl chema și a fost căsătorit cu Safta dând doi copii Gheurghe (eu) căsătorit cu Maria – născută Paladi. În întâi căsătorie cu Elena, născută preot I. Antimie – profesor Bârlad. Și Ilie învățător la Ferești. Surori n-am avut.

De chestia de la primărie – m-am interesat, nu era venit bugetul – sper să vă pot servi.

Cum ași putea căpăta și eu „Vasluiul” precum și ...³ române din Ferești.

Salutări
Gh. Râșcanu.

Dragă Ghiță⁴

Îți răspund la cele ce mă întrebi de familia Râșcanu. Mama lui Nicu Râșcanu a fost fiica lui Ștefan Denis și se numea Mărioara. Părintele Ștefan Râșcanu a fost tata a preotului Ion Râșcanu și are o fiică [pe] care o ține preotu[l] P. Hanganul: acești doi copii a avut. Nu știu dacă preotu[l] Șt. Râșcanu a fost frate cu Șt. Râșcanu, mi se pare că au fost veri. Nevasta lui Nicu Râșcanu a fost fiică a lui Iamandi, nu știu numele și Antonescu, iar mama ei a fost fiica lui Iamandi din Râpi. Nicu Râșcanu a avut 3 fete: 1 a ținut-o Sterian Iulian care a și murit; 1 a ținut-o un Căreiu și s-a divorțat, iar pe a treia nu o știu; băiați are 2, unul Sava și altul Neculai, dară sunt niște derbedei. Atâta știu de această familie.

Eu tot nu sunt bine, sufăr de uremie.

Sărut pe Rozalia, Tăcheta și pe tine.

Zoia

Loco.

Arh. Naționale Iași, Colecția „Gh. Ghibănescu”, dosar 10/145.

¹ Tăiat cu o linie roșie și adăugat cu aceeași culoare, Grigore.

² La început a fost scris „străbunicul”, „stră” tăiat cu două linii.

³ Indescifrabil.

⁴ Textul de mai jos scris pe o carte poștală pusă în plicul cu scrisoare.

București, 8 oct[ombrie] 1929

Prea onorate D-le Ghibănescu

Îmi permit să vă scriu crezând că nimeni mai mult ca D-voastră nu va putea să-mi dea informația pe care o caut.

Biserica din Lujeni de lângă Cernăuți a fost clădită de un Toader Vitold, dau Teodor al lui Vitold. Păr[intele] Dan în broșura sa despre Lujeni arată că moșia Lujeni a fost cumpărată de Vitold care pe la 1462 și că familia a stăpânit moșia până pe la 1590.

Pe zidul interior este zugrăvit ctitorul Teodor Vitold (sau fiul lui Vitold). Cunoașteți D-vs. acest personaj?

Știu că numele lui Vitold (Vitold Ripujinski) se întâlnește mai des până în mijlocul veacului al 15-lea; dar Teodor?. Mi-ați fae in mare serviciu dacă m-ați putea lămuri în această privință pentru a fixa data zidirii bisericii.

Primiți, vă rog, prea stimat D-le Ghibănescu o dată cu mulțumirile mele cele mai deosebite.

Gh. Baș.

100, str. Buzești, București.

Arh. Naționale Iași, Colecția „Gh. Ghibănescu”, dosar 10/156.

Monseur le Professeur

Je regrette infiniment de ne pas avoir été chez moi ce matin por vous voir et bous dire le plaisir que j'ai de voir le document du Prince Gavril Movile imprimé. Seulement, je vous prie, de faire un *rectification*¹ dans la notice où vous dites à qui appartient le document.

„Pergament proprietatea principelui Grigorie Ghika din Moldova” (locuind en Bucucurești) le document sont ma propriété et pa à ma femme et je porte mon titre étant le petit fils aime du vode – et je suis fier d'être de la branche mopldave des Ghika qui nous sommes toujours sacrifié pour notre beau pays.

Dés que nous serons en Moldavie ma femme vous écrira pour vous prier de voir nous voir a Vladnic, où nous serons si heureuse de vous recevoir.

Croyez monseur le professeur a l'expression de mes sentiments les plus distingués et j'espère a bientôt.

Prince Grégorie Ghika

14, strada Alex. Lahovary, luni, 23 iunie 1930.

Arh. Naționale Iași, Colecția „Gh. Ghibănescu”, dosar 10/164.

¹ Sublinierea autorului.

UN DOCUMENT AL SATULUI GHERMĂNEȘTI DIN COMUNA BANCA

Gheorghe GHERGHE
Roxana PRICOPE

Contract de vânzare

Între subscrișii:

Grigore I. Baroncea proprietar domiciliat în Focșani, strada I. C. Brătianu, nr. 13, de o parte și Gheorghe Tașcă profesor la Universitatea din București domiciliat în București, bulevardul Carol, nr. 37, d-l Fărcășanu agronom domiciliat în Bârlad și Iorgu Radu proprietar domiciliat în Bârlad pe de altă parte a intervenit contractul de vânzare.

Eu, Gr. I. Baroncea declar că vând de veciu și liber de orice sarcini și servitudine moșia mea Ghermănești, județul Tutova, d-lor Gh. Tașcă, D. Fărcășanu și Iorgu Radu.

Sarcina creditului rural ce grevează moșia trece asupra termenului expropriat și în tot cazul eu Gr. I. Baroncea îmi iau angajamentul de a regula această creanță astfel ca moșia să rămână liberă de orice sarcină.

Moșia Ghermănești ce vând celor de mai sus numiți, o stăpânesc în baza ordonanței de adjudecare a Tribunalului Tutova nr. 1394 / 904 și este situată în comuna Banca, județul Tutova și o vând astfel cum o posed și cu pădurea, via, conacul, magaziile, acaretele, livada și absolut tot ce se găsește pe dânsa fără să mai rezerv pe seama mea nimic. Îmi mai rezerv însă dreptul de a tăia odată pentru totdeauna în iarna anului 1922-1923, cinci prăjini nuele pentru pădure, trei sute haragi și 50 stejari. Moșia - cu pădurea, livada, conacul și tot - ce este acolo are în total suprafața aproximativ de 400 ha, care se repartizează astfel între cumpărători; 233 ha d-l Tașcă, 117 ha d-l Iorgu Radu și 50 ha d-l Fărcășanu. Contractul de vânzare a unei porțiuni de pădure, autentificat de Tribunalul Tutova la nr. 2790 se va executa de cumpărători întocmai cum s-ar fi executat de mine vânzătorul.

Prețul acestei vânzări este de 4000 lei ha și adică 1600000 lei. În cazul în care însă la măsurătoare ar (i)eși mai mult de 400 ha, d-l profesor Gh. Tașcă îmi va plăti câte 4000 lei ha pentru tot ce va prisosi, iar dacă vor ieși mai puțini, tot ce va fi mai puțin de 400 ha se vor scădea din partea d-lui Gh. Tașcă, socotindu-se tot 4000 lei ha. Cheltuielile de măsurătoare privesc pe cumpărători.

Prețul de 1600000 se va plăti astfel: a). lei șase sute mii eu vânzătorul declar că l-am primit astăzi la facerea și înscrierea acestui act , b). lei un milion cari se va număra în ziua de 9 februarie 1925.

Până la data măsurătorii acestei sumă de un milion lei cumpărătorii îmi vor plăti la această sumă o dobândă de 6% pe an. Dobânda se va plăti cu anticipație din 6 în 6 luni adică la 9 septembrie și 9 martie 1923 am primit-o acum la facerea prezentului act. Plata capitalului și a procentelor se va face la domiciliul meu, vânzătorul, strada I. C. Brătianu 13.

Neplata restului de preț de un milion ca și neplata procentelor la termene

sus stipulate aduc de drept rezilierea prezentului act de vânzare fără somație, notificate sau caz de judecată, numai prin trecerea termenilor stipulați, cumpărătorii pierzând în acest caz în folosul vânzătorului orice sumă avansate ca preț a acestei vânzări.

Pentru garantarea platei la termen a sumei de un milion și a dobânzilor aferente subscrisul vânzător îmi conserv privilegiul și moșia vândută.

În afară de aceasta cumpărătorii garantează cu întreaga lor avere personală, mobilă și imobilă, plata sumelor îndatorate și aceasta pentru ca vânzătorul nu înțelege să ia asupra sa nici un fel de risc ca privire la expropriere, chiar dacă moșia ar fi expropriată în întregime și d-mnii cumpărători rămân obligați din averea lor la plata sus zisei sume.

Prețul de mai sus s-a repartizat după cum urmează între cumpărători.

D-l Gh. Tașcă a plătit 349500 lei pentru cele 233 ha, d-l Iorgu Radu 175500 pentru cele 117 ha, iar d-l Fărcășanu lei 75000 pentru cele 50 h.

D-l Fărcășanu însă neavând suma necesară pentru facerea acestei cumpărături i-a avansat d-l Iorgu Radu suma de 75000 necesară pentru plata acontului din preț și d-l Iorgu Radu conservă privilegiul asupra celor 50 ha indivize cumpărate de d-l Fărcășanu, privilegiul care va avea rang în urma privilegiului de 1000000 lei conservat de vânzătorul Gr. Baroncea.

Cumpărătorii iau asupra lor orice fel de **rizic** asupra validității actului prezent de vânzare provenit din calcularea formelor legii agrare și nu pot pretinde a li se restitui sumele avansate ca preț al prezentei vânzări în caz de anularea actului cerut din partea oricui și provenite din această cauză.

Făcută în patru exemplare originale în afară de cel pentru autoritate din care am primit fiecare din contracte câte unul.

<ss> Grigore Baroncea

<ss> D. Fărcășanu

<ss> Gh. Tașcă

<ss> Iorgu Radu

Subscrisul Grefier certifică că transcripțiunea de mai sus e conform cu originalul trecut aici.

<ss> Grefier Saiș

România
Grefa Tribunalului Tutova

Copia prezentă fiind conform cu cele trecute în registru de transcripțiuni la nr. 3732/922

Se legalizează de noi

Nr. 77552 din 1926 iunie 26

Direcția județeană a Arhivelor Naționale Vaslui, Fond Tribunalul județului Tutova, dosar 20 / 1924, filele 14-16

UN DOCUMENT AL BISERICII STOIȘEȘTI DIN 1896

Gheorghe GHERGHE
Marinel BARAN

Inventar

De averea ce posedă biserica parohială cu patronul Sfinții Voievozi din parohia
Stoieșești, comuna Țifu, județul Fălciu

Averea ce posedă

1. 1 Biserică cu 10 prăjini locu, împrejmuită cu gard de nueli în stare bună, dimpreună cu clopotnița.
2. Un cimitir în cuprindere de 20 prăjini împrejur, cu șanțuri în stare bună.
3. Trei locuri de casă de câte 10 prăjini în vatra satului, din care unul locu viran și altul cu clădiri proprietate a servitorilor bisericești.
4. 8, 5 (opt și jumătate) fălci pământ locu arabil din care astăzi în realitate nu există decât șase fălci și jumătate.

Obiecte sacre

- 4 Patru rânduri veșminte din care unul în stare bună și trei mediocre.
- 2 Două cercuri cununi ornate cu flori artificiale.
- 1 Un sfânt potir de argint.
- 1 Una cruce de argint pe Sfânta Masă elegant lucrată.
- 2 Două sfeșnice de tumbac lucrate.
- 2 Două prostiri borangiv pe Sfânta Masă.
- 1 Una candelă cu stâlpi de argint pe Sfânta Masă.
- 2 Două sfeșnice cosotoriu idem.
- 3 Trei lăzi de lemn în Sfântul Altariu.
- 1 Un scaun idem.
- 11 Unsprezece candelă din care una de argint, una bacfon și nouă de diverse matală inferioare.
- 3 Trei rânduri de îmbrăcăminte la Maica Domnului.
- 1 Un rând idem la Tetrapod.
- 4 Patru sfeșnice mari de lemn.
- 5 Cinci idem mai mici.
- 2 Două mase îmbrăcate cu prostiri necesare.
- 1 Un analog îmbrăcat cu prostire.
- 1 Una cristelniță de tablă în stare bună.
- 3 Trei bucăți prapur și doi serafimi în stare bună.
- 1 Una cădelniță în stare de alamă bună.

Cărți bisericești

17 Șeptisprezeci cărți bisericești vechi: anume, una Evanghelie, 2 Liturghii, 1 Mineiu, 1 Triodion, 2 Octoihuri, 2 Penticostare, 1 Apostol, 2 Ciasloave, 3 Psaltiri, 1 Voroale (?) și 1 Predicatoru, mediocre, cum și un Molitfelnic.

Acte de contabilitate

Cinci registre de contabilitate de la 1894 – 1896.

Două dosare bisericești venituri și cheltuieli pe 1894 – 1896.

Numerar și efecte publice a Bisericii

Bani în numerariu după comturile aprobate nu există nefiind înființat pangarul.

Patruzeci și patru articole cuprinde inventarul prezent.

Am predat

<ss> Paroh M. Rășcanu

Am primit

<ss> Paroh D. Popescu

Am fost de față (semnăturile a patru epitropi).

În asistența noastră s-a făcut predarea

1896 mai 5.

<ss> Subprotoiereu Spiridon Popa Preot

<ss> Primar C. Cazacu

Ștampila comunei Țifu (o vacă).

Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Vaslui, Fond Protoieria Bârlad, dosar Parohia Stoișești

INVENTARUL BISERICII STOIȘEȘTI DIN 7 FEBRUARIE 1911

Gheorghe GHERGHE
Sidonia Elena DIACONU

Averea ce posedă biserica fondată în 1877 din lemn cu vâlătuci, acoperită cu tablă, cu o ogradă de 10 prăjini și cu împrejmuire proastă

Sfântul Altar

1. 1 Sfântă Masă în stare bună
2. 2 Prostiri de borangic în stare bunișoară
3. 1 Cruce pe Sfânta Masă din metal în stare bunișoară
4. 1 Candelă cu pedestal tot din metal așezată pe Sfânta Masă
6. 1 Cutie de metal pentru păstrarea Sfintei comunicări, stare rea
7. 1. Sf. Antemis în stare bună
8. 1 Evanghelie în stare bunișoară tot pe Sf. Masă
9. 1 Jertfelnic așezat în dulap de lemn, stare mediocră
10. 1 Sf. potir de argint în stare proastă fiind crăpat de frig
11. 1 Cutie cu mănunchiul din lemn în stare proastă
13. 1 Linguriță de argint în stare bună
14. 1 Ceșcuță de argint cu tăblița ei pentru căldură, stare bună
16. 1 Sfeșnic de bronz la proscomidie, stare bunișoară
17. 1 Sf. Aer în stare proastă
18. 1 Cădelniță de metal în stare proastă
19. 1 Liturghie în stare bunișoară

Inventarul bisericii

20. 1 Catapeteasmă din lemn în stare bunișoară
21. 1 Iconostas în stare mediocră
22. 5 Perdele pentru icoanele împărătești, stare mediocră
23. 2 Perdele pentru icoanele împărătești, stare mediocră
24. 1 Cruce de lemn pe Iconostas în stare mediocră
25. 1 Icoană Maicii Domnului în stare bunișoară
26. 2 Perdele pentru icoana Maicii Domnului în stare bunișoară
27. 2 Strane pentru credincioși, idem
28. 10 Strane pentru credincioși, idem
29. 4 Sfeșnice mari din lemn, mediocră
30. 4 Sfeșnice mici din lemn, mediocră
31. 1 Sfeșnic mare la icoana Maicii Domnului în stare bună
32. 1 Policandru cu 16 lumini din lemn, stare mediocră
33. 2 Serafimi portativi în stare bunișoară
34. 1 Serafim suspendat la catapeteasmă
35. 6 Candelile în stare bunișoară

36. 2 Mese pentru praznice în stare bunișoară
37. 1 Dulap cu uși de geamuri pentru diferite necesități
38. 2 Steaguri pentru înmormântări, bunișoare
39. 2 Felinare de sticlă în stare proastă
40. 1 Analog cu acoperământul lui în stare proastă
41. 2 Tablouri ctitoricești
42. 1 Cristelniță de tablă în stare proastă
43. 3 Rânduri veșminte necomplete în stare proastă
44. 3 Fețe pentru așternut la Sărbători în stare proastă
45. 2 Liturghii vechi, stare proastă
46. 12 Mineie lunare în stare proastă
47. 1 Penticostar deteriorat
48. 1 Trioad, idem
49. 2 Unu Octoih mare și unul mic, vechi
50. 1 Apostol în stare bună
51. 2 Psaltiri vechi mediocre
52. 2 Ceasloave mari, vechi
53. 1 Evalenghier vechi
54. 1 Panahidă
55. 1 Predicator în stare proastă
56. 2 Cununi în stare proastă
57. 1 Clopot în stare bună
58. 1 Toacă de fer, idem
59. 1 Cimitir în apropiere de 20 prăjini înconjurat cu șanț în stare foarte proastă
60. 8^{1/2} Fălci pământ arabil
61. 2 Locuri de casă virane pentru personalul bisericii după Legea rurală din 1864
62. 3 Lăzi în stare proastă
63. 10 Dosare pe diferiți ani din urmă în stare proastă
64. 3 Registre născuți, cununați și înmormântați
65. 1 Registru de intrare și eșire
66. 10 Cărți de diferite tratări pentru bibliotecă, mediocre
67. 1 Cutie cu Sigiliu Bisericii în stare mediocră

Adică 67 articole cuprinde prezentul inventar

1911 februarie 7

Am predat – Preot I. Tighieci

Am primit – Paroh Grigore Râșcanu

Am fost de față – P. Cosma

– I. Luchian

În asistența noastră s-a făcut predarea

Primar – P. Cazacu

DJASV, Fond Protoicia Bârlad, dosar Parohia Stoișești, filele 13-15

Pe margine se face mențiunea: Însă e necomplet, al treilea loc e ocupat cu localul de școală.

MARIN DOBRIN DIACONU ȘI AI LUI

domnului Eugen Diaconu

**Gheorghe GHERGHE
Sidonia-Elena DIACONU**

Descendența lui Marin Dobrin Diaconu din satul Zăicoi, comuna Dănciulești, județul Gorj, este cunoscută, ascendența prezintă încă unele necunoscute, noi avansăm o ipoteză, care se cere verificată în viitor prin noi cercetări.

Satul Zăicoi este așezat pe Valea Ploscuței, afluent pe dreapta al pâ râului Plosca cu izvoarele în satul Obârșia și vărsarea în Amaradia, la sud, în comuna Melinești. Prima atestare a satului este din 1572 într-un document emis de Alexandru voievod, fiul lui Mircea Ciobanul (Alexandru Ștefulescu, *Documente slavo-române*, pag. 189-1991). Era un sat mic pe cursul inferior al pâ râului Ploscuța. Mai la nord, în jurul anului 1700, călugărul Nicolae a ridicat o bisericuță de lemn, pe un pinten de deal, care pentru o vreme a îndeplinit funcția de schit. Dar, tot în secolul al XVIII-lea, satul Zăicoi a început să se extindă spre nord, pe valea Ploscuței, și au apărut două cartiere, unul în jurul bisericii, unde s-au stabilit urmașii lui Udrea Zăicoianu, dar și alții, și altul mai sus de Gura Scroafei, cartier care s-a numit Diaconești din cauza numărului mare de preoți și diaconi care au viețuit acolo. Majoritatea, dacă nu toți, sunt urmașii fraților Matei și Ion Brezoi, stabiliți acolo, venind din satul Negovani, distrus de turcii lui Pasvantoglu. Așezarea lor, în noua vatră, a fost posibilă deoarece valea Ploscuței aparținea hotarului satului lor. Și-au ridicat locuințe aici, valea Ploscuței oferind mai multă protecție decât valea Ploscăi, iar schitul asigura un cadru adecvat profesiei și vocației lor. În cele două cartiere s-au stabilit și alți locuitori de pe valea Ploscăi, veniți din satele Hălăngești, Rădinești, dar și din alte zone, puși în mișcare de frământările generate de regimul fanariot și ocupația austriacă. Știm că în 1720, satul Zăicoi „era părăsit din cauza răzmeriții, ciumei sau războiului și birurilor grele” (I.C. Băncilă *Oltenia sub austrieci*, în „Revista Arhivelor Olteniei”, 1924). Nu știm câți s-au mai întors, dar sigur au venit familii și din alte zone, realitate demonstrată de onomastica actuală de pe Valea Ploscuței.

Neamul Brezoi este venit din Negovani. Ei erau proprietari pe fâșii de teren, din hotar în hotar, pe valea Ploscuței și valea Ploscăi. Urmașii continuau să cumpere în zona fostului sat Negovani (Dumitru Șeclăman, *Noi, zăicoenii*, p.25-26). Ascendenții neamului par veniți de pe alte meleaguri, după cum ne sugerează numele. Frații Matei și Ion Brezoi sunt strămoșii actualelor familii Popescu și Diaconu din satul Zăicoi. Cele două familii locuiesc în vecinătate, având strămoși comuni, frații Matei și Ion Brezoi. Informații despre frații Brezoi avem din arhiva Sfintei Episcopii a Râmnicului – Noul Severin, dosarul 44 din 16 nov. 1839, fila 221 (verso) și 22 (recto), transmise de Ion Brătulescu în studiul *Trei biserici din Zăicoi-Dolj*, publicat în Arhivele Olteniei, an. XX, nr. 119-124, ian.-dec., 1924, p.127-128.

Diaconu Ion Brezoi a avut doi fii: diaconul Constantin trăitor pe la 1821 când s-a legat de un zapciu în vremea zaverei și diaconul Radu hirotonisit în 9 ianuarie

1815. În același document este menționat și „diaconul Ion sin popa Matei, hirotonisit la 1810, septembrie 16. Ion Brătulescu a considerat că acest popa Matei poate fi feciorul lui Mihai sin Udrea Zăicoianu și că nu poate fi confundat cu popa Matei sin Năsturică, și acesta urmaș al lui Udrea Zăicoianu. Dar, tot Ion Brătulescu îl menționează pentru biserica Hălângești pe „Dobre sin popa Matei Brezoi” (Idem, p.132). Dumitru Șclăman în „Noi, zăicoenii” a fost convins că popa Matei, ante 1800, tatăl diaconului Ion nu trebuie confundat cu Matei sin Năsturică. Acest popa Matei Brezoi a slujit înainte de 1800 la biserica din Zăicoi, posibil și la biserica din Hălângești. A avut cel puțin doi fii, ambii diaconi, Ion la biserica din Zăicoi și Dobre la biserica din Hălângești. Dumitru Șclăman menționează pentru biserica din Zăicoi și pe diaconul Dobre, fiul diaconului Vasile, bazându-se pe amintirea localnicilor.

Marin Dobrin Diaconu din fostul sat Diaconești, zonă numită de localnici și Capul Satului, în prezent inclus în Zăicoi, nu poate fi decât fiul unui diacon Dobre. Acest Dobre putea fi diaconul Dobre fiul lui popa Matei sau un urmaș al diaconului Ion sin Matei Brezoi, dacă nu cumva acesta a mai avut și un al treilea fiu, Vasile, tot diacon, și acesta să fi avut un fiu Dobre.

Din cele prezentate suntem convinși că diaconul Ion Brezoi este strămoșul familiei Popescu. Sigur diaconul Radu este strămoșul acestei familii, deoarece în secolul al XIX-lea a trăit și un Constantin Radu Popescu. Familia Diaconu l-a avut ca strămoș pe Matei Brezoi, din care au curs mai multe ramuri. Marin Dobrin Diaconu a format o ramură cu toți descendenții cunoscuți. Locuința urmașilor este vecină în prezent cu familia Popescu și familia Gaiță, familie infiltrată, probabil prin căsătorie, deoarece în continuare sunt alte familii cu numele Diaconu. Acest Marin Dobrin Diaconu a avut gospodărie și în via de pe dealul Geamăna, urmele fiind vizibile și în prezent. A avut un singur fiu care semna Marin Diaconu căsătorit cu Constandina Paraschiv. Marin Diaconu a avut patru băieți: Ilie, Ion, Matei, Constantin.

Ilie Diaconu a murit în Caucaz, în luptele cu rușii din al doilea război mondial.

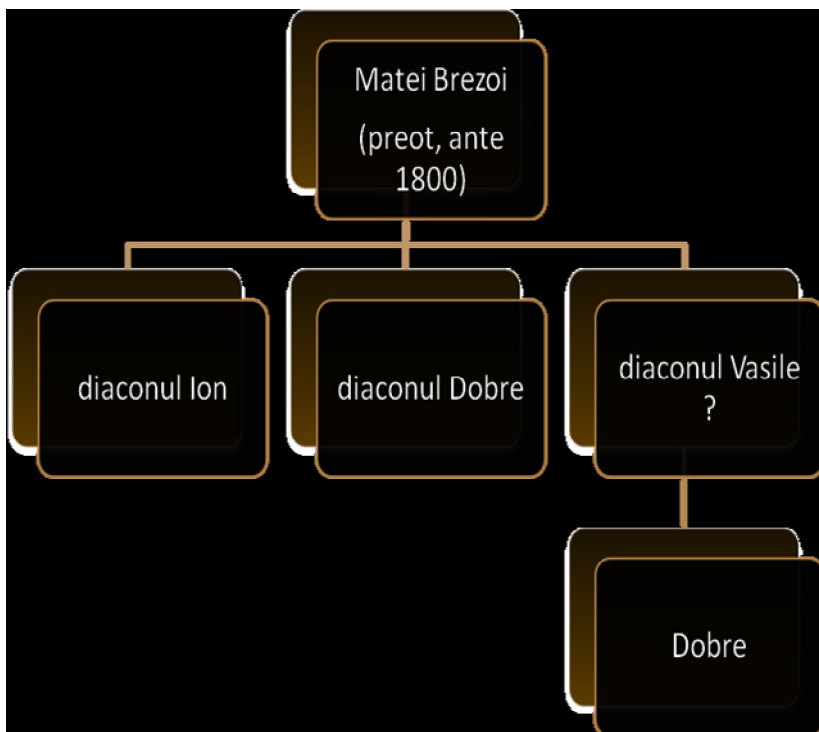
Ion Diaconu a lucrat ca economist în Râmnicu Vâlcea, dar fiul său a emigrat în Statele Unite ale Americii.

Matei Diaconu a fost notar la primăria comunei Zăicoi (1934-1947), după care până la pensionare, pe perioade scurte, a avut și alte slujbe mărunte în economia socialistă sau a practicat agricultura. A fost o fire vioaie, comunicativă, dornică de cunoaștere. Pe vremea când a fost notar la primărie, a încercat să scrie o monografie a comunei Zăicoi, dar după instaurarea comunismului, tematica nu a mai fost de actualitate. A fost căsătorit cu Maria Matei, dar nu are urmași. În prezent, privește lumea de pe o cruce din cimitirul satului.

Constantin Diaconu a decedat timpuriu din cauza unei pneumonii. Căsătorit cu Nica, fiica lui Ilie Băluță, are un fiu, Eugen Diaconu, născut în 1949.

Eugen Diaconu este absolvent al Politehnicii ieșene, secția chimie industrială. De la absolvire și, în prezent, a fost credincios fabricii de medicamente Penicilina Iași ca cercetător științific și director. Este căsătorit, soția Constanța (Tanți), a fost colegă de facultate și, apoi, inginer la aceeași fabrică ieșeană. Are un singur fiu,

Dan, locuitor al municipiului Iași. Cu el urmașii lui Marin Dobrin Diaconu vor fi ieșeni, familia Diaconu din Zăicoi se va perpetua prin alte ramuri colaterale.

Conducerea județului Falcu în 1930 sau 1931
-prefectul Nicolae Pruncu, subprefectul Gheorghe Olareanu

Cu zece ani în urmă, Costache Olăreanu și-a vizitat pentru ultima oară urbea natală (n. la Huși, 1 iulie 1929 – m. la Iași la 23 septembrie 2000). (Din păcate, modul de informare al unor colaboratori la *Dicționarul general al literaturii române*, patronat de Academia Română, se dovedește deficitar, de vreme ce decesul prozatorului este plasat în 2002!). A oficiat, în debutul toamnei 2000, derularea, în postura de președinte al juriului, Festivalului Internațional de Satiră și Umor „Constantin Tănase”, la Vaslui. Brusc, starea sănătății i s-a înrăutățit, a fost dus de urgență la un spital din Iași, dar s-a dovedit a fi prea târziu. Costache Olăreanu a rămas întreaga viață puternic atașat sufletește de Huși. Cronotopul imaginarului său artistic are ca matrice, în mai multe cărți, spațiul hușean. Cartea de debut, *Vedere din balcon* (1971), poartă o puternică amprentă, în acest sens. La ultima vizită, duminică, 18 septembrie 2000, a ținut în mod special să revadă unele locuri dragi, între care casa Zotta, unde a locuit cu părinții, în copilărie. De altfel, Zotta i-a devenit și personaj într-o tabletă. Ceva mai înainte, prin legătura cu fostul său elev de la cursurile de biblioteconomie de la începuturile anilor '70, Constantin Donose, bravul bibliotecar de la Biblioteca Municipală „Mihai Ralea” din Huși, a donat o mare parte din biblioteca personală, manuscrise și alte documente hușenilor. Un manuscris inedit, *De la Abulius la Zotta*, a și apărut, sub îngrijirea lui Constantin Donose, la scurt timp după moarte, la Editura Timpul din Iași. Volumul cuprinde scilpitoare portrete neconvenționale ale unor scriitori, oameni politici, ale unor inși care l-au impresionat prin ceva de-a lungul timpului, unii – figurine pitorești din Huși. Altminteri, harul de portretist al lui Costache Olăreanu se vedește încă din adolescență, când, elev fiind la Liceul „Cuza Vodă” din Huși, purta corespondență cu Mircea Horia Simionescu, colegul de la Târgoviște. (Vezi corespondența inedită, în *Manuscriptum*, an. XXXIX, nr. 1-4/151-154, 2009, pp. 145-205).

Scotocind prin averea lăsată bibliotecii din Huși, cu ajutorul lui Constantin Donose, am dat și de un dosar cu articolele publicate de autor în 1972, în *Tribuna școlii*, la o rubrică pe care a susținut-o, *din primăvară până-n toamnă*, ca să-l parafrazez pe Caragiale, sub genericul *Cum citim*. În acea perioadă, Costache Olăreanu, oarecum „reabilitat” de regim, fusese încadrat cercetător la Institutul de Cercetări Psihologice și Pedagogice, unde a rezistat până în 1982, când s-a declanșat nebunia cu „meditația transcendențială”, institutul fiind desființat, iar autorul ajungând muncitor necalificat la Uzinele „Timpuri Noi” din capitală. Apucându-mă să citesc primul articol din serie, am fost frapat de seriozitatea științifică și de frumusețea stilistică a acestora, relevându-se un eseist cu priceperea de a instrui și de a fermeca, în același timp. Seria aceasta, organizată într-o carte de sine stătătoare, poate fi de o stringentă actualitate, într-o vreme când lectura este depreciață în rândurile tinerelor generații, până la o degradare alarmantă, care amenință cu deculturalizarea masivă a populației României. Restituirea unui volum cu titlul *Cum citim*, datorat unuia dintre maeștrii literaturii „Școlii de la Târgoviște”, revendicată și de postmoderniști, ar putea fi un veritabil îndrumar nu doar pentru

tineri, ci și pentru cei care vor să cunoască alfabetul documentării și cercetării științifice.

În *Unele avantaje* (*Tribuna școlii*, nr. 31/ 8 aprilie 1972, p. 10), discret *captatio benevolentiae*, Costache Olăreanu îl ispitește pe posibilul interlocutor cu două avantaje procurate de lectură: dobândirea unui *ritm* al existenței spirituale (nu spusese Caragiale – *Ritmul – iată esența stilului?*), în primul rând, ritm al receptării informației. Dacă ritmul personal nu se sincronizează cu cel exterior al fluxului informațional, atunci riscăm a ieși într-o ireparabilă pierdere și rămânem în sfânta ignoranță. „Al doilea avantaj – precizează autorul – ar fi că lectura este cel mai direct și, dacă ni se permite să spunem așa, *silentios* instrument de meditație”. Astfel, suntem invitați a păși în beneficul labirint al cărții, dat fiind că orice pagină, orice carte trimite la altele „și cu timpul îți poți forma singur programul cel mai bun de lectură”. Dacă, finalmente, nu se întâmplă așa, de vină, zice ironic Olăreanu, nu este numaidecât cartea. El invocă spusa unui filosof că atunci când „o carte se izbește de un cap și se aude un sunet sec, nu totdeauna este de vină cartea”.

Cu asemenea *captatio*, Costache Olăreanu ne previne, într-un alt eseu, că ne găsim deja în sânul unei *discipline de graniță*, care este *psihopedagogia lecturii și a muncii intelectuale*: „Ea studiază omul în raporturile sale cu diverși purtători de informații (carte, publicație periodică, microfîșă, fișă bibliografică, microfilm, xerocopie etc.), propune orare raționale de folosire a timpului consacrat studiului, analizează factorii de frânare ai activității intelectuale și căile de remediere, investighează fenomenul lecturii în diverse medii sociale în vederea întocmirii unor programe de educare a beneficiarilor etc.”. (*O disciplină de graniță*, în nr. 45/ 22 aprilie 1972, p. 5). Disciplinaritatea se conjugă cu interdisciplinaritatea, încât psihopedagogia lecturii se corelează cu *bibliologia*, cu *informatica documentară*, cu *sociologia culturii* etc. În ansamblu, este vorba de o *ars discendi*, de o *metaeducație*: „A citi, a studia nu este o simplă acțiune mecanică de parcurgere a unor texte, ci presupune o anumită pregătire, o tehnică, un comportament adecvat”. Artă, din păcate, tot mai discreditată azi, în drumul nostru de pseudo-integrare europeană!

Ritmul, despre care vorbeam mai sus, implică chestiunea *vitezei* în lectură. Aceasta depinde de vârstă, de viteza de mișcare a ochilor, de tipul cărții și chiar de diferite capitole și pasaje dintr-o carte. În ultimul caz, se impune comparația cu vitezele automobilului: „neapărat cu viteza întâi vom parcurge pagina substanțială mustind de idei, iar cu viteza a patra, pagina banală, de serviciu”. (*Despre viteză*, în nr. 46/ 29 aprilie 1972, p. 5). Pentru „reglarea” vitezei, sunt, desigur, utile și manualele de citire rapidă, pe care autorul le recomandă cu prudență. Cum, în ultimul secol, cantitatea bibliografică a crescut fabulos, omul modern, spre deosebire de un Pico della Mirandola, care se putea lăuda că citise absolut tot, este condamnat a citi *selectiv*. În limba latină, ne avertizează Costache Olăreanu, *lego* înseamnă *a citi*, dar și *a alege*. De la nevoia de selecție, s-a ivit, adăugăm, și conceptul de *canon*, fie el literar sau nu. Autorul ne amintește că încă de la 1854 un Auguste Comte redacta o listă cu 150 de autori, din toate domeniile, necesare unui adevărat intelectual. După el, John Lubbock a publicat o broșură cu titlul *Cele mai bune o sută de cărți*. Modelul funcționează până în zilele noastre. (*Lectura*

selectivă, în nr. 47/ 6 mai 1972, p. 5).

Înainte de stabilirea lui Constantin Noica la Păltiniș, Costache Olăreanu recomandă o „igienă” a lecturii, un „antrenament” riguros pentru realizarea de performanțe culturale, de la „asigurarea unei fiziologii normale”, cu un regim normal al meselor zilnice, până la gimnastică, plimbări etc., atenționând că nerespectarea acestor reguli poate obstacula evoluția spirituală, producând semnale de alarmă: „senzația unui gol în cap, vâjâială în tâmples, dureri care se localizează rând pe rând în diferite regiuni ale capului, senzația de durere în spinare etc.” (*Igienă*, în nr. 48/ 13 mai 1972, p. 5). Găsește că metoda cea mai bună de comportament este „asolamentul” (termen adaptat de el *ad-hoc*), prin care înțelege „alternarea activităților intelectuale, prin folosirea albumului de pictură, a discului ori a benzii de magnetofon”. După cum se vede, ultimele ieșite din uz, dar având substituenți pe măsura erei electronice.

În *Bugetul timp* (nr. 49/ 20 mai 1972, p. 5), pledează pentru utilizarea cea mai potrivită a timpului pentru lectură, făcând apel erudit la exemple precum Flaubert și Longfellow, ultimul traducând *Infernul* lui Dante în câțiva ani „doar în cele câteva minute dinaintea luării cafelei”. Este un exemplu ilustrativ de utilizare chibzuită a timpului, cu atât mai mult, cu cât ne aflăm, în modernitatea cea mai aglomerată. Costache Olăreanu numește asemenea porțiuni de timp „ferestre”, anticipând cu decenii rubrica pe care a susținut-o câțiva ani în *Adevărul literar și artistic*, în ultima decadă premergătoare morții.

Firește, nu orice formă de lectură este de urmat. Ea poate deveni *viciu*. Eseistul îl invocă în sprijin pe André Maurois, care compara lectura-viciu cu dependența de droguri, un soi de bulimie care nu mai face distincție între felurile de bucate, voracitatea exersându-se asupra tuturor textelor, fără alegere. Autorul recurge și la observația unui faimos pedagog care spunea că lectura-viciu este *forma cea mai periculoasă a lenei*. Ea așază între tine și lume un zid sau un pustiu, claustrând și sterilizând: „Cei atinși de acest viciu nu caută în cărți nici idei, nici fapte, ci simpla defilare a unor cuvinte care să le acopere ochii”. (*Lectura viciu*, în nr. 50/ 27 mai 1972, p. 5). Alții, leneși mai „pragmatici”, folosesc lectura ca somnifer. Se pare că Olăreanu n-a avut previziunea vindecării postmoderniste de orice viciu al lecturii! Era încă vremea paradisiacă a viciului snob de a încropi în casă o bibliotecă. O spune, mai târziu, în eseu din 9 septembrie despre *Biblioteca personală*. Și-i ia ca martori pe Louis Sébastien Mercier și pe Jorge Luis Borges. Biblioteca *întâmplătoare* și biblioteca *ornamentală* sunt exemplele inutilității luxoase. În plus, cea de a doua este „foarte îngrijită, ștearsă des cu cârpa”, necită, dar „mândria proprietarului ei, care, pentru a o înfrumuseța, o completează cu fel de fel de brizbrizuri, ca și cum un raft plin de cărți, fără nimic adăugat, nu ar fi frumos *in sine*”. Inutilă este și biblioteca-conglomerat, bogată, haotică, „un fel de infern al cărților, în care proprietarul caută câte o zi ca să găsească o carte, sau să nu o găsească deloc”. Evident, psihopedagogul explică, în continuare, de ce o bibliotecă trebuie să fie *organizată* spre a putea deveni un instrumentar *funcțional*.

Dar *bibliografia*? Ea își are începuturile încă din secolul al II-lea, î.Hr., când poetului grec Calimah i-a venit ideea să întocmească *Tabelele operelor și scriitorilor iluștri din biblioteca din Alexandria*. *Bibliograf* a însemnat, la origine,

copist de manuscrise. Astăzi, bibliografiile și fișele bibliografice „au devenit atât de importante pentru orice activitate intelectuală, didactică sau de cercetare, încât lipsa lor dintr-o lucrare științifică este echivalentă cu lipsa de documentare a autorului ei”. (*Bibliografie*, în nr. 51/ 3 iunie 1972, p. 5). Costache Olăreanu regreta că școala și chiar universitățile neglijau instruirea elevilor și studenților, cu atât mai mult, cu cât, în cultura noastră, a existat „o veche și durabilă tradiție bibliografică”. Pare-se că astăzi ne găsim într-o situație similară, dacă nu cu mult mai rea, de vreme ce studiul autentic a fost înlocuit cu furtul de pe internet, de la „referatele” elevilor până la „tezele de doctorat”.

În alte texte, autorul trece la chestiuni tehnice precum întocmirea fișelor, a bibliografiilor, la reguli privind redactarea și realizarea trimerilor bibliografice, insistând și asupra etapelor lecturii. Întâlnirea cu o carte este un eveniment. Prima formă de cunoaștere este *răsfoirea*, un fel de *pre-vizionare*, începând cu pagina de titlu și până la cuprins. Autorul nu scapă prilejul de a cita din Fr. Bacon un pasaj de indiscutabilă actualitate: „Sunt cărți pe care se cuvine doar să le guști ușor; sunt altele pe care trebuie să le înghiți și să le citești repede; sunt, în sfârșit, altele, ceva mai puține, pe care e bine să le rumegi și să le digeri. Adică, unele cărți trebuie să le examinezi parțial, altele să le citești fără a stăruie prea multă vreme asupra lor, însă altele, puține, să le studiezi, cu grijă dându-le o deosebită atenție”. (*Răsfoire*, în nr. 52/ 10 iunie 1972, p. 8).

Zăbava întru „cetitul cărților” (Miron Costin), ca mare bucurie a ființei umane, este ținta finală a eseurilor lui Costache Olăreanu. O îndeletnicire care merită a fi reaprinsă într-o vreme de stingere pe altarul *divertismentului* facil *sans rivages*, care a devenit idealul omului postmodern.

Costache Olăreanu

Poetul Vasile Coban (1907 – 1982?) a văzut lumina zilei în localitatea Șchiopeni (satul Văleni de astăzi, comuna Pădureni, județul Vaslui)¹. Unele informații cu privire la biografia poetului sunt contradictorii (ziua și anul nașterii, anul decesului).

În matricola școlară din anul 1922 – 1923, sunt înscrise următoarele date cu privire la Vasile Coban: este fiul lui Gavril, agricultor, și Maria, născut la 6 iulie 1905 în comuna Șchiopeni, județul Fălciu².

În scrisorile din 31 martie și 21 octombrie 1989, adresate profesorului Gheorghe Hoha, directorul Liceului “Cuza Vodă”, poetul precizează ca loc de naștere satul Leoști, comuna Pădureni, județul Vaslui.³

La scurt timp după evenimentele din decembrie 1989, am avut șansa și totodată, bucuria să corespundez cu Vasile Coban. În ultimii ani ai vieții, a locuit la Ploiești (str. Anotimpului, nr.5, bl.49, sc. B, ap. 23).

În legătură cu data nașterii (ziua, luna), în scrisoarea din 26 iulie 1990, poetul menționează: “*Când știi că în 14 iulie (1990, n.a.) am împlinit imensa vârstă 85 de ani, îmi zic: la vârsta asta, mai pot fi simpatic, mai pot avea această mică satisfacție?*” (posibilitatea de a se bucura de prietenia unui hușean, cu care să poarte corespondență, n.a.). Făcând un simplu calcul (1990 – 85 = 1905), am dedus că poetul s-a născut la 14 iulie 1905.

Ce știm până în prezent despre Vasile Coban?

Încă din primii ani de școală, elev în clasa a-II-a, sub vraja versurilor eminesciene, scrie poezia “măiastră”:

*“După nori regina nopții stă ascunsă și veghează,
Aruncând singurătate lacului ce scânteiează,
Iar zefirul varsă tainic răpitoru-i cântec dulce;
Câte-o pasăre de apă zboară-n trestii să se culce.
Iată! luna se arată fluturându-și noua mreață
Ca o pânză argintie în mistere plini de vrajă.
Iar în trestiile-nalte din bogat lac albastru,
Cade-n lacrimă de aur din izvorul unui astru⁴”.*

A fost absolvent al Liceului “Cuza Vodă” din Huși, promoția 1928.

¹ Cf. Lina Codreanu, Th. Codreanu, *Dicționarul personalităților hușene*, în Th. Codreanu (coord.), *Istoria Hușilor*, Editura Porto – Franco, Galați, 1995, p.265

² Vezi Costin Clit, *Personalități. Câteva date despre Vasile Coban (6 iulie 1905 – probabil 1990)*, în “Zorile”, nr. 1 (40), anul XX, Editura StudIS, Iași, iulie – decembrie 2009, p.28.

³ Ibidem.

⁴ Apud Mihai Cărașu, *Revista “Zorile”, punte de lumină între generații*, în vol. *Din lumina unui veac. Liceul Industrial “Cuza Vodă”, Huși, 1889 – 1989*, p37.

S-a remarcat ca epigramist, activând ca membru al clubului de epigramiști “Cincinat Pavelescu“. Dintre scrierile sale, amintim volumele: “Culegere de epigrame“ (1974) și “Mozaic umoristic“ (1974)⁵.

Cu domiciliul la Ploiești, în anii `70 se interesa de revista “Zorile“, dacă mai apare sau “*rămâne valabilă epigrama unui coleg al meu de acum 4 decenii, care a zis:*

*Pentru micul nostru burg,
Zorile lucesc feeric,
Dar nu-i teamă de-un amurg
Și-om rămâne pe-ntuneric”*(12.XII.1973)⁶.

Scrisorile sale scot la iveală un caracter integru, un suflet cald, sensibil la tot ceea ce înseamnă frumos în jurul său. Retras după moartea soției sale și copleșit de tristețe, cărturarul hușean se confesează într-una din scrisori: “*Trebuie să am o ocupație, ori scriind scrisori sau poezii, sau cântând la vioară muzică din opere și operete. Numai astfel nu mă simt singur*“ (Scrisoarea din 12 mai 1990). Înlăturarea regimului comunist (decembrie 1989), apoi “Podul de flori” de pe Prut (6 mai) au avut un mare ecou în sufletul său. “*Aproape am plâns – se destăinuie poetul într-o scrisoare – când am citit în ziarul “România liberă” frățescă întâlnire între oameni cu același sânge și cu aceeași limbă*”.

Din “Curierul de Iași” (25 februarie 1990, anul I, nr.7), află despre “*deportarea pe Bărăgan când erați aproape un copil*” (Scrisoarea din 26 iulie 1990).

Este impresionantă “*prospețimea detaliilor, simplitatea exprimării, autoaprecierile timide și larga revărsare de iubire pentru copilărie, școală sau colegi, profesori*”⁷.

Octogenarul poet hușean evocă cu nostalgie orașul în care a copilărit și a studiat:”*Hușii sunt pentru mine un oraș divin (subl. ns.) cum pentru mohamedani, e Meca. Pentru că în nici o localitate din țară, nu îmi sunt depozitate amintirile mele, cele mai vechi și cele mai frumoase. Și vreau să am parte de prietenia unui suflet de prin acele părți, cu care să port corespondență ca să simt că Hușul trăiește*”.

Ultima sa dorință de a revedea satul în care s-a născut (Leoști), casa părintească, ca și orașul copilăriei (Huși), din nefericire, nu s-a împlinit. În 1990, a încetat din viață la vârsta de 85 ani ⁸.

Pentru a pune capăt unor incertitudini cu privire la biografia poetului, îmi propun ca în perioada următoare să contactez rudele sale care domiciliază în municipiul Ploiești.

⁵ Vezi Th. Codreanu (coord), *Istoria Hușilor*, p. 265.

⁶ Lina Codreanu, *Epistolar sentimental*, în “Zorile”, nr. 1 – 2, ian. – dec. 2007, anul XIX, 36 – 37, Editura Sfera, Bîrlad, p.33.

⁷ Ibidem, p. 33-34.

⁸ Anul 1982, ca an al morții poetului, nu poate fi acceptat, deoarece în luna iulie 1990 el purta corespondență cu autorul acestui articol ; deci opinia profesorului Costin Clit (*op.cit.*, p.28) cu privire la anul decesului poetului (1990) este plauzibilă.

Regretatul poet mi-a trimis câteva scrisori în care sunt incluse poezii dedicate Americii, Basarabiei și eroilor neamului, unele dintre ele fiind difuzate la Postul de Radio “Vocea Americii”, cu rugămintea de a fi publicate în presa hușeană. După 20 de ani, ne facem o datorie de onoare să omagiem personalități ale culturii românești, și totodată, să rememorăm viața și opera unor personalități hușene care, din păcate, au fost aproape date uitării.

Huși, 1 sept. 2010

Copie
Prima scrisoare

Ploiești
12 mai 1990

Dragă Doamnă Profesor

Eu care sînt pensionar, am desigur mai mult timp liber. Și am și pasiunea de a scrie, chiar dacă la unele scrisori răspunsurile sînt întarziate.

Nu mai mă simt singur de tot cînd primesc o scrisoare.

Trebue să am o ocupație, ori scriind scrisori, sau poezii, sau cîntînd la vioară muzică din opere și operete. Numai astfel nu mă simt singur. Îmi permit a te întreba: ai fost la podul de flori de pe Prut în 6 Mai? Eu ași fi fost dacă m-ași fi întîmplat la Iași, sau la Huși.

Eu am avut rude apropiate în Basarabia și o cunosc de la Hotin, la Cetatea Albă.

Care este județul în care v-ați născut Doamnă Profesor?

Aproape că am plîns cînd am citit în ziarul “România liberă” frățesca întîlnire, între oameni cu același sînge, și cu aceeași limbă. Cunosc f.talentați poeți basarabeni de pildă Grigore Vieru. Trimit o poezie care am trimis-o recent la postul de radio, Vocea Americii, spre a fi difuzată.

Îți doresc o tinerețe veșnică și multă fericire. Prin Iulie dacă trec înspre Iași, mă abat și pe la Huși, într-o vizită fulger.

Cu multă simpatie – *Vasile Coban*.

Confesiune Americii

Americă tu țară a dreptății!
Ești nesecat isvor al bunătății.
Ajuți pe cei ce sînt în suferință
Prin versul meu ți-aduc recunoștință
Părerii de bine am superlative.
A stat mult printre țările captive,
Eroica mea țară, România
A cunoscut și frica, și sclavia.
A fost batjocorită de-un despot,

Era să-și piardă sufletul de tot.
Și nu au să te uite an de an,
Atâtea deportări în Bărăgan.
Prins de lacrimi multe și de flori,
La cei ce au murit prin închisori
Americă tu țară a luminei!
Cu lacrimi plânge nordul Bucovinei
Acei care mereu își ascut sabia,
Brutal ne-au furat toată Basarabia
Cu perspicacitate-n haină nouă,
Brutal ne-au desfăcut Moldova-n două
Sîntem în luptă cu necunoscutul,
Cît timp hotar nedrept, ne este Prutul.

Copie

A doua scrisoare

26 iulie 1990

Dragă Domnule Profesor

Azi am citit iar scrisori primite. Scrisori deosebite. Iar a Dstră prima și sper că nu o să fie ultima prezintă data 22.03.1990.

Încă sînt sub influența bună a impresiei ce mi-au făcut-o rîndurile ce le-ai scris în Curierul de Iași, cu deportarea pe Bărăgan cînd erai aproape un copil.

Hușii sînt pentru mine un oraș divin cum pentru mohamedani, e Mec(c)a. Pentru că în nici o localitate din țară, nu îmi sunt depozitate amintirile mele, cele mai vechi și cele mai frumoase. Și vreau să am parte de prietenia unui suflet de prin acele părți, cu care să port corespondență ca să simt că Hușul trăiește. Că localitățile trăiesc, prin oamenii lor. Dar cînd știu că în 14 iulie am împlinit imensa vîrstă de 85 de ani, îmi zic: la vîrsta asta, mai pot fi un om simpatic, mai pot avea această mică satisfacție?

Azi, mă potrivesc cu aceste versuri ale lui Baudelaire:

“Am amintiri mai multe de cît un milenar
Un scrin pe care-l umplu sertar după sertar
Cu bucle lungi și grele păstrate-ntre chitanțe,
Bilanțuri, versuri, poliți, răvașe, dulci romanțe,
N-ascund atîte taine cît poartă craniul meu.
E-o vastă piramidă, un vast mauzoleu
Cu morți mai mulți într-însul ca-n gropnița comună
Sînt cimitirul muced, afurisit de bună!”

Omul care nu mai are nici o dorință, e un om mort. Eu am două dorințe: Să știu dacă se găsește zahăr la Huși, că aici nu este și să știu dacă ai vrea să te înscrii în liga “Pro Mareșal Antonescu”, înființată de Colonel Popescu Marin inginer, str. Brezoianu 29C, București, sector I, telefon 149264. Vezi revista Flacăra, nr. 29,

pagina 12. Sînteți suflet de român și iubiți istoria. Să îl redăm istoriei pe acest mare patriot. Eu i-am scris o poezie. V-o trimit să o citiți și o puteți da să o citească și Dl. Profesor Bahnaru. Dar cred că va fi și difuzată în august pe postul de radio Vocea Americii.

Mi s-a mai difuzat o poezie patriotică la 1 Iulie. Cred că au auzit la acest post de radio, și oamenii din Huși și versurile mele declamate de actorul Victor Ștrengaru. În ultima decadă a luni august ași vrea să îmi văd orașul copilăriei. Dar satul unde m-am născut, nu voi reuși. Nu mai am pe nime acolo, și nu mai sînt decît în amintire casa părintească via și livada. Vă doresc tinerețe veșnică și sănătate multă.

Vasile Coban

Mareșalul Ion Antonescu postum

A avut suflet tare ca metalul
A fost distrus de gloanțe Mareșalul
Și-a închis pe vecie ochii triști,
Erau, prizonier la comuniști.
De soartă nime nu se poate ascunde
Cînd țara era-n prag să se scufunde,
A înțeles ce oameni sînt vecinii
Ne-au invadat tot nordul Bucovinei,
Cu tancuri, avioane, cu provizii,
Cu douăzeci și două de divizii.
Acei ce înspre noi și-au întins sabia,
Ne-au smuls din trupul țării Basarabia
Fără de omenie și speranță
Așa precum se sfîrtecă o zdreanță.
Ce tragic e s-ajungi pe mâni străine
Cu sîngele lui Decebal în vine,
Cu gînduri optimiste a crezut,
Că va lua-napoi, pămînt pierdut.
Dar al dreptății clopot nu s-aude,
Cînd toate-nprejurările sînt crude.
El mîndru a murit cu fruntea sus
De-ai noștri împușcat, nu de un rus.
Lui i-a surîs un vis senin de glorie
Noi îl chemăm să intre în istorie
Că României noastre, i-a dat tot
A fost român și mare patriot.
Dar dacă rușii bine ne doresc,
Să dea-napoi pămîntul românesc
Că au pămînt destul. E țară-ntinsă,
Și nu a fost de nimenea învinsă.

Vasile Coban

Imagine preluată din P.P. Harnagea, *Cartea de onoare a Hușului*

LOGOFĂTUL DRĂGHICI BOGZA¹

Preot Vasile C. URSĂCESCU

În documentele despre trecut pe care le-am folosit la pregătirea unor lucrări, între care *Monografia satului Curteni*, am găsit un participant important la evenimentele din Moldova din a doua jumătate a sec. al XVI-lea și începutul sec. al XVII-lea, implicat în activitatea politică și diplomatică. Este logofătul Drăghici Bogza. De asemeni, am găsit că acest logofăt a fost proprietarul satului nostru Curteni și este rădăcina arborilor genealogici ale unor neamuri de aici cu urmași în viață: Neamul Agariceștilor, Neamul Roșculeștilor, Neamul Părăștilor și Neamul Ursăceștilor.

Iată, deci, suficiente motive care ne-au determinat să încercăm să prezentăm viața și personalitatea acestui înaintaș de seamă.

Data și locul nașterii lui Drăghici Bogza nu ne sunt cunoscute în chip precis. Deducem însă din documente că s'a născut în jurul anului 1540, probabil în Vaslui.

A avut două nume de botez: în actele oficiale este numit Drăghici și doar în actul de danie către fiul său Vasile, act întocmit în 1609 August 15¹, despre care vom mai vorbi, este numit Toader.

Înaintașii. Tatăl său, Ioan Bogza (Bogzovici), a fost diac la Cancelaria Domnească, om cu talent în ale condeiului, scriitor de documente domnești.

Bănuim că s'a născut în perioada 1515-1520.

Îl găsim în documente mai întâi cu numele de Ioan Bogzovici, apoi cu numele de Ioan Bogza.

Cu numele de Ioan Bogzovici este pomenit într'o traducere a unui suret, făcută în anul 1808 Ghenar 9² de paharnicul Pavăl Debrici „*ot Mitropolie*”, în care găsim: „*Suret de pe uric vechiu sârbesc de la Alexandru Vodă³, scris de Ioan Bogzovici la Iași, la leat 7066 (1558) April 14.*”

Cu numele de Ioan Bogza îl găsim într'un uric din anul 1559⁴: „*Însuși Domnul a arătat, Hatmanul a învățat, Ioan Bogza a scris.*”

Ultimul document scris de Ioan Bogza este un hrisov din 7076 (1568) Februarie 23⁵ scris la Iași. După anul 1570 găsim alți dieci, ceea ce ne îndreptățește să credem că Ioan Bogza s'a retras sau a murit.

Numele său este pomenit mai târziu de Ieremia Movilă în uricul slavon din 7105 (1597) Martie 29⁶, ca proprietar în satul Peterești⁷. Acest uric, din care mai vedem că Ioan Bogza a avut și o fiică, Grozava, îl vom arăta pe larg când vom vorbi de averea fiului său, logofătul Drăghici Bogza.

Bunicul său, Grigore Bogza (Bogzovici), a fost și el diac la Cancelaria Domnească.

¹ Articolul de față ne-a fost trimis de către domnul George A. Ursăcescu, fiul preotului Aurelian Ursăcescu, care la rândul său a fost fratele preotului cărturar Vasile C. Ursăcescu. Precizăm păstrarea ortografiei și formei în care a fost redactat articolul de către preotul Vasile C. Ursăcescu.

S'a născut, probabil, în perioada 1485-1490.

Cu numele de Grigore Bogzovici îl găsim doar într'un uric din 24 Martie 1529 scris la Huși, iar cu numele de Grigore Bogza îl găsim prima oară într'un document din anul 7036 (1528) Martie 11⁸ scris la Vaslui, apoi în cel din 7036 (1528) Martie 24⁹ scris la Huși și în cele din 7036 (1528) Aprilie 1¹⁰ și din 7039 (1531) Martie 13¹¹ scrise la Vaslui.

Ultimul document scris de Grigore Bogza este din Suceava, datat 7044 (1536) Ghenar 18¹². În anul 1546 Mai 27¹³ îl găsim pe Mihail Borza scriitor de urice la Iași, ceea ce ne face să credem că Grigore Bogza s'a retras sau a murit.

Fără îndoială, Grigore Bogza a avut multe proprietăți. Una dintre ele a fost satul Peterești de la vărsarea Lohanului în Crasna, după cum vedem dintr'un surer¹⁴, nedatat, unde citim: „*dăm și întărim dumisale Bogzei Logofătul pe a lui driaptă ocină și cumpăratură...di a tria parti din satul Peterești...pre din giământati...partea de sus și cu loc de moară în Crasna care au cumpărat de la Sofiica, fata lui Grigore Bogza Diac, drept 75 taleri și drept un cal negru, prețului 1000 aspri...*”.

Acest act ne îndreptățește să credem că dacă Sofiica, fiica diacului Grigore Bogza, a avut jumătate din acel loc, înseamnă că cealaltă jumătate a avut-o fratele ei, diacul Ioan Bogza, tatăl logofătului Drăghici Bogza.

Activitatea. Drăghici Bogza a fost de folos multor Domni ai Moldovei din timpul său. Aceștia l-au ținut lângă tron pentru cunoștințele sale în treburile domnești, unii dintre ei și pentru că le-a fost alături în vremuri de cumpănă. L-au miluit cu ranguri și l-au răsplătit cu proprietăți și cu întărituri de proprietăți pentru serviciile aduse și pentru loialitate.

Au fost și Domni, puțini la număr și cu domnii scurte, care nu l-au luat în seamă. Aceștia l-au lăsat în pace, deși nu a fost alături de ei în luptele pentru tron și deși știau că i-a servit pe oponentii lor. Probabil, au socotit că le-ar putea fi de folos în caz de nevoie.

Credem că a fost inițiat de tatăl său și de bunicul său în tainele rostului din jurul Domnilor. Altfel, ar fi fost foarte greu pentru un boier să se priceapă, încă de la început, atât de bine să îndeplinească obligațiile la Cancelaria Domnească, să facă față unor misiuni domnești în străinătate și să iasă basma curată din conflictele pentru domnie, așa cum vom vedea, dacă n'ar fi fost încă de tânăr în preajma Cancelariei Domnești și n'ar fi avut cine să-l îndrume. Fără îndoială, știa limbile slavonă, tătară și polonă, fapt de real ajutor în misiunile în care a fost trimis la tătari și la poloni.

Iată cum a fost privit Drăghici Bogza sub Domnii timpului.

Bogdan Vodă (1568-1572) îl răsplătește cu o danie din locurile domnești, „*loc cu vad de moară pe apa Telejna*” din Ținutul Vaslui, după cum vedem în documentul din 7078 (1570) Iunie 27¹⁵.

Fără îndoială, serviciile aduse au determinat răsplătirea sa. De pe vremea acestui Domn și-a început Drăghici Bogza activitatea la Curtea Domnească.

Ioan Vodă cel Cumplit (1572-1574) îi întărește stăpânirea pe dania primită de la Bogdan Vodă.

Cronicarii ne spun că Ioan Vodă, pentru a se face ascultat, a omorât boierii

nesupuși și a răsplătit pe cei supuși cu întăriri și dăruiri de proprietăți.

Mai trebuie amintit că, dorind să își asigure domnia, Ioan Vodă a trimis două solii de boieri: una la turci și cealaltă la poloni. Fără îndoială, Drăghici Bogza a făcut parte din solia trimisă la poloni.

Petru Vodă Șchiopul (1574-1577; 1578-1579 și 1582-1591) îi dăruiește¹⁶ lui Drăghici Bogza „*siliștea Hoceștii*” de la vărsarea apei Telejna în apa Bârladului pentru „*slujba ce a făcut în Țara Tătărăscă*” și un loc în „*Rădiul lui Stângaciu*”, probabil în Basarabia.

Este posibil ca pe Rediul lui Stângaciu să se fi înjghebat prin anul 1600 satul Bogzăști, în apropiere de Hotin.

Misiunea lui Drăghici Bogza la tătari, după cum vedem încununată de succes, credem că s'a produs după Martie 1578. Se știe că prima domnie a lui Petru Vodă Șchiopul era tulburată de câțiva pretendenți, ziși *Lotri* (Alexandru Potcoavă, Ion Potcoavă și Cneazul Petru Alexandrovici). Hanul tătărăsc, susținător al lui Alexandru Potcoavă, i-a sfătuit pe turci să-l înlăture pe Petru Vodă Șchiopul, sub pretextul stabilirii liniștei. Turcii chiar hotărâseră moartea acestuia, înainte de Martie 1578, dar norocul armelor împotriva uzurpatorilor și îmbunarea potrivnicului liniștesc pentru un moment lucrurile. Petru Vodă Șchiopul, aflând despre aceste uneltiri, l-a trimis cu daruri la tătari pe Drăghici Bogza, meșter la vorbă, potolind astfel pe unul dintre dușmani.

În timpul invaziei tătărăști în nordul Moldovei din anul 1578 Drăghici Bogza a pierdut documentele de răsplătire de la Bogdan Vodă și Petru Vodă Șchiopul, după cum vedem din ispisocul din 7105 (1597) Iunie 22¹⁷ de la Ieremia Movilă: „*acele drepturi de danie s'au prăpădit de tătari, când au prins pre dânsul la Putna...*”.

Nu am găsit documente din care să vedem dacă Petru Vodă Șchiopul i-a acordat vreun rang de boierie lui Drăghici Bogza. Noi credem că da. Nu l-a mai răsplătit cu terenuri din locurile domnești, deoarece și-ar fi micșorat veniturile de care avea mare nevoie, așa că mai degrabă l-a înălțat în rang. Cam de pe atunci credem că a intrat în obiceiul unor Domni să miluiască cu ranguri, în loc să răsplătească cu proprietăți, pe boierii de lângă tron pentru serviciile aduse.

Iancu Vodă Sasu (1579-1582) nu l-a luat în seamă pe Drăghici Bogza, deși îi era cunoscută activitatea acestuia sub fostul Domn, înlăturat de cel de acum. I-a lăsat capul pe umeri, probabil din motivul arătat mai sus.

În această perioadă, Drăghici Bogza s'ar părea că a stat liniștit. S'a căsătorit a doua oară și a făcut cumpărături de pământ, după cum am găsit scris în mărturia dată înainte de anul 1628 de un șoltuz și câțiva cetățeni din Vaslui. Asupra acestei mărturii vom reveni.

Totuși, noi credem că nu a stat liniștit. Se știe că boierii nemulțumiți de domnia lui Iancu Vodă Sasu au format două delegațiuni care au mers în secret, una la poloni și alta la turci. Faptul că Petru Șchiopul, după revenirea la tron, i-a arătat bunăvoință, ne îndreptățește să credem că Drăghici Bogza a făcut parte din delegațiunea care a mers la poloni.

În timpul scurtelor domnii ale lui *Ioan Potcoavă (1577)*, *Petru Cazacu (1592)* și *Ștefan Răzvan (1595)*, nu avem nici o urmă care să ne arate atitudinea

acestor Domni față de Drăghici Bogza. Credem că a stat retras, după cum era și înțelepțește să facă, căci i-a rămas și de această dată capul pe umeri.

În timpul domniei lui *Aron Vodă Tiranul (1591-1592 și 1592-1595)* îl găsim cu rangul de clucer și cu situație materială foarte bună. Acest fapt rezultă dintr'un document din 7101 (1593) Februarie 11¹⁸, prin care Aron Vodă îi întărește stăpâniri din locurile domnești în satele Lățești (Lălești ?) și Căcăceni din Ținutul Neamț „*pentru că atunci când a fost nevoia țării, Domnia mea am luat de la Bogza clucer două sute de galbeni ungurești și patru telegari și i-am dat Domniei sale Hanului...*”.

În acel an Aron Vodă primise ordin de la sultan să aprovizioneze armata tătarască care se pregătea să meargă cu armata turcă într'o expediție împotriva creștinilor coalizați la îndemnul lui Mihai Viteazul. Turcii deja purtau război în Ungaria, tătarii trecând în Transilvania ca aliați.

Ieremia Movilă (1595-1600 și 1600-1606) intră în Iași cu ajutor polon în ziua de 22 August 1595, îl alungă pe Ștefan Răzvan (1595) și se suie pe tron. Apoi, pentru a-și consolida domnia, îl prinde pe Răzvan prin viclesug, intră în posesia scrisorilor boierilor care simpatizau cu acesta dovedindu-le astfel vinovăția și le taie capetele.

Rămânând fără câțiva boieri lângă scaunul domnesc, Ieremia Movilă îl ridică pe Drăghici Bogza la rangul de logofăt. Îl găsim pomenit pentru prima oară cu acest rang într'o scrisoare¹⁹, pe care Drăghici Bogza a adresat-o *județului* (primarului) orașului Bistrița din Transilvania. Scrisoarea, despre care vom mai vorbi, păstrată până azi în arhivele acestui oraș, se încheie astfel: „*Data în Suceava în 1596 Iulie 7. Irimia Vistiernic și Bogza Logofăt.*”

Se știe că cel din urmă logofăt, înainte de domnia lui Ieremia Movilă, a fost Trotoșan. Acesta a fost omorât de Aron Vodă Tiranul în 1592, fiindcă s'a dovedit că nu a fost credicios. Se prea poate ca logofătul pus de Aron Vodă sau cel pus de Ștefan Răzvan Vodă să fi avut sub Ieremia Movilă aceeași soartă ca cea a lui Trotoșan.

În anul 1597, la lăsatul secului din luna Noiembrie, Ieremia Movilă l-a trimis pe Drăghici Bogza în solie la regele Poloniei cu propunerea de a se uni cu Sultanul împotriva împăratului Austriei.

În același an, Ieremia Movilă îi întărește mai multe stăpâniri de ocini, între care și cele din satul Curteni, gesturi care ne arată prețuirea de care s'a bucurat din partea acestui voievod. Iată cum începe ispisocul din 7105 (1597) Iunie 22, pomenit mai sus: „*Noi, Ieremia Moghilă Voievod, bojia milostio gospodar zemli Moldavscoi, facem înștiințare pentru al nostru credincios, dumnealui Drăghici Bogza Logofăt, slujind nouă cu driaptă credință, osăbit de altă milă a noastră...*”.

Când Ieremia Movilă pomenește de „*al nostru credincios, dumnealui Drăghici Bogza Logofăt, slujind nouă cu driaptă credință*” credem că se referă și la faptul că l-a numit în Divanul Domnesc, deși în documente îl găsim cu acest rang din anul 1600, iar când pomenește de „*osăbit de altă milă a noastră*” credem că se referă la rangul de logofăt pe care i l-a dat.

Relațiile dușmănoase dintre Ieremia Movilă și Mihai Viteazul l-au determinat pe Ieremia Movilă să trimită două solii, una la turci și alta la tătari, cu

misiunea ca să îi întărească împotriva lui Mihai Viteazul. Existența acestor solii se vede din motivele pentru cuprinderea Moldovei arătate de Mihai Viteazul regelui Poloniei: „*Atunci Ieremia Voevod și cărți și soli au trimesu să întărească turcii asupra noastră...și am trimis și cărți și soli la el să fim cu frăție și mi-au dat răspuns bun și pe alte laturi el au trimes cărți și soli de au îmblat de să ridice turcul și tătarul asupra noastră...*”.

Credem că Drăghici Bogza a prezidat solia trimisă de Ieremia Movilă la tătari. Cunoștea limba tătară și mai îndeplinise cu succes, după cum am arătat, o misiune diplomatică la tătari, atunci când a fost trimis de Petru Vodă Șchiopul.

După revenirea lui Ieremia Movilă pe tronul Moldovei în Septembrie 1600, îl găsim pe Drăghici Bogza membru în Divanului Domnesc. Credem că Ieremia Movilă l-a miluit sau i-a lăsat acest rang nu numai pentru calitățile sale, dar și pentru că l-a însoțit în fuga la cetatea Hotin, atunci când Mihai Viteazul a ocupat tronul Moldovei în Mai 1600.

Simion Movilă (1606-1607) îi urmează la tron fratelui său, Ieremia Movilă, pentru o scurtă perioadă. Nu am găsit documente din care să vedem dacă Drăghici Bogza l-a slujit sau nu pe Simion Movilă. Noi credem că da, fiind vorba de fratele celui cu care a avut cele mai bune relații.

În luptele pentru ocuparea tronului dintre Constantin, feciorul lui Ieremia Movilă, și Mihail, feciorul lui Simion Movilă, nu cunoaștem în chip precis dacă Drăghici Bogza a ținut partea vreunuia dintre beligeranți sau a fost neutru. Faptul că îl găsim în Divanul Domnesc sub domnia lui *Constantin Movilă (1607; 1607-1611)* ne îndreptățește să credem că a fost de partea acestuia.

Constantin Movilă, după cum vedem, a domnit câțiva ani, pe când vărul său, *Mihail Movilă (1607)*, a domnit cam o lună de zile.

Într'un document din 22 Mai 1610²⁰ este pomenit logofătul Vitold. Este anul în care, probabil, Drăghici Bogza a murit.

Averea. În afară de proprietățile pomenite mai sus, Drăghici Bogza a mai avut multe alte proprietăți, așa cum vedem din documentele vremii.

Pe primul loc trebuie să arătăm că satul nostru Curteni a fost în stăpânirea acestui logofăt.

Iată uricul slavon din 7105 (1597) Martie 29²¹, scris la Suceava, prin care Ieremia Movilă îi întărește lui Drăghici Bogza, pe lângă alte proprietăți, și pe cea a satului Curteni:

„*Dat-am și am întărit dumisale, lui Drăghici Bogza logofăt, osăbit de a noastră milă, pe a lui dreaptă ocină și cumpărătură dela Petru Vodă, pe giământate de sat din Peterești, unde au șăzut Cudrea, care sat se chiamă de acum Bogzăștii pe Crasna, loc de moară în Crasna, care iaste a lui cumpărătură dela Grozava, fata lui Ioan Bogza uricarul care și iai i-au fost cumpărătură dela tatăl iai Ioan Bogza uricarul, dela Ioan Vod(ă) ce l-au chemat Despot, drept o sută zloți tătarăști. Și iarăși dăm și întărim credinciosului boierului nostru Drăghici Bogza logofăt pe a lui dreaptă ocină și cumpărătură din ispisoc dela Aron Vod(ă) pre a lui siliște pre Crasna la Ținutul Vashuiului care iaste în hotarul Știubovănilor mai pe sus de fântâna Cepului care au cumpărat-o dela Todosia, fata Ilenii, nepoată lui Ioan Goescul, celui bătrân din diresă din danie ce au avut moșul ei dela Ștefan Vod(ă),*

drept o sută cincizeci zloți tătărești. Și iarăși dăm și întărim dela noi pre a lui dreaptă ocină și cumpăratură dintr(')u(n) același ispisoc, toată parte(a) câtă să va alege din sat din Curteni pe Lohan la Țănut(ul) Fălciului, cu fânaț și cu loc de prisacă și cu pomăt și cu loc de grădini ce iaste iai cumpăratură dela Ioana, fata Tomii Dildii și dela nepoții iai Ionașcu și Gața și Ștefan și Dumitru Spătărele, toți nepoți (ai lui) Tomii Dildii, pentru o sută cincizeci de zloți tătărești. Și iarăși dăm și întărim credinciosului boierului nostru Drăghici Bogza logofăt, pe a lui dreaptă ocină și cumpăratură dintr(')u(n) alt ispisoc dela Aron Vod(ă), pe giumătate de sat de Curteni pe Lohan și cu loc de moară în Lohan și cu loc de prisacă din diresă din împărțale dela bătrânul Petru Vod(ă) și dela fratile său Samuil, feciorii lui Costin, nepoți (ai) Tomii Dildii și dela neamul lor Ana, fata Tomii Dildii, și dela nepoții iai Ionașcu și cu fratisău Ștefan și dela surorile lor, Mariica, feciori (ai) lui Dumitru Spătărel, toți nepoți (ai) Tomii Dildii, strănepoți (ai) lui Ioan Albul, drept o sută cincizeci de zloți tătărești. Și iarăși dăm și întărim lui Drăghici Bogza logofăt pre a(l) lui drept rob țigan, anume Toader, (ce) i-au fost (a) lui cumpăratură dela Gheorghie vornicul dela giupâne Moga spătar și l-au vândut lui Drăghici Bogza logofăt drept...Pentru aceia toati acele părți de moșie ce scrie mai sus ca să fie dela noi ocină și cumpăratură cu tot venitul lui și copiilor lui, nepoților și strănepoților și a tot ne(a)mu(l) ce să va alege mai aproape nerușiit nici odinioară în veci. Iar hotarul tuturor acelor sate ce scrie mai sus să fie după hotarul cel vechiu pe unde au umblat de veac. Pentru aceia credința domniei, Io Irime Moghilă Vo(i)evod și a pre(a) iubitelui fiu a(l) domniei mele Constandin Vo(i)evod și înainte tuturor boierilor noștri mari și mici, d(umnealui)...hat(manul) și părcălabil Sucevii și d. Ureche vornic de Țara de Jos și Grigorie vornic de Țara de Sus și d. Gheorghie părcălabil de Hotin și d. Mogâlde și Dumitru părcălabi de Neamț și d. Toader și Gheorghie părcălabi de Cetatea Nouă și credința d...post(elnic) și Bosiiuc spăt(ar) și d. Simion vist(iernic) și d...pahar(nic) și d. Grigorie stolnic și d. Cărăiman comis și credința tuturor boierilor noștri mari și nici. Iar după a noastră viață și domnie, cine va fi domn Țării Moldovei din fiei noștri sau din neamul nostru sau pe cine va alege Dumnezeu să fie domn Țării Moldovei, acela să nu strice a noastră danie ci mai vartos să de(a) și să (o) întărească. Iar pentru mai mare credință și întărire am poruncit boierului dumisale lui Stroici logofăt să scrie și a noastră pecete către această adevărată carte să o lege. S-au tălmăcit în școala slavonească de Euloghie Dascălul, le(a)t 7258 (1750), Iunie 15.”

Iată ce alte proprietăți a mai avut Drăghici Bogza în județul Vaslui²²:

- satul Florești de la gura apei Crasnei cu moară pe apa Bârladului și satul Băbicieni cu vii și livezi (*pomeți*), cumpărate de la Vasutca, strănepoata lui Clănău Spătaru, cumnat cu Ștefan cel Mare, cu 700 de zloți tătărești, având *drese* de întăritură de la Bogdan Vodă; în dania din 15 August 1609, pe care am pomenit-o mai sus, se vede că tot aici a avut și două mori;

- 1/5 din satul Broșteni, cu loc de moara pe apa Racova și cu prisacă, cumpăratură de la Ursu și surorile acestuia cu 70 de zloți tătărești, cu *drese* de întăritură de la Petru Vodă Șchiopul;

- loc cu vad de moară în satul Dudești pe apa Vasluiului, cumpăratură de la

Tudora, jupâneasa postelnicului Lupu, cu 30 de taleri, întărită de Ieremia Movilă prin documentul din 7109 (1601) Iulie 8;

- 1/5 din satul Popești de lângă Curteni și 4/5 din satul Măicești, zestre de la soția sa Neacșa;

- satul Nerăii, Răii (Valea Rea de azi), cu moară la apa Vasluiului, având *drese* de la Ieremia Movilă și întăritură de la Constantin Movilă din 1608 Noiembrie 5, vândut apoi de urmașii săi Busca, Loghina și Vasile în 1620 August 10 lui Petru Cehan pentru un cal bun, două vaci și 70 de taleri;

- satul Românești, pe apa Vasluiului, cumpărătură cu 100 de lei;

- loc în satul Strâmtura, zis Strâmtura Scheilor, cu vad de moară și cu iaz pe apa Vasluiului, cumpărătură cu 15 taleri de la Blihan, cumnatul său;

- loc în satul Mătiesăști, lângă Strâmtura, cumpărătură pe vremea lui Ieremia Movilă;

- satul Fauri, ½ din satul Mănești și ¼ din satul Grumăzești, vândute de urmași în anul 1619 pentru 100 de taleri și un cal bun;

- o porțiune de loc cu vad de moară pe valea Călmățui;

- o porțiune de loc din satul Viluești, din apropierea satului Ferești de azi, vândută de fiica sa Loghina și de fiul său Vasile cu 20 de galbeni în anul 1639;

- loc în satul Brăhăsești, stăpânire întărită de Ieremia Movilă în anul 1597, pe baza unui act de la Aron Vodă, în care este scris: „...pe o siliște pe Crasna în Ținutul Vasluiului. Aceasta trebuie să hie locul satului Brăhăsești, unde este satul Cordeni. Brăhuș diacul...”;

- loc în satul Prigoreni, vândut de fiica sa Loghina cu 12 galbeni;

- loc în satul Tatăești, lângă satul Sârbești pe apa Vasluiului, vândut de fiica sa Loghina și Vasile Purcel, după cum vedem din două documente din anii 1642 și 1713;

- satul Băbicieni de la vărsarea apei Crasna în apa Bârladului și 1 din satul Dragotești de peste apa Lohanului, așa cum vedem în actul de danie din 15 August 1609, pomenit mai sus.

Locul din satul Strâmtura a fost pierdut de Drăghici Bogza, potrivit Hotărârii Divanului Domnesc, prezidat de Simion Movilă Vodă în 1607 Ianuarie 10²³, în următoarea împrejurare: Un vizitiu *duvalm* al lui Drăghici Bogza a furat un cal al postelnicului Goga din localitate și a fugit în lume. Potrivit obiceiului pământului, stăpânul hoțului a plătit paguba, prin pierderea locului avut aici.

În ținutul Cahul, Drăghici Bogza a primit 2/3 din satul Stăpânești, cu moară pe apa Cahulului, danie de la două surori, Maria și Dragalina, pentru ca să le îngrijească în timpul cât mai sunt în viață și să le pomenească după moarte.

Munca pe moșiile sale o făceau sătenii fără pământ numiți *vecini*. Această numire o găsim în actul de danie din 15 August 1609, pomenit mai sus, prin care Drăghici Bogza dăruiește fiului său Vasile Bogza satul Băbicieni și 1 din satul Dragotești „și cu vecinii câtă îs...”.

Treburile gospodărești erau făcute de servitori cu simbrie și de *robi* care nu primeau simbrie. Faptul că Drăghici Bogza a avut robi, vedem din uricul din 7105 (1597) Martie 29, arătat mai sus, prin care Ieremia Movilă îi întărește stăpânirea și

pe un „*rob țigan, anume Toader...*”, și din ispisocul din 7105 (1597) Mai 9²⁴ prin care Ieremia Movilă îi întărește stăpânirea „*și pe niște robi...*”.

În afară de moșii, iazuri, mori de apă, prisăci și livezi, Drăghici Bogza avea și multe vite de muncă. Doar dintr’o singură neînțelegere cu *vecinii* din satul Strâmtura a avut de unde să dea 12 boi, care însă nu au fost pierduți, după cum vedem din cartea domnească din 26 Iunie 1605²⁵, prin care Ieremia Movilă scrie „*să își ia boii înapoi...*”.

Locuințe sigure a avut în Vaslui și în satul care îi purta numele, Bogzăști, fost Peterești, din ținutul Fălciului. Presupun că a mai avut câte o locuință și în satul Strâmtura unde stăpâna multe bunuri, și în Iași unde trebuia să fie adesea pentru treburile dregătoriei sale.

Căsnicia. Din mărturia²⁶ unui șoltuz și a unor cetățeni din Vaslui din anul 1628, cam încurcată, pe care am mai pomenit-o, vedem că Drăghici Bogza a fost căsătorit de două ori și se pare că în a doua căsătorie a agonisit avere: „*a avut două fâmeai și cu care giupânese au agonisit averili sali, cu neașa Buzneștilor, au cu mama Buscăi, a Loghinei și a Bogzei Călugărul*”²⁷, iar cu cea giupâneasă ce a ținut-o întâi n’au agonisit nici o ocină, căci au locuit cu noi aicea în târg în Vaslui cu cea fâmeae, iar după ce au luat pi mama călugărului, în zilele Iancului Vodă²⁸, cu aceia a agonisit ocinile de la Iancu Vodă...”.

În Opisul documentelor Episcopiei Hușilor am găsit două documente din care vedem că Tecla este mama Buscăi. Unul este din 7127 (1619) August 1 „*Zapis de la Busca, fata Teclei, prin care vinde lui Toader Modruz o parte din satul Urlați*”, iar celălalt este din 1619 Decembrie 17 „*Copie încredințată de pe cartea domnitorului Gașpar Voievod, prin care întărește stăpânirea lui Toader Modruzu Hotnogul, pe partea cumpărată în Urlați de la Busca, fata Teclei*”.

Cum știm că Busca este fiica logofătului Drăghici Bogza, înseamnă că Tecla este una dintre soțiile sale. Pe cealaltă soție știm că o chema Neacșa și că era din neamul Purceleștilor din care venea Mircea Purcel, boier în Divanul Domnesc din vremea lui Alexandru cel Bun (1400-1432).

Data morții. Nu cunoaștem în chip precis data când Drăghici Bogza a părăsit această lume, dar o deducem din unele documente ca fiind anul 1610.

Astfel, în documentul din 15 August 1609, despre care am mai pomenit, găsim că Drăghici Bogza, numit aici Toader, îi dă danie fiului său, Vasile Bogza, satul Băbiceni de la vărsarea apei Crasna în apa Bârladului și ½ din satul Drăgotești de peste apa Lohanului, cu adăugirea că atât cât va mai trăi tot el își va stăpâni aceste sate. La 18 Decembrie 1610²⁹ Vasile Bogza obține ispisoc de la Constantin Movilă Voievod prin care i se întărește această danie, ceea ce ne îndreptățește să credem că Drăghici Bogza murise. Parte din acest ispisoc o vom arăta mai jos.

Urmașii. Logofătul Drăghici Bogza a avut trei fiice și un fiu: Busca, Varvara, Loghina și Vasile. De la fiecare a avut urmași, unii fiind strâns legați de satul nostru Curteni, inclusiv de neamuri de aici.

1. Busca a avut parte pârintească în Curteni, moștenire de la tatăl său.

A fost căsătorită de două ori.

Prima căsătorie a fost cu Severian Oae, din Neamul Oeștilor, din părțile Mușatei. Într’un hrisov din 1838 Decembrie 8³⁰, de la Mihai Sturza (1834-1849),

găsim pomenit pe „*Oae, soțul Buscăi*”.

Severian Oae a fost unul dintre *bătrânii*³¹ din Curteni. și astăzi există în Curteni un trup de pământ care poartă numele de *Trupul Oae*.

Din căsătoria cu Severian Oae, Busca a avut un fiu, Dumitrașcu, plecat din Curteni în satul Rânjești din județul Tutova. Urmașii acestui Dumitrașcu au dus multe procese pentru pământ cu neamurile lor din Curteni.

A doua căsătorie a lui Busca a fost cu Mihăilă Buznea, cu care a avut trei fii: Bejan, Vasile și Lazăr, proprietari de pământ în Curteni. și azi există în Curteni un trup de pământ care poartă numele de *Trupul Buznea*.

Stanca, fiica lui Bejan Buznea, prin căsătoria ei cu Chirilă Agarici, leagă Neamul Bogzâsc de neamurile din Curteni pomenite mai sus. Chirilă Agarici este fiul răzeșului Irimia Agarici care a venit din Ținutul Orheiului și s'a stabilit în satul Budești, de lângă Curteni, pe la anul 1590-1600.

2. Varvara avea și numele de Arghira. O găsim pomenită într'un zapis din 1639³² și într'o carte de judecată din anul 1843³³, ambele documente în legătură cu pământul din Dolhești, ca fiind „*Varvara, fata Bogzei Logofătul*” și moștenitoare din „*bătrânul Greblă din Dolhești*”.

A avut zestre de la tatăl său locuri în satele Curteni, Strâmtura și Băbicieni.

A fost căsătorită cu comisul Ionașcu Ciorte, *bătrân* din fostul sat Popești.

Urmașii lor sunt patru fiice și doi fii: Sofra, Ștefania, popa Irimiice Bazga, Anghelina, Matei și Salomeia.

Anghelina, prin căsătoria ei cu Irimia Agarici despre care am mai vorbit, leagă Neamul Bogzâsc de neamurile din Curteni pomenite mai sus.

3. Loghina a fost căsătorită cu vornicul Ionașcu Bolea, cu care se pare că a avut trei fii. O găsim pomenită în două zapise de vânzare a averii părintești: primul este din anul 1618³⁴ care ne arată că ea și sora sa Busca au vândut o parte din satul Nerăii, iar al doilea este din 1620 August 10³⁵, care ne arată că ea, sora sa Busca și fratele lor Vasile au vândut părțile ce le mai aveau în acest sat.

Nu știm dacă a avut parte părintească în Curteni.

S'a retras în părțile Vasluiului. Trăia prin anul 1648.

4. Vasile, zis Visarion Călugărul, a avut parte părintească în Curteni, moștenire de la tatăl său.

Este ctitorul bisericii vechi din cimitirul acestui sat, așa cum vom arăta în *Monografia satului Curteni*.

A fost mai întâi militar, cum găsim în zapisul din anul 1609, pomenit mai sus, prin care primește o danie de la tatăl său „*când a venit din oaste...*”. Cum am arătat, această danie îi este întărită de Constantin Movilă prin ispisocul din 7119 (1610) Decembrie 18, unde găsim că „*și au adus înaintea Noastră și înaintea Sfatului Nostru un zapis făcut de singur părintele lui, Bogza Logofătul și de alți bo(i)eri cari s'au tâmplat atunci acolo și Varvara, fata Bogzâi...*”.

Îl găsim apoi cu rangul de comis, pârcălab în Vaslui în anul 1620 și călugăr, sub numele de Visarion Călugărul, în anii 1628, 1638 și 1648.

Bănuim că s'a călugărit într'una din mănăstirile din Ținutul Neamțului.

Cu numele de Visarion Călugărul îl găsim în următoarele documente:

- zăpisiul din 7137 (1628) Octombrie³⁶, referitor la vânzarea unui teren din Hârtoș, județul Neamț, unde este pomenit ca martor;

- zăpisiul din 7146 (1638)³⁷, unde se arată că „*Adică eu Visarion Bogza Călugărul și sorumea Loghina, feciorii lui Drăghici Bogza Logofătul... vindem...partea de pământ din satul Dragotești, de pe Lohan, lui Caracas Jitnicerul, cu 42 galbeni...*”;

- ispisocul din 7146 (1638) Martie 7³⁸, de la Vasile Lupu (1634-1653), prin care se întărește zăpisiul de vânzare pomenit mai sus;

- documentul din 7146 (1638) Iunie 17³⁹, de la Vasile Lupu, în care citim: „*Io Vasile Voevod cu mila lui Dumnezeu Domn(ul) Țării Moldovei. Adică au venit înaintea noastră, a tot șfatul nostru, Bogza Călugăr(ul) și cu sora lui Loghina și cu nepoții lui și s'au tocmit de a lor bună voie să stăpânească Bogza Călugăr(ul) toate ale sale direpte ocini și moșii ce are în Țara de Sus și sora lui Loghina și cu nepoții săi să aibă a stăpâni asemenea toate direptele ocini câte vor fi în Țara de Jos. Acesta scriem domnia mea și altfel să nu fie. În Iași, la anul 7146 (1638) Iunie 17. Înșuși domnul a poruncit. Gavril Mateiaș vel logofăt a învățat. Ionachi.*”;

- ispisocul din 7156 (1648) August 2⁴⁰, de la Vasile Lupu, prin care se întărește vânzarea satului Băbicieni lui Iorga, fost mare stolnic, vânzare făcută de „*Visarion Călugărul și sora lui Loghina, feciorii Bogzai Logofătul...*”.

În extrasul din hrisovul din 1838 Decembrie 8⁴¹, de la Mihai Sturza (1834-1849), se arată că „*7156 (1648) Suret încredințat la 1817 di Prea Sfinția Sa Chir Meletie⁴² di pi ispisocul domnului Vasile Vo(i)evod, întăritor împărțalii urmată între Visarion Bogza Călugărul și sora lui Loghina și nepoții lui Dumitrașcu, fiul Buscăi și Bejan și Lazăr frați(i) lui Vasile Buznea, nepoții lui Bogza Logofătul, prin cari pe lângă alti moșii se arată că Visarion Călugărul și cu fiul său Lupu au dat lui Dumitrașcu pentru partea lui din Lățești toate părțile lor din satul Curteni.*”

După cum vedem din acest hrisov, Vasile Bogza, zis Visarion Călugărul, a avut un fiu, Lupu.

Concluzie. Din cele arătate mai sus, vedem că Drăghici Bogza și-a trăit viața într'un timp cu mari frământări politice în Moldova.

S'au schimbat mulți Domni, fiecare schimbare venind cu necazurile ei. Dacă schimbările au adus necazuri materiale pentru pătura de jos a poporului, prin mărirea dărilor pentru acoperirea cheltuielilor făcute de Domni cu întreținerea armatei, cu plata peșcheșurilor etc., apoi pătura de sus, boierimea, a mai plătit după caz și cu pierderea funcțiilor, cu degradarea din ranguri, ba chiar și cu capul. Țineai cu vechiul Domn, cădeai în dizgrația noului Domn.

A agonist multă avere; moștenitorii însă au înștrăinat-o în bună parte.

Personalitatea lui este ceea ce a rămas până azi pentru noi.

A fost un boier fruntaș, a avut funcții înalte cu implicare în treburile domnești la care a ajuns treptat, a primit însărcinări diplomatice încununată cu succes. Era înzestrat cu calități de bun administrator, bun cancelarist și bun diplomat. Activitatea sa a fost apreciată și răsplătită de Domnii sub care a slujit.

Din luptele pentru domnie a ieșit întotdeauna basma curată. Avea o abilitate și o șiretenie cu totul deosebite, care l-au ajutat să pășească pericolele din care alți boieri n'au scăpat.

A știut să fie în grația unora și în raporturi neutre cu alții.

Dacă n'a ajuns la boieria de vel logofăt este din cauză că pe această treaptă era încă din anul 1580 Luca Stroici, om cu cultură deosebită polonă, singurul care știa să scrie pe atunci și în slova latină. Iancu Vodă Sasu a fost cel care l-a ridicat pe Luca Stroici de la rangul de sluger la cea de mare logofăt.

Totuși, din știrile rămase, se vede că Luca Stroici nu a avut abilitatea lui Drăghici Bogza. Luca Stroici n'a fost mare logofăt sub toți voievozii din timpul său. De pildă, Aron Vodă Tiranul l-a numit mare logofăt în anul 1592 pe Ureche în locul lui Bârlădeanu și nu pe Luca Stroici. Revine însă cu acest rang sub Ieremia Movilă.

Mai adăugăm și faptul că Drăghici Bogza avea gust pentru frumos. Această calitate rezultă din scrisoarea trimisă *județului* (primarului) orașului Bistrița în data de 7 Iulie 1596, scrisoare păstrată în arhivele acestui oraș și despre care am mai vorbit: „*adică, vă rugăm pre Dumneavoastră... ca să ne găsești, pe banii noștri, așa cam vreo zece piei de cerb, care să fie vopsite frumos, și să mi le aducă aici omul Dumneavoastră, și să ne scrii și prețul lor. Noi vom da banii tot aceluiaș om al Dumneavoastră...Dată în Suceava în 1596 Iulie 7. Irimia Vistiernic și Bogza Logofăt.*”

Încheiere. Considerăm important să arătăm că Domnul M. Costăchescu, în *Documentele lui Bogdan (1504-1517)*, este de părere că Bogzăștii ar fi neamuri cu Oltea Doamnă.

În fig. nr. 1 dăm spița de neam a logofătului Drăghici Bogza, începând cu bunicul său de tată și terminând cu nepoții săi de fiice și de fiu. Ne-am oprit la nepoți pentru că de la ei încolo încep neamurile din Curteni pomenite mai sus, pe care le vom prezenta pe larg în *Monografia satului Curteni*.

Poate că pentru unii cititori această lucrare nu va prezenta interes.

Cred însă că urmașii mei și consătenii mei din Curteni vor fi interesați să afle câte ceva din viața și activitatea celui mai de seamă înaintaș al lor. Poate se vor mândri cu faptul că un logofăt al Moldovei a fost proprietarul satului lor și că neamuri de aici, cu urmași în viață, se trag din Neamul Bogzâsc.

Curteni, 1941.

NOTE:

* 1, 2, 4 - 6, 8, 9, 11 - 17, 19, 20, 22 - 26, 29, 30, 32 - 38, 40, 41 Preot Vasile C. Ursăcescu.

Documente Curteni □ i Popești (lucrare în pregătire).

* ³ Alexandru Lăpușneanu (1552-1561).

* ⁷ Satul Peterești (Petrești), azi satul Petrițești din comuna Târzii, județul Fălciu, a fost întemeiat de boierul Giurgiu Piatră, înainte de Alexandru cel Bun (1400-1432).

* ¹⁰ *Revista Istorică*. Aprilie-Iunie 1920.

* ¹⁸ Gh. Ghibănescu. *Surete* 24.

* ²¹ Document original slavon, pe pergament (38,5) 47x53,5, foarte deteriorat, rupt și pătat, scris cu cerneală neagră, având fragment din pecete atârnată, șnur roșu, galben și verde. Cota: Arhivele Statului București, Pecetea 184, Episcopia Hușilor XLVII.

- * ²⁷ Vasile, zis Visarion Călugărul, fiul logofătului Drăghici Bogza.
- * ²⁸ Iancu Vodă Sasul (1579-1582).
- * ³¹ Primul stăpânitor de pământ de la care se pleca atunci când se stabileau drepturile de moștenire al urmașilor.
- * ³⁹ Gh. Ghibănescu. *Surete și izvoare.*
- * ⁴² Episcopul de atunci al Hușului.

Pentru conformitate,
George A. Ursăcescu, nepot de fiu al autorului.
București, 2010.

Echipa „Realitatea” Huși (Ursan Cornel, Epure Claudiu, Vasile Marian, Sava Bogdan) în meciul de divizia B cu echipa Caissa Micurea-Ciuc - octombrie 2010 Galați

A.C.S. "REALITATEA" HUȘI – SCURT ISTORIC

Wylly HANGA

Clubul de Șah "Realitatea" Huși a luat ființă în august 2006 ca urmare a demersurilor făcute în acest sens de un grup de iubitori ai șahului: ec. Baltag Neculai, ag. Ursan Cornel-Marius, prof. Hanga Wylly, adm. Zimțescu Adrian, Moisa Vasile, Clim Costache, ing. Hanga Aurel, Motaș Ștefan etc. La prima întrunire a Adunării Generale a fost aleasă conducerea clubului A.C.S. "Realitatea" Huși (președinte - ec. Baltag Neculai, vicepreședinte – insp. Ursan Cornel-Marius, secretar – adm. Zimțescu Adrian, instructor – prof. Hanga Wylly), a fost votat statutul clubului și au fost stabilite obiectivele: promovarea sportului minții la nivel local și județean prin organizarea de concursuri, participarea jucătorilor clubului la concursurile organizate la nivel județean, național și internațional, afilierea la Federația Română de Șah, formarea tinerilor jucători în cadrul clubului, promovarea spiritului de fair-play în întrecerile sportive. În noiembrie-decembrie 2006 A.C.S. "Realitatea" Huși, prin eforturile făcute de către președinte, vicepreședinte și de câțiva membri, a fost afiliată la F.R. Șah; în urma acestui fapt au fost legitimați membrii fondatori ai clubului și cei care au devenit membri ulterior:

Anchidin Vasile - Vaslui
Arhire Petru – Huși
Baltag Neculai - Huși
Budaca Dănuț - Vaslui
Chebac Iftene - Vaslui
Clim Costache - Huși
Condrea Ștefan - Huși
Croitoru Lucian – Vaslui
Epure Claudiu - Vaslui
Frențescu Cristian - Huși
Hanga Wylly - Huși
Iacob Liviu - Huși
Moisa Vasile - Huși

Motaș Ștefan - Huși
Nicolau Gigi - Huși
Palade Marian - Huși
Pandur Cristian - Huși
Popovici Ioan - Vaslui
Sava Bogdan - Roman
Scarlat Gică – Negrești
Stamate Cătălin - Vaslui
Ursan Cornel - Rîșești
Vasile Marian - Bîrlad
Zărnescu Marius - Vaslui
Zimțescu Adrian – Huși

După primele concursuri organizate pentru juniori sub titulatura "Cupa Școlilor" unii elevi au dorit să urmeze ore de antrenamente care s-au desfășurat la sediul clubului, în sala special amenajată pentru aceasta, de pe B-dul 1 Mai nr. 60:

Adam Octavia
Arhire George
Baciu Daniel
Bârnă Maria
Bîrcă Octavian
Blănaru Alexandru
Blănaru George

Dincă Andrei
Florea Tudor
Frențescu Antonio
Miroiu Andrei
Mocanu Ștefan
Moldoveanu Alexandru
Palade Alexandru

Codreanu Ștefan
Cozma Andrei
Popa Ilinca
Romașcu Iulian
Romașcu Marian
Săvuc Andreea
Scărlătescu Teodor

Pavel Radu
Popa Ana-Maria
Tiron Radu
Țocu Andrei
Uleru George
Zaharia Alexandru

În perioada ce a trecut de la înființare și pînă în prezent Clubul de Șah „Realitatea” Huși, cu sprijinul unor sponsori, a Direcției Județene de Sport și în colaborare cu președintele Asociației Județene de Șah d-nul Grosu Constantin, a organizat concursuri de șah pentru seniori și juniori la nivel local și județean la care au participat iubitori ai șahului din Huși, Vaslui, Bîrlad, Negrești, Arsura, Pădureni, Rîșești. În august 2008 s-a reușit organizarea unui concurs interjudețean cu participarea unor maștri și candidați de maștri din Iași și Galați.

Jucătorii clubului „Realitatea” au participat în mod constant la manifestările șahiste organizate la Vaslui, Bîrlad și Negrești, cu rezultate deosebite, și la unele concursuri organizate la nivel național și internațional la Iași (etapele de Grand Prix Iași, concursul internațional „Memorial Sadoveanu”) și Eforie Nord cu rezultate bune.

Datorită sprijinului oferit de președintele clubului ec. Neculai Baltag, în octombrie 2009 A.C.S. „Realitatea” Huși participă în premieră cu o echipă de jucători la Campionatul Național de Șah divizia B ce s-a desfășurat la Slănic Moldova, clasîndu-se pe locul 7 din 9 echipe înscrise în seria a II-a. În octombrie 2010 echipa A.C.S. „Realitatea” Huși reușește să obțină un onorant loc 2 din 9 echipe înscrise, în aceeași competiție care s-a desfășurat la Galați.

Echipa „Realitatea” Huși (de la dreapta la stînga: Ursan Cornel, Hanga Wylly, Stoean Robert, Arhire Petru) într-un meci de divizia B în octombrie 2009 la Slănic Moldova

Președintele clubului ec.Baltag Neculai urmărind evoluția echipei „Realitatea” – octombrie 2009, Slănic Moldova

Șahiștii hușeni au reușit astfel să se organizeze și să-și desfășoare activitatea într-un cadru legal. Timpul va arăta dacă formează sau nu o "familie" șahistă.

Cadru surprins în timpul unui concurs de șah organizat la sediul clubului „Realitatea”

12.4.1939 - Piața Husei

Hala și Piața Halei
12.4.1939

Imagine preluată din P.P. Harnagea, *Cartea de onoare a Hușului*